

Γ.

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΣΚΗΝ

1.

"Αφιξίς.

Κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ θέρους τοῦ 1838 συνέβη τι μεγάλην ἐξασκῆσαν ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ λοιποῦ βίου μου. Ἡ ἀδελφὴ μου Ρα-
λοῦ Σκὴν ἐπανῆλθεν ἐκ τῆς Ἀγγλίας μετὰ τοῦ ἀνδρός της, ὅστις
ἐπιθυμῶν καὶ ἐλπίζων νὰ κινήσῃ τὸ ἐνδιαφέρον τῆς οἰκογενείας του
ὕπὲρ τῶν ἐν Ἑλλάδι γεωπονικῶν ἐπιχειρήσεών του, αἵτινες ἕως
τότε ἐνόμιζεν ὅτι μόνον ἐξ ἐλλείψεως κεφαλαίων δὲν ἐπετύγχανον,
ἔπεισε τοὺς γονεῖς του, συμπαραλαβόντας καὶ τὰς τέσσαρας ἀδελ-
φάς του, νὰ τὸν παρακολουθήσωσιν εἰς Ἀθήνας. Τὴν ἐπ' ἀνοδὸν τῆς
ἀπὸ τινος ἀποδημούσης λίαν ἀγαπητῆς ἀδελφῆς μου, καὶ τὴν ἄφι-
ξιν μεταξὺ ἡμῶν τῆς ἐξόχως διακεκριμένης οἰκογενείας τοῦ συζύ-
γου της, ἡσπάσθην μετ' ἐξόχου χαρᾶς, διότι πάντα τὰ μέλη
αὐτῆς διεκρίνοντο διὰ προτερημάτων τοῦ νοῦς, τοῦ χαρακτῆρος καὶ
τῆς ἀνατροφῆς καὶ παιδείας, ὅποια ἦσαν ἔτι σπάνια τότε ἐν τῇ
παρ' ἡμῖν κοινωνίᾳ. Ὁ κ. Σκὴν (Skene) εἰς τῶν ἐπιστηθίων
φίλων τοῦ Οὐάλτερσκοττ, ἀφιερῶσαντος εἰς αὐτὸν ἐν τῶν ποιημά-
των του (τὴν Marmion) καὶ ὀνομαστὶ αὐτὸν περιλαβόντος εἰς
τοὺς πρώτους στίχους τοῦ Δ' ἔσματος, ἦν ἀνὴρ διὰ παντοίας παι-
δείας κεκοσμημένον ἔχων τὸν νοῦν, λίαν φιλόκαλος, εὐθυμος συγ-
χρόνως καὶ ἐμβριθεὶς. Ἡ δὲ Κα Σκὴν ἐξεῖχε διὰ τοῦ χαρακτῆρός
της τὴν εὐγένειαν καὶ τὴν ἀγαθότητα, καὶ αἱ θυγατέρες της διὰ
πασῶν τῶν φυσικῶν καὶ ἐπικτήτων χαρίτων. Εἰ δὲ καὶ ἡ δευτέρα,
Αἰκατερίνα (Καίτη) ἦν ἡ ὠραιοτέρα αὐτῶν, ἐπροτίμων ὅμως ἐγὼ
τὴν τρίτην, Καρολίαν, εὐρίσκων αὐτὴν ὑπερέχουσαν κατὰ τὴν

καλλονήν τῆς καρδίας καὶ τοῦ πνεύματος τὴν εὐγένειαν, δι' ὃ καὶ ὅλον τὸν καιρὸν ὅσον μοὶ κατέλειπεν ἡ ὑπηρεσία κατέτριβον παρὰ τῇ φίλῃ μου ἀδελφῇ, πρὸς ἣν ἔτρεφον πάντοτε τρυφερωτάτην ἀγάπην, καὶ παρὰ τῇ νέᾳ οἰκογενείᾳ της. Ἡ μετὰ ταύτης σχέσις μου ἔτι ἐπιμονώτερον μὲ ὅπλισε κατὰ τοῦ σχεδίου τῆς μητρός μου, τοῦ νὰ ζητήσῃ δι' ἐμὲ τὴν χεῖρα τῆς ὑποψηφίου της καὶ ἀνέτρεψεν αὐτὸ ἄρδην. Εἰς ἓνα τῶν ἐφίππων περιπάτων, διηγούμενος τὸ πρᾶγμα εἰς τὴν Καρολίαν, ἐξετράπην καὶ εἰς κακόλογόν τι λογοπαίγνιον, εἰπὼν ὅτι θέλουσι νὰ μὲ νυμφεύσωσιν, ἀφορῶντες εἰς τὰ πλούτη τῆς Κυρίας, *but I dont care for her raven hue (revenu)*, διότι ἡ κυρία ἦν μελαγχροινή, δι' ὃ ἐγέλασε μὲν ἡ Καρολίνα, ἀλλὰ καὶ μ' ἐπέπληξε.

2.

Περιοδεία.

Τῇ δὲ 2 Ὀκτωβρίου τοῦ ἔτους τούτου ἄδειαν λαβὼν ἐπεχείρησα μετὰ τοῦ κ. Σκῆν, τοῦ πατρός, ἐκδρομὴν διὰ τῆς Ἑλλάδος, ἣν αἱ ποικίλαι γνώσεις καὶ ὁ εὐτράπελος χαρακτήρ τοῦ συνοδοιπόρου μου μοὶ καθίστων εὐαρεστοτάτην, καὶ ἐφ' ἧς, συνέκδημον ἔχων τὸν Πausanίαν, ἐπροσπάθουν ν' ἀνευρίσκω τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα ἐν τῇ νέᾳ. Ὡδοιποροῦμεν δέ, ἐννοεῖται, ἐφιπποι, διότι τότε πλὴν τῶν ἰδίων ποδῶν, ἢ τῶν τοῦ ἵππου, ὄνου ἢ ἡμιόνου, ἄλλος τρόπος τῆς κατὰ ξηρὰν μεταβάσεως ἀπὸ τόπου εἰς τόπον ἐν Ἑλλάδι δὲν ὑφίστατο ἔτι. Καὶ ὁ μὲν κ. Σκῆν ἔβκινεν ἐπὶ ἰδίου ωραίου ἵππου, ὃν ὁ γαμβρός μου, κακῶς ποιῶν, τὸν εἶχε πείσει ν' ἀγοράσῃ ἐπὶ τούτῳ, ἐγὼ δὲ καὶ ὁ συνοδεύων ἡμᾶς ὑπηρέτης ἐπὶ ἱππαρίων μεμισθωμένων. Οὐδόλως δὲ δυσηρεστούμενην διὰ τὸν τρόπον τοῦτον τῆς ὀδοιπορίας, διότι οὕτως ἐβλέπομεν τὴν χώραν πολὺ ἐντελέστεραν καὶ λεπτομερέστερον παρ' ἂν διὰ σιδηροδρόμου ἢ καὶ ἐφ' ἀμάξης τὴν διετρέχομεν. Ὅσάκις μᾶς ἐφαίνετο ὅτι ἦν τι ἄξιον ἐπισκέψεως,

ἐρείπιον ἢ ἐπιγραφὴ, ἐξετρεπόμεθα τῆς ὁδοῦ, ἰστάμεθα καὶ ἐπε-
 ζεύομεν ἵνα τὸ ἐπισκεφθῶμεν, καὶ πρὸ πάντων διεκόπτομεν συνε-
 χέστατα τὴν πορείαν ἡμῶν ὡς ἂν ἐφθάνομεν εἰς θέσεις ζωγραφικὰς,
 ὧν ἐστὶ τοσοῦτον πλουσία ἡ Ἑλληνικὴ φύσις, καὶ ὁ κ. Σκὴν μετὰ
 μεγίστης ταχύτητος καὶ ἐκτάκτου φιλοκαλίας ἰχνογράφει τὸ το-
 πιον, προσημειῶν διὰ λέξεων τὰ χρώματα καὶ εἰς τὸ ἑσπερινὸν
 κατάλυμα, ἐν ᾧ εἶχεν εἰσέτι ζωηρὰν αὐτοῦ τὴν ἐνθύμησιν συνε-
 πλήρου τὸ ἔργον του, ἐκάστοτε ὅσον ἦν ἀναπόφευκτον, ἐπιφυλατ-
 τόμενος νὰ ἐξεργασθῇ ἀκριβέστερον τὰ ὑδρογραφήματα μετὰ τὴν
 εἰς Ἀθήνας ἐπάνοδόν του. Οὕτως ὅτε μεθ' ἱκανὸν χρόνον ἐπανε-
 κάμφεν εἰς Ἀγγλίαν, ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ ὑπὲρ τὰς ὀσχιλίας εἰκό-
 νας θέσεων καὶ μνημείων Ἑλληνικῶν, καὶ ἠναγκάσθη ἐπὶ ἱκανὸν
 χρόνον νὰ καταλείψῃ ἐν Ἐδιμβούργῳ εἰς τὸ δημόσιον τὴν αἵθρυσαν
 τῆς οἰκίας του, εἰς ἣν εἶχε καταθέσει αὐτάς, διότι πάντες οἱ τεχνο-
 γνῶσται καὶ οἱ περίεργοι ἀπῆλθον νὰ τὰς ἐπισκεφθῶσι. Πλὴν δὲ
 τῆς ζωγραφίας ἡσχολεῖτο ἐν τοῖς ἑσπερινοῖς ἡμῶν καταλύμασι καὶ
 εἰς σύνταξιν ἀπομνημονευμάτων ὁδοιπορικῶν, ὧν μετὰ θάνατόν του
 εὐρέθησαν πολλοὶ τόμοι χειρόγραφοι οὐδέποτε δυστυχῶς ἐκδοθέντες.

Μετέβημεν δ' ἐξ Ἀθηνῶν, δι' Ἐλευθερῶν εἰς Πλαταιὰς καὶ
 Θήβας, καὶ ὑπερβάντες τὸ στενὸν τῆς Σφιγγός, εἰσῆλθομεν εἰς τὸ
 πεδῖον τῆς Κωπαίδος, ἐπορεύθημεν πεζοὶ μέχρι Ἀλιάρτου (ὑπὸ τὸ
 χωρίον Μάζι) ἐνθα ἐν ἐρειπίῳ ἐκκλησίας κατέχοντι θέσιν ἀρχαίου
 ναοῦ εἶδον ἐπιγραφὴν 17 στίχων, ἀναφέρουσαν *σύνοδος τῶν κυ-
 νηγῶν*. Ἐκεῖθεν δὲ μετέβημεν εἰς Ὀρχομενὸν (Σκριποῦ), κατελύ-
 σαμεν ἐν τῷ μοναστηρίῳ περιέχοντι ἐρείπια τοῦ ναοῦ τῶν Χαρίτων,
 οὗ οἱ λίθοι ἐνομίζοντο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων πεσόντες ἐκ τοῦ οὐρανοῦ,
 καὶ τὰς ἐν αὐτοῖς περιέργους ἐπιγραφάς. Περιήλθομεν δὲ καὶ τὰ
 λείψανα τοῦ *Θησαυροῦ τοῦ Μινύου* ὁμοιοτάτου πρὸς τὸν τοῦ
 Ἀτρέως καὶ οὐ πολλάκις, λέγων καὶ γράφων, ἐπρότεινα τὴν ἀνα-
 σκαφὴν πρὸς ἐξιχνίασιν γενικοῦ συστήματος τοῦ παναρχαίου ἐκείνου
 ῥυθμοῦ, ἀλλ' οὐδέποτε εἰσηκούσθη, μέχρις οὐ τέλος ὁ φιλάρχαιος
 κ. Σχλεῖμαν, ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας καὶ ἰδίας δαπάνης τὸν ἀνέ-

σκαψε, σπουδαῖα ἐν αὐτῷ λείψανα ἀνευρών. Περιήλθομεν δὲ καὶ τοῦ φρουρίου τὰ πολλὰ σωζόμενα λείψανα περὶ ὑψηλὴν τὴν ἀκρόπολιν, πρὸς ἣν φέρουσιν 93 βαθμίδες εἰς τὸν βράχον τετμημέναι, ἐνιχρῷ ὁμῶς ἀκροσφαλεῖς καὶ ἐπικίνδυνοι εἰς ἀνάβασιν. Τὸ τεῖχος αὐτῆς ἐξετάσαντες εὗρομεν διατηροῦν 23 σειρὰς λίθων, ὧν ἕκαστος ἔχει $1 \frac{1}{2}$ μέτρον μῆκος καὶ $\frac{2}{3}$ μ. ὕψος.

Ἐξ Ὀρχομενοῦ δὲ μετέβημεν εἰς Λεβαδίαν, καὶ φιλοξενηθέντες ὑπὸ τοῦ κ. Ἀντ. Γεωργαντά, ἐπεσκέφθημεν τὸ ἄντρον τοῦ Τροφωνίου, τὰς πηγὰς τῆς Ἐρκύνης Λήθην καὶ Μνημοσύνην, τὸ φρούριον, τὸν Ἀγ. Ἡλίαν ἐπὶ τῶν λειψάνων τοῦ ἡμιέργου ναοῦ τοῦ Διός, οὗ μνημονεύει ὁ Πυσανίης, τὸ ἐπιγραφὰς περιέχον ἀρχαῖον τζαμίον, τὴν ἐκκλησίαν τῶν Ἀγίων Ἀναργύρων, ἄνω τῆς Ἐρκύνης, κατέχουσαν ἴσως τὴν θέσιν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, καὶ περιέχουσιν τὴν ἐπιγραφὴν **ΑΘΑΝΙΧΑ** (ἥτοι Ἀθηνία).

Μετὰ δὲ ἡμέρας ἐπορεύθημεν εἰς Κάπραιναν, τὴν ἀρχαίαν Χαιρώνειαν, ἥς ὑπέρκειται ὁ Πέτροχος ὀγκώδης βράχος ὁ ὑπὸ τοῦ Κρόνου καταποθείς, ἀπατηθέντος ὑπὸ τῆς Ῥέας, καὶ πιστεύσαντος ὅτι τρώγει τὸν Δία βρέφος. Ὀλίγον δ' ἐκτὸς τοῦ χωρίου παρήλθομεν βρύσιν ἐξ ἀρχαίων λίθων εἰς ὧν ἓνα καὶ ἀντέγραψα τὴν ἐπιγραφὴν :

φλα) **ΒΙΟΝ ΑΥΤΟΒΟΥΛΟΝ ΦΙΛΟΣΟ
ΦΟΝ ΠΛΑΤΩΝΙΚΟΝ ΦΛΑΒΙΟΣ ΑΥΤΟΒΟΥ
ΛΟΣ ΤΟΝ ΠΡΟΣ ΜΗΤΡΟΣ ΠΑΠΠΟΝ**

Ὑπὲρ τὴν βρύσιν δ' ἐγείρεται τὸ θέατρον, μικρὸν ἄλλ' ὥραϊον, καὶ ὑπὲρ αὐτὸ λείψανα τῆς ἀκροπόλεως πολλαχοῦ καταφανῇ ἐκ λίθων συννόμων. Ὀλίγον δὲ περαιτέρω διήλθομεν ἐμπρὸς τοῦ περιφήμου λέοντος τοῦ ἀνεγερθέντος ὑπὸ τοῦ Φιλίππου εἰς μνήμην τῆς μεγάλης αὐτοῦ νίκης, καὶ ὅστις κεῖται εἰς τεμάχια τεθραυσμένος ἐπὶ τοῦ ἐδάφους.

Μετὰ $2 \frac{1}{2}$ ὥρας διήλθομεν διὰ τῆς Δαυλίδος (Δαυλίας σήμερον), πολλὰ διατηρούσης ἀρχαῖα λείψανα, καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀνέγνωμεν ἐπιγραφὴν 36 στίχων τοῦ Αὐτοκράτορος Τραϊανοῦ. Κάμ-

ψαντες δὲ τὴν βορείαν ὑπώρειαν τοῦ Παρνασσοῦ, καὶ μακρόθεν τὸ φρούριον τῆς Πανοπέας (τὸν ἅγιον Βλάσιον) ἐφ' ὑψηλοῦ βλέποντες διήλθομεν ὑπὸ ἀποκρήμνους βράχους εἰς οὓς εἰσχωρεῖ τὸ βαθὺ σπήλαιον, τὸ ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως εἰς κρυφύγετον τῆς οἰκογενείας τοῦ Ὀδυσσεύος καί, ὡς κρινῶς ἐνομιζέτο, καὶ εἰς μυστικὸν αὐτοῦ θησαυροφυλάκιον χρησιμεῦσαν. Κατελύσαμεν δ' εἰς Βελίτσαν, τὴν ἀρχαίαν Τιθορέαν. Ταύτης τὰ σωζόμενα ἀρχαῖα τεῖχη ἀναρρίχωνται εἰς τοὺς βραχώδεις πρόποδας τοῦ Παρνασσοῦ, διατηροῦντα ὠραίους πύργους, ὧν εἰς ἔχει ἔτι 16 σειρὰς μεγάλων συννόμων λίθων, καὶ κατακλύζονται πολλαχοῦ ὑπὸ χειμάρρου ὅστις ἐκαλεῖτο Καχάλης. Μεταξὺ δὲ πολλῶν ἐπιγραφῶν αὐτόθι διατηρουμένων, μία, χρόνων μεταγενεστέρων, τῶν τοῦ Αὐτοκράτορος Νέρβου, περιέχει τὸ ἀρχαῖον τῆς πόλεως ὄνομα.

Ἐκ Τιθορέας δὲ τὴν ἐπιούσαν παλινδρομήσαντες πρὸς Δαυλίδαν, διήλθομεν διὰ τῆς περιφήμου *σχιστῆς ὁδοῦ* ἢ τῆς *Τριόδου*, ἐνθα ὁ Οἰδίπους λέγεται φονεύσας τὸν Λαῖον, καὶ ὑπερβάντες ἀρχαῖον τεῖχος, μέρος μὲν ἐκ πολυγωνίων, μέρος δ' ἐκ τετραπλεύρων λίθων συγκείμενον, καὶ λόφους ἀμπελοφύτους, ἐφ' ὧν κεῖται ἡ Ἀράχωβα, πρὸς τὰ δεξιὰ δ' ἔχοντες χιονοσκεπεῖς τὰς ἄκρας τοῦ Παρνασσοῦ, ἐφθάσαμεν περὶ τὸ ἐσπέρας εἰς Δελφούς (μετονομασθέντος ἐν μεσαιῶνι *Καστρὶ* ἐκ τινος μικροῦ ὀχυρώματος, οὗ λείψανα σώζονται εἰς τὸ ὄρος τὸ ἀντιπέραν), καὶ κατελύσαμεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ξεναγοῦ Ἀναγνώστη Χαγνάδη. Τὸ χωρίον κεῖται ἐπὶ τῆς κλιτύος τοῦ ὄρους, ὅπου ἦν ἡ ἀρχαία πόλις καὶ τὸ μαντεῖον. Τὴν ἐσπέραν δ' ἐκείνην καὶ τὴν ἐπαύριον κατετρίψαμεν ἐπισκεπτόμενοι τὰ ἐρείπια, πολυπληθέστατα ὄντα εἰ καὶ ὀλίγον καταφανῆ. Τινὰ τῶν σωζομένων τειχιῶν εἰσὶ πολυγωνίου ῥυθμοῦ, ἀποδεικνύοντα τοῦ πολίσματος καὶ τῆς αὐτόθι λατρείας τὴν ἀρχαιότητα, καὶ ἀνήκουσι πιθανῶς εἰς τοὺς 4 ναοὺς ὧν μνημονεύει ὁ Πausanias, τοῦ μὲν ὡς ἤδη ἐπ' αὐτοῦ ἐν ἐρείπιοις κειμένου, τοῦ δὲ ὡς ἄνευ ἀγαλμάτων, τοῦ τρίτου ὡς καθιερωμένου τῇ Προυσίᾳ Ἀθηναῖ, καὶ τοῦ τετάρτου ὡς τῶν Ῥωμαίων Αὐτοκρατόρων. Τοῦ ναοῦ δὲ τοῦ

Ἀπόλλωνος τὴν θέσιν ἐπέχει ἡ μικρὰ ἐκκλησία τοῦ Ἀγίου Νικολάου, περιέχουσα Ῥωμαϊκὴν ἐπιγραφὴν τοῦ κοινοῦ τῶν Ἀμφικτυόνων καὶ τοῦ τῶν Ἀχαιῶν, καὶ ὀπίσω τῆς Ἐκκλησίας φύεται ἰσχυρὸν δένδρον δάφνης, βεβαίως ἀπόγονον τῶν ἀρχαίων τοῦ Θεοῦ δαφνώνων, οἷότι τὸ δένδρον τοῦτο καὶ οἱ θάμνοι κατὰ τὸ ρεῦμα τῆς Κασταλίας εἰσὶν εἰς πολλῶν ὥρων ἀπόστασιν πέραν αἱ μόναι ἀπαντῶμεναι δάφναι. Καταρρέει δ' ἡ Κασταλία ἐκ πηγῆς ἐκκλησιδίου ἐχούσης τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου καὶ ἀναβρυούσης ἐξ ὑψηλοῦ βράχου σχιστοῦ ἐν εἵδει σπηλαίου, εἰς ὃν ἀνερρίχθημεν ἀνυπόδυτοι, ἀφ' οὗ ἐνεφορήθημεν ἐκ τοῦ ποιητικοῦ νάματος. Ὑπὲρ ἄνω δὲ τοῦ ναοῦ σώζονται ἵχνη τοῦ ἀρχαίου σταδίου, καὶ ὁ περίβολος τῆς λέσχης, ὅλως, καθ' ὅσον φαίνεται ἐκτὸς τῆς γῆς, κεκαλυμμένος ὑπὸ ἐπιγραφῶν, ἃς δὲν εἶχον κειρὸν ν' ἀντιγράψω. Ὑπὸ δὲ τὸ χωρίον, εἰς τὴν θέσιν Παναγία, ἦν τὸ ἀρχαῖον Γυμνάσιον, διαφορά λείψανα διατηροῦν καὶ αὐτό, καὶ ἐν ἄλλοις ὥραιαν πηρὰστασιν θύρας εἰς τὸν βράχον λελαξευμένης, καὶ κατὰ γλυφον σαρκοφάγον ἐκ τῶν ὠραιότερων ἐν Ἑλλάδι σωζομένων. Ἔτι δὲ βαθύτερον, εἰς τὸν πυθμένα τῆς χαράδρας, ῥέει μεταξὺ ἐλκιῶν ὁ χείμαρος Πλεῖστος.

Ἀπήλθομεν δ' ἐκ Δελφῶν πεζοί, ἵνα ἔτι μᾶλλον ἀπολαύσωμεν τῆς θεᾶς τῆς ἀγρίας ὠραιότητος τῆς βαθείας ἐκείνης κοιλάδος, ἧς τὰ ἀπότομα πλευρὰ καλύπτουσιν ἔτι αἱ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις περίφημοι Διονύσiai ἄμπελοι. Ἐν ᾧ δ' ἐπορευόμεθα ἐπὶ τῆς νοτίας κλιτύος ἠκούσαμεν ἄνθρωπον, ὅστις μᾶς ἐκάλει χειρονομῶν ἐκ τῶν ἀντιπέραν λόφων, καὶ κατήρχετο τὸ ὄρος ἐρχόμενος πρὸς ἡμᾶς. Εἰ καὶ ὁ κ. Σκὴν ἔκρινε τὴν συνάντησιν ταύτην ὡς μᾶλλον ὑποπτον, ἀλλ' ἐκφυγῆς μὴ ὑπαρχούσης, ἐκαθήσαμεν εἰς τῆς ὁδοῦ τὸ χεῖλος, καὶ τὸν ἐπεριμείναμεν. Ὅτε δὲ ὑπερβὰς τὴν κοιλάδα, ἔφθασεν εἰς ἡμᾶς, εἶδομεν ὅτι εἶχεν εἰς τὰς χεῖρας οὐχὶ ὄπλον, ἀλλὰ καλάθιον, καὶ λαβὼν ἐξ αὐτοῦ μᾶς ἔδωκε θύω βότρυας σταφυλῆς ῥοδίτου, ἐκάστην ἔχουσιν μῆκος παιδίου σχεδόν, καὶ ὁμοιζούσας βαρύτιμον ὀρμαθὸν πολυτίμων λίθων. Μετὰ θαυμασμοῦ

δεχθέντες αὐτάς, ἠθελήσαμεν διὰ τινος ὁσέως κερμάτων νὰ ἐκφράσωμεν τὴν εὐγνωμοσύνην ἡμῶν, ἀλλ' ὁ φιλόξενος ἐκεῖνος ἄνθρωπος οὐδὲν ἠθέλησε νὰ δεχθῇ, εἰπὼν ὅτι ἐννοήσας ἡμᾶς ξένους, ἦν εὐτυχὴς νὰ μᾶς δώσῃ τὴν ἀπαρχὴν ἐκείνην τῶν προϊόντων του, καὶ εὐχηθεῖς ἡμῖν κατευόδιον, ἐπέστρεψε πάλιν ὅθεν εἶχεν ἔλθει. Προχωρήσαντες δὲ διέβημεν διὰ τοῦ λόφου τοῦ Προφήτου Ἑλίου, τῆς θέσεως τῆς συνόδου τῶν Ἀμφικτυόνων, ὅθεν λαμπρὰ ἐστὶν ἡ ἄποψις πρὸς Δελφοὺς ἀφ' ἐνός, πρὸς τὴν Φωκικὴν πεδιάδα ἀφ' ἐτέρου, καὶ συγχρόνως πρὸς τὴν Κρῖσσαίαν θάλασσαν· καὶ μετὰ μίαν ὥραν κατέβημεν εἰς τὴν ἀρχαίαν *Κρίσσαν*, τὴν νῦν *Χρυσόν*, ὡρτίζον σύμφυτον χωρίον εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Παρνασσοῦ, ἐπίσης ὥραν ἀπέχον ἀπὸ τῆς θαλάσσης, καὶ τούτου ἐπεσκέφθημεν τὰ σχολεῖα, τὸ δημοτικὸν καὶ τὸ ἐλληνικόν.

Πρὸς δεξιάν δ' εἶτα στραφέντες, μετ' ἄλλης ὥρας ὁδοιπορίαν διὰ τῆς ἐλαιοφόρου πεδιάδος, ἐφθάσαμεν εἰς τὰ Σάλωνα, σῶζοντα λείψανα τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ τῆς Ἀμφίσσης φρουρίου καὶ τῶν Ἑνετικῶν αὐτοῦ προσκοιτοδομῶν. Ἐνταῦθα δὲ δεξιωθέντες ὑπὸ τοῦ Διοικητοῦ, τὴν ἐπαύριον ὑπὸ ῥαγδαίαν βροχὴν ἀνεῖρήχθημεν καὶ πάλιν κατέβημεν τὴν ὀλισθηρὰν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ Παρνασσοῦ, μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Κόρακος, καὶ περὶ τὸ ἐσπέρας ἐφθάσαμεν εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσεύος ὁρμασθὲν *Χάνι* τῆς *Γραβιάς*, τὴν ἀρχαίαν *Χαράδραν*, παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Βοιωτικοῦ Κηφισοῦ, αἰσθανόμενοι ὅτι εἵχομεν ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν περισσότερον ὕδωρ ἀφ' ὅτι εἶχεν ἐκεῖνος εἰς τὴν κοίτην του. Εἰς τὸ πεινχρὸν δὲ χάνιον ἀνάψαντες μεγάλην πυρὰν, ἐξηράναμεν ὑπὲρ αὐτὴν ὅσα ἐνδύματα ἐδυνάμεθα εὐσχήμως ν' ἀποδυθῶμεν, καὶ μετὰ τῶν λοιπῶν ἔστημεν οἱ ἴδιοι παρὰ τὰς φλόγας, ὅτε ἠρξάμεθα ἀναπέμποντες ἀτμοὺς ὡς καπνοδόχοι ἀτμοκινήτου.

Τῇ δ' ἐπιούσῃ ἀριστερῶς ἀφέντες λόφους ἐφ' ὧν εἶδομεν λείψανα τείχους, τοῦ τῆς ἀρχαίας *Χαράδρας*, ὑπερέβημεν τὰς πηγὰς τοῦ Κηφισοῦ εἰς θέσιν κατὰφυτον, ἧς ἐπίσης ὑπερέχει κυκλώπειον τεῖχος, καὶ ὅθεν ὠραιότατῃ ἀνοίγεται ἄποψις τοῦ Παρνασσοῦ καὶ τῶν

συμφύτων ὑπωρειῶν τῆς Οἴτης. Διὰ δυσβάτου δὲ ὁδοῦ ὑπερβάντες τὸ χωρίον Δύω Βουνά, καὶ μετὰ ταῦτα τοὺς Κομποτάδες, ἀφίχθημεν τὸ ἐσπέρας ὑπὲρ τὸν Σπερχεῖον εἰς Λαμίαν, καὶ φιλοξενηθέντες ὑπὸ τοῦ κ. Τσιθανοπούλου, ἀφιερῶσαμεν τὴν ἐπαύριον εἰς ἐπίσκεψιν τῶν ἐνδόξων Θερμοπυλῶν.

Τῇ δὲ 9ῃ τοῦ Ὀκτωβρίου μετέβημεν εἰς Στυλίδα, ἧς ἐπίσης ἐπεσκέφθημεν τὸ δημοτικὸν σχολεῖον, καὶ ἐκεῖθεν, ὑπὸ τὸν Ἀχινόν, τὴν Ῥάχιν, ἐφθάσαμεν εἰς Γορδίας, χωρίον σύμφυτον, ὑπὲρ ὃ φαίνονται τὰ ἐρείπια τῆς Κρεμαστῆς Λαρίσσης, εἰς ὃ καὶ διενυκτερεύσαμεν. Τῇ δ' ἐπιούσῃ ἀπήλθομεν ἀπὸ βαθέος ὄρθρου εἰς Γουρουνοπουλιὰν θέσιν παραθαλάσσιον, ὅθεν πλοιάριον ἔμελλε νὰ μᾶς φέρῃ εἰς τὴν Εὐβοίαν. Ἀλλὰ μόνον μετὰ 2 $\frac{1}{2}$ ὥρας ἀφίχθη, καὶ μετὰ πολλῆς δυσκολίας ἐπεβιβάσαμεν εἰς αὐτὸ τὸν ἵππον τοῦ κ. Σκῆν, εἰς ὃ καὶ ἐγὼ ἐπιπόνως εἰργάσθην, καὶ κάθιδρος γενόμενος, φαίνεται ὅτι ἐπὶ τοῦ διαπλου, καίτοι μόλις μίαν ὥραν διαρκέσαντος, ἐκρύωσα ἀνεπαισθήτως, καὶ ἔλαβον τὰ σπέρματα ἀσθενείας, ἥτις μικρὸν μετὰ ταῦτα ἀνεπτύχθη σπουδαίως. Ἀπέβημεν δ' εἰς τὴν θέσιν τῆς νήσου Εὐβοίας, τὴν καλουμένην Λιθόδα, ἀπέναντι κειμένην τῶν Λιχάδων νήσων, καὶ κατελύομεν εἰς τὸ περὶ παραθαλάσσιον καὶ περίφυτον χωρίον Λιψόν.

Τῇ δ' ἐπιούσῃ διαβάντες δι' Ὠρεοῦ, διατηροῦντος οὐκ ὀλίγα ἀρχαῖα λείψανα, εἶχομεν ἀπέναντι ἡμῶν τὴν ἀποψιν τῆς Θεσσαλικῆς Ἑστιαιώτιδος καὶ τοῦ Ὀλύμπου, καὶ δι' ὠραίων καὶ πλουσίων πεδιάδων ἀφίχθημεν εἰς Ξηροχώρι, κείμενον ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου Ἀρτεμισίου, καὶ ἐκεῖθεν, κάμψαντες πρὸς μεσημβρίαν, καὶ ὁδοιποροῦντες δι' ἀδιαλείπτου βροχῆς, κατελύσαμεν τὴν ἐσπέραν εἰς Κοκκινομηλιάν, μεταξὺ λόφων γραφικωτάτων· ἐκεῖ δ' ἤσθάνθην κατὰ πρῶτον τὴν προσβολὴν σφοδροῦ πόνου τῆς κεφαλῆς, ὃν μάτην ἤλπισα νὰ πρᾶύνω διὰ πόσεως τείου.

Τὴν δ' ἐπαύριον, διὰ ποικίλων δασῶν καὶ λόφων ὁδοιπορήσαντες, ἐμείναμεν τὴν ἐσπέραν εἰς Ἀχμέτ Ἀγᾶν, κτῆμα τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ Βύρωνος Ἀγγλου ἐποίκου Νοέλ. Καὶ αὐτὸν μὲν δὲν εὔρομεν

ἐκεῖ, ἀλλὰ τὸν σύντροφον αὐτοῦ Müller ὑποδεχθέντα ἡμᾶς, καὶ τὴν 13ην Ὀκτωβρίου ἀφίχθημεν εἰς Χαλκίδα, καὶ κατελύσαμεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ τότε γραμματέως τῆς Νομαρχίας Δ. Φιλαρέτου. Καὶ ἐγὼ μὲν, κακῶς ἔχων, κατεκλίθην ἀμέσως. Ἀλλ' ἀκριβῶς τότε ὁ Κ. Φιλάρετος ἔλαβε διαταγὴν δι' ἧς μετετίθετο ἀλλαχοῦ, ὥστε ἠναγκάσθη ν' ἀναχωρήσῃ· ἀλλὰ μὲ ἀφῆκεν εἰς τὸ δωμάτιον καὶ τὰ ἐπιπλά του. Ὁ πυρετός μου ὅμως ἐλάμβανεν ἔντασιν, καὶ ὁ ἰατρός δὲν τὸν ἐθεώρει ἀκίνδυνον. Ὁ δὲ συνοδοιπόρος μου, ὁ κ. Σκὴν, ἠναγκασμένος ὢν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Ἀθήνας, ἔγραψε καὶ μετ' ἐπεμψεν ἐκεῖθεν τὸν ἀρχαῖον ὑπηρέτην ἡμῶν Νικολὴν Καλόγνωμον, καὶ ἀφείς με εἰς αὐτοῦ τὴν ἐπιμέλειαν, ἀνεχώρησεν.

Ἐξηκολούθησα δ' ἐπικινδύνως νοσῶν ἐπὶ τινὰς ἔτι ἡμέρας καὶ ἐπὶ τῆς ἀναρρώσεώς μου εὖρον φιλόξενον περιποίησιν παρὰ πολλαῖς τῶν ἐν Χαλκίδι οἰκογενειῶν. Καίτοι δὲ κλονούμενος ἔτι ἐπὶ τῶν ποδῶν μου, ἀπεφάσισα ὅμως νὰ ὠφεληθῶ τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ κ. Ι. Παπαρρήγοςπούλου, προξένου τῆς Ῥωσσίας, καὶ τοῦ κ. Ἀνδρέα Παππαδόπουλου Βρετοῦ, ἵνα τοὺς συνοδεύσω, διότι τότε ἡ μεταξὺ Χαλκίδος καὶ Ἀθηνῶν ὁδοιπορία ἦν καὶ ἐπισφαλεστάτη. Ἀπήλθουμεν λοιπόν, καὶ τὴν νύκτα κατελύσαμεν εἰς Ὠρωπόν, ἀνήκοντα τῷ κ. Παπαρρήγοςπόλῳ· τὴν δ' ἐπιούσαν ἐξηκολούθησαμεν διὰ στενῶν καὶ συνδένδρων χαράδρων, αἵτινες μέγαν φόβον ἐνέπνεον εἰς τὸν Κ. Παππαδόπουλον. Δι' ἐμὲ ὅμως πολὺ ἐπαισθητοτέρα ἦν ἡ βροχή, ἥτις εὐκόλως ἠδύνατο νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν νόσον ἐξ ἧς μόλις εἶχον ἀπαλλαγῇ.

Ἐπ' ὀλίγας στιγμὰς ἔστημεν ν' ἀναπαυθῶμεν εἰς ἄλλος πυκνόν, καὶ ἐκεῖ προσελθὼν εἰς τῶν ὁπαδῶν ἡμῶν, μοὶ προσέφερε κύλικα (τάσι) πλήρη ῥητινίτου, καὶ ἀπήτησε παρ' ἐμοῦ νὰ τὸ πῶ, διότι ἄλλως, εἰς ἣν ἡμῶν κατὰστασιν καὶ ὡς εἶχεν ἡ ἀτμοσφαῖρα, ἐφρόνει ἀδύνατον νὰ μὴ πάθῃ δεινῶς ἡ υἡγεία μου. Καίτοι δὲ μὴ ἔχων πλήρη πεποίθησιν εἰς τὰς θεωρητικὰς γνώσεις τοῦ αὐτοσχεδίου Ἀσκληπιοῦ μου, παραδεχόμενος ὅμως ὅτι ἡ πεῖρά του ἦν ἀνωτέρα τῆς ἰδικῆς μου, ἔπραξα ὅ,τι ὁ Ἀλέξανδρος ἄλλοτε, καὶ κατέπια

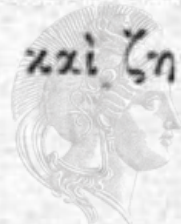
ἀπνευστὶ τὸν οἶνον, δηλητήριοι μὲν μὴ ὑποπτεύων, πεπεισμένος ὅμως ὅτι μετ' ὀλίγον θὰ ἐκαθήμην ὡς ὁ Σίληνός ἐπὶ τοῦ ἵππου μου, καὶ ἴσως θὰ ἠναγκάζετο ὁ ἱατροσύμβουλός μου νὰ μὲ φέρῃ τέλος φοράειν εἰς Ἀθήνας. Ἀλλ' οὐδὲν τούτων, καὶ ὑπέστην θαυμασίως τὸν οἶνον, ὃν κατὰ πρῶτον ἐπὶ ζωῆς μου ἀπεγευόμην. Ἐνήργησε δ' οὕτως τοσοῦτον ἱαματικῶς ἐπ' ἐμοῦ, ὥστε τὴν αὐτὴν ἐσπέρην ἔφθασα ὑγιῆς εἰς Ἀθήνας, καὶ ἅμα φθὰς καὶ ἐναγκαλισθεὶς τὴν οἰκογένειάν μου, εἶχον ἔτι δυνάμεις ὑπολοίπους ὥστε νὰ ἐπισκεφθῶ καὶ τὴν οἰκογένειαν τῆς ἀδελφῆς μου καὶ τοῦ κ. Σκῆν.

Ἦν δὲ κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦτον, 1838-1839, ἡ οἰκία τοῦ κ. Σκῆν ἐν τῶν κυριωτέρων κοινωνικῶν κέντρων τῶν Ἀθηνῶν, καὶ εἰς αὐτῆς τοὺς χοροὺς καὶ τὰς συναναστροφὰς συνήρχοντο καὶ ξένοι καὶ ἐγχώριοι, ἐλκυόμενοι ὑπὸ τῶν ἐξόχων τρόπων τοῦ Κυρίου καὶ τῆς Κυρίας Σκῆν, πρὸς οὓς ἠμιλλῶντο καὶ οἱ τῆς ἀδελφῆς μου, οὐχ ἥττον δὲ καὶ ὑπὸ τῆς διαπρεποῦς χάριτος καὶ τῆς σπανίας ἀγωγῆς τῶν τεσσάρων νεαρῶν θυγατέρων, καὶ ἐπίσης ὑπὸ τῆς τότε διὰ τὰς Ἀθήνας ὀλίγον συνήθους μεγαλοπρεποῦς φιλοξενίας εἰς ἣν, ἴσως ἐπὶ τὸ νεανικώτερον, ὁ γαμβρός μου παρέσυρε τοὺς γονεῖς του.

3.

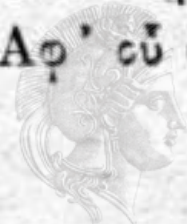
Εἰς *Ρανηάν* Δακίαν. 1839.

Οἱ ἐμοὶ γονεῖς ἐν τούτοις, βλέποντες τὴν ἰσχυρὰν κλίσιν μου πρὸς τὴν τρίτην ἐκ τῶν θυγατέρων τοῦ κ. Σκῆν, καὶ ἐπιθυμοῦντες νὰ μοὶ δώσωσιν ἀφορμὴν πρὸς ὠριμωτέραν καὶ ψυχροτέραν σκέψιν, ἀπεφάσισαν ὅτι πρέπει νὰ ὁδοιπορήσω, καὶ ἐπειδὴ ἡ θεία μου Κυρία Γεράκη ἐμελλε νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν ἀδελφὴν της, Κυρίαν Σούτσου, εἰς Βουκουρέστιον, δι' ἐσχυρίσθη κατ' εἰσήγησίν των, ὅτι εἶχεν ἀνάγκη τῆς συνοδείας μου, ὥστε ἀπεφασίσθη νὰ συναπέλθωμεν. Ἐλεώρησα δ' ἐγὼ τοῦτο ὡς καθήκοντος ἐκπλήρωσιν, καὶ ζητήσας

ἔλαβον τὴν ἀναγκαίαν ἄδειαν παρὰ τῆς Κυβερνήσεως. Ἀπεπλεύσαμεν λοιπὸν ἐκ Πειραιῶς τῇ 7/19 Ἀπριλίου, ἡμέρα Παρασκευῇ. Ἐν Σύρῳ δ' ἐμείναμεν δύο ἡμέρας παρὰ τῇ Κυρίᾳ Ἀρδουάν, ἣτις ἦν θυγάτηρ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Ἰακώβου Ρίζου Θεοδώρου, καὶ τῆς ἀδελφῆς τοῦ θείου μου Γεράκη, εἶχε δὲ νυμφευθῇ τὸν Γάλλον ἱατρὸν Ἀρδουάν, καὶ ἀνήχθημεν πάλιν τὴν κυριακὴν τὸ ἑσπέρας· τὴν δὲ νύκτα ἔπνευσε σφοδρὸς ὁ **Τσικνιάς** ἀπὸ τῆς Τήνου, καὶ ἡ θάλασσα ἐγένετο κοίλη, πρὸς μέγαν φόβον τῆς συμπλευύσης μεθ' ἡμῶν Κυρίας Οὐϊλκινσών, γυναικὸς τοῦ ἐν Σύρῳ ἄγγλου προξένου, καὶ τῆς συγγενικῆς αὐτῆς οἰκογενείας Πείρσων. Τῇ ἐπαύριον δὲ τῆς γαλήνης ἐπανελθούσης, ἐξημερώθημεν ἀπέναντι τῶν ἐν ὑψηλῷ κειμένων μαστιχοχωρίων τῆς Χίου, παρήλθομεν πᾶσαν τὴν ἐπὶ μακρὸν παρατεινομένην νῆσον, ἀφ' οὗ εἶδομεν μακρόθεν τὸν πρὸς νότον ἀνοιγόμενον λιμένα αὐτῆς μετὰ τῆς πόλεως, ἣτις ἐν συμφύτῳ κειμένη μᾶς ἐφαίνετο κατὰ μέρος ἀναλαβοῦσα ἐκ τῆς ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως καταστροφῆς, καὶ μετὰ ταῦτα, βλέποντες πρὸς νότον μὲν τὴν Ἰκαρίαν καὶ Σάμον, πρὸς βορρᾶν δὲ τὴν Λέσβον καὶ τὰ Ψαρά, ἐπλησιάσαμεν τέλος εἰς τὴν ὠραίαν καὶ σύνδενδρον παραλίαν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, καὶ εἰσεπλεύσαμεν εἰς τὸν κόλπον τῶν Βουρλῶν, ἀριστερῶς ἔχοντες τὴν ἀρχαίαν Φώκίαν (ταῖς Φώκαις), καὶ δεξιῶς τὴν ποτὲ νῆσον τῶν Κλάζουμένων. Ἀφ' οὗ δὲ προσήλθομεν εἰς τὴν ἐκεῖ σταθμεύουσαν Γαλλικὴν ναυαρχίδα καὶ παρεδώκαμεν ὅς διὰ τὸν ναύαρχον ἔφερε τὸ πλοῖον ἡμῶν ἐπιστολὰς ὠρμίσθημεν τέλος εἰς Σμύρνην περὶ τὰς 5 1/2 μ. μ.

Ἡ πόλις μοὶ ἐφάνη κατωτέρα τῶν προσδοκιῶν μου, ἐν ἐπιπέδῳ κειμένη, ἄνευ ἀπόψεως οἰασδῆποτε. Ἐκ τῶν οἰκων δὲ πολλοὶ εἰσὶ μεγάλοι, τινὲς εὐρωπαϊκὸν ἔχοντες τὸν ρυθμόν, ἀλλ' ἀτάκτως ἐπὶ στενῶν ὁδῶν, ὡς κατὰ τύχην ἐρρίμμενοι. Ἡ ἐπὶ τὸ ἀσιατικώτερον ὑπόστεγος ἀγορὰ οὐδὲν μοὶ ἐφάνη ἔχουσα τὸ ἀξιοθέατον, οὐσα δὲ ἱκανῶς ῥυπαρά. Καὶ ἦν ἡ γενικὴ μου ἐντύπωσις ὅτι ἡ Σμύρνη ἴστατό τότε καὶ εἰς τὸ μεταίχμιον μεταξὺ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς βαρβαρότητος ἐξ ἴσου ἀμφοτέρων μετέχουσα. Ἀφ' οὗ δὲ ἐπε-

σκέφθην τὸν πρόξενον Κ. Ξένον, οἰκοῦντα εἰς τὴν ὁδὸν τῶν Ῥόδων, καὶ συνεξέδραμον μετ' αὐτοῦ εἰς κῆπὸν τινα, ἀπεπλεύσαμεν τὴν αὐτὴν ἐσπέραν περὶ τὰς 9, τῆς θαλάσσης εὐσης γαληνιαίας.

Τῇ 11/23 Ἀπριλίου ἐξημερώθημεν ἀπέναντι τῆς Μυτιλήνης, ἥτις ἐλαιόφυτος, καὶ μακρόθεν καθαρῶς διεκρίνετο γραφικὰς ἔχουσα τὰς γραμμὰς, καὶ εἰς τὴν μνήμην ἀνεκάλει τὸ ὄνομα τῆς Σαπφούς, τοῦ Περιάνδρου, τοῦ Τερπάνδρου, τοῦ Πιττακοῦ, τοῦ Ἀλκίου. Περὶ δὲ τὴν 9ην εἶχομεν ἀπέναντι ἡμῶν τὸ Κάστρον, τὴν ἀρχαίαν Μηθύμνην, καὶ ἐνταῦθα τὸ πλεῖον ἡμῶν περιεστρίχισαν χαριέστατα πηδῶντες δελφῖνες ὡς ἂν ἤθελον νὰ μᾶς ἀναπαρκαστήσωσι τὸν μῦθον, καθ' ὃν εἰς αὐτὴν τὴν θέσιν εἶχον μεταφέρει ἐκ Θράκης τὸ σῶμα καὶ τὴν λύραν τοῦ Ὀρφέως. Πρὸς τὰ δεξιὰ δ' ἡμῶν ἠνοίγετο ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ὁ βαθὺς κόλπος τοῦ Ἀδριαμητίου.

Κάμψαντες δὲ περὶ τὰς 10 τὸ προέχον ἀκρωτήριο Μπαμπᾶ, εὐ τὴν κορυφὴν στέφει ὠραῖον χωρίον παρηλάσαμεν τὴν ταπεινὴν καὶ πετρώδη Τένεδον, ἥς ἐβλέπομεν τὴν πόλιν καὶ τὸ φρούριον, μετὰ δὲ τὴν χιονοστεγῇ Λῆμνον, ἥτις ἐφαίνετο εἰς τὰ βορειοανατολικά, ἐστράφημεν πρὸς ἀνατολὰς, τὴν κατάφυτον καὶ πολύλοφον παρχλίαν παρχπλέοντες, καὶ μετὰ δύο ὥρας ἀνεκαλύπτομεν μακρόθεν τὴν Ἰδὴν χιόνα ἔχουσιν εἰς τὴν κορυφὴν, καὶ ἐγγύτερον τὸν λόφον τῆς Ἀλεξανδρείας Τρωάδος, ὃν τοῦ κ. Σχλεῖμαν αἱ ἀνασκαφαὶ ἀπέδειξαν ἔπειτα ὄντα αὐτὸν τὸν τοῦ Ἰλίου, καὶ ἐξετείνομεν τὸ βλέμμα ἐπὶ πᾶσαν τοῦ τρωϊκοῦ πεδίου τὴν ἔκτασιν. Ἐνταῦθα διεκρίνομεν ἄπωθεν ἀλληλοδιαδόχως τὰς ἐκβολὰς τοῦ Σκαμάνδρου, τύμβον ὅστις μᾶς δείκνυται ὡς ὁ τάφος τοῦ Ἀχιλλέως, καὶ τὸ Σίγειον ἀκρωτήριο· εἶτα δὲ τὰ φρούρια τοῦ Ἑλλησπόντου οἰκοδομηθέντα διὰ Ῥώσων μηχανικῶν, οἵτινες δὲν πρόβλεπον τότε ὅτι θὰ ἦσαν αὐτοὶ οἱ πρῶτοι εἰς τὴν κατεδάφισιν αὐτῶν ἐνδιαφερόμενοι, κατόπιν δὲ τὴν πόλιν τῶν Δαρδανελίων, εἰς ἣν ἀνεκωχήσαμεν ἐπ' ὀλίγον ἵνα ἀποβιβάσωμεν καὶ ἐπιβιβάσωμεν

ἐπιβάτας. Πρὸ τῆς οὐσεως δὲ τοῦ ἡλίου εἰσεπλεύσαμεν εἰς τὴν Προποντίδα, πνέοντος παγετώδους βορρᾶ.

Τῇ δὲ $12/24$ τοῦ Ἀπριλίου, ἡμέρα τετάρτη, ὁ ἥλιος ἀνατείλας εἰς οὐρανὸν νεφελώδη καὶ βροχερόν, μᾶς εὔρεν ἔτι ἐν τῇ Προποντίδι, περὶ τὴν Κύζικον· περὶ τὴν 11ην ὥραν ἐβλέπομεν τὰς νήσους τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῇ δὲ 1ῃ μετὰ μεσημβρίαν, ἀφ' οὗ παρήλθομεν τὴν ἀλιτενῇ παραλίαν τοῦ Ἀγίου Στεφάνου, εἰσεπλεύσαμεν εἰς τὸν Βόσπορον καὶ ἠγκυροβόλησαμεν.

Ὁθωμανοὶ ὑγειονομοφύλακες ἦλθον ἀμέσως νὰ ἐρευνήσωσι τὰ περὶ τῆς υἰείας ἡμῶν, καὶ εὐρόντες ὅτι καλῶς εἶχομεν μᾶς ἐπέτρεψαν τὴν εἰσόδον εἰς τὴν πόλιν, ἣτις ἄλλοτε ἦν τὸ κατοικητήριον τῆς πανώλους· ἐγὼ δ' ἐσκεπτόμην ὅτι καὶ αὕτη καὶ πολλὰ ἄλλαι βελτιώσεις καὶ πρόοδοι εἰς ἡμᾶς ὠφείλοντο, διότι ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ἠνάγκασε τὴν Τουρκίαν νὰ κατέλθῃ ἐκ τῆς βαρβαρίας αὐτῆς μονώσεως, καὶ αἰσθανθεῖσα ὅτι τρωτὴ ἦν καὶ θνητὴ, νὰ προσφύγῃ εἰς τὴν Εὐρώπην ἐπὶ σωτηρίᾳ, καὶ νὰ γίνῃ πρὸς ταύτης τὰς παραινέσεις μᾶλλον εὐήκοος. Αἴσθημα δὲ θερμὸν διήγειρεν ἐντός μου ἡ μετὰ τοςαῦτα ἔτη πρώτη πάλιν ἐπίσκεψίς μου εἰς τὴν πόλιν τῆς γεννήσεως καὶ τῶν ὀνείρων μου, καὶ ὅτε, ἀποβάς εἰς τὸ ὀρμητήριον τοῦ Γαλατᾶ, ἐβλέπον τὰ κατάρρέοντα ἐκεῖνα καὶ ῥυπαρὰ ἐρείπια ἀντικαταστήσαντα τὴν ἄλλοτε μεγαλοπρεπῆ πόλιν τῶν Αὐτοκρατόρων, μοὶ ἐπήρχετο κατὰ νοῦν ὅτι, ὅτε ὡς παιδίον παρηκολούθουν τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα, ἄλλα ὠνειρᾶσθαι περὶ τῆς τύχης αὐτῆς, φανταζόμενος ὅτι ἡ Ἑλλάς διὰ τῶν προόδων καὶ τῆς διαγωγῆς αὐτῆς, ἔπειθε τὴν Εὐρώπην νὰ παραδώσῃ εἰς χεῖρας αὐτῆς τὴν τύχην καὶ τὸν ἐκπολιτισμὸν πάσης τῆς Ἀνατολῆς.

Δέκα ἡμέρας ἐμείναμεν ἐν Κωνσταντινουπόλει, εἰς ὡματὰ παρὰχωρηθέντα ἐν Σταυροδρομίῳ τῇ θεῇ μου ὑπὸ δὲν ἐνθυμοῦμαι τίνος φίλης οἰκογενείας. Ἐγὼ δ' ἐπεσκέφθην τὸν Ἑμμ. Ἀργυρόπουλον, τότε ἐπιτετραμμένον ἡμῶν, τὸν Γρηγ. Παλαιολόγον, ὑπηρετοῦντα παρὰ τῇ πρεσβείᾳ, τὸν Στέφανον Καραθεοδωρῆν, ὅστις

μέ κατέθειλγεν ἀναγινώσκων μοι τὰ ἔργα, ἰδίως τὰ βουκολικά του, καὶ παρ' ᾧ εἶδον τὰ εἶτα ἐν τῇ κοινωνίᾳ διαπρέψαντα, τότε δὲ μικρά του παιδιὰ (τὴν Σμαράγδαν, τὴν Εὐφροσύνην, τὴν Ἑλένην, τὴν Ζωήν, τὸν Ἀλέξανδρον καὶ τὸν Κωνσταντῖνον), καὶ ἐγνώρισα τὸν νέον αὐτῶν οἰκοδιδάσκαλον Τανταλίδην ἥδη ἀναθάλλοντα ποιητήν. Ὅτε δ' ἔδειξα τούτῳ τὸ ἐμὸν δοκίμιον τῆς μεταφράσεως τοῦ Α τῆς Ὀδυσσεΐας, καὶ τῷ ἐξήγησα τὴν ιδέαν μου περὶ ἐφαρμογῆς τοῦ ἐξαμέτρου εἰς τὴν γλῶσσαν, παρεδέχθη αὐτὴν μετ' ἐνθουσιασμοῦ καὶ ἐπὶ τῇ προτροπῇ μου ἀπεφάσισε νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν μετάφρασιν τοῦ Α τῆς Ἰλιάδος.

Συνοδίᾳ δέ, καὶ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ κ. Παλαιολόγου καὶ τοῦ κ. Ι. Μαυροκορδάτου (ἀνεψιοῦ ἐπ' ἀδελφῇ τοῦ φίλου μου Κωνστ. Σχινᾶ) περιῆλθον πάσας τὰς ὠραίας θέσεις καὶ πάντα τ' ἀξιοθέατα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐν ἄλλοις τὸν Ἰππόδρομον μετὰ τῶν τριῶν ἐναπολειπομένων ἀρχαίων στηλῶν του, καὶ τῶν περιέργων αὐτοῦ Κινστερνῶν, τὴν ἀγοράν, πόλιν ἐν τῇ πόλει, ἐπίσης πραικίλην, ἀλλὰ καὶ οὐχ ἥττον ῥυπαράν ἢ ἐκείνην, καὶ πρὸ πάντων αὐτὸν τὸν Βόσπορον, τὸ κυριώτατον τῶν θαυμάτων τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Μετὰ συμπαιδείας δ' ἀνεζήτησα καὶ ἐπανεῖδον καὶ μέρη διατηροῦντα τῆς παιδικῆς μου ἡλικίας προσφιλεῖς ἀναμνήσεις, οἷον τὸ Ἀρναούτκιοῖ ὅπου ἐγεννήθην, τὰ Θεραπεῖα, ὅπου διήγομεν, καὶ ἐν Φαναρίῳ τὴν οἰκίαν Κατσίκα ἐξ ἧς ἀπήλθομεν, καὶ ἀνεγνώρισα αὐτὴν ἐκ τῶν ἐν τῷ ἀπέναντι ἀρχαίῳ περιβόλῳ τῆς πόλεως ἐντετειχισμένων οὖν τοῦ Θεοφίλου ἐπιγραφῶν, εἰς ἃς ὁ πατήρ μου εἶχεν ἐν τῇ βρεφικῇ ἡλικίᾳ μου ἐπιστήσει τὴν προσοχὴν μου.

Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν ὁδηγήσασά με ἡ Κα Καραθεοδωρῇ δι' ἀκατίου εἰς τὸν Κιατχανέν, τὸν ὠραῖον περίπατον τῶν Ὀθωμανῶν ἰδίως τὰς Παρασκευάς, ἐκάγχαζεν ἀκούουσά με, ὅσκις διηρχόμεθα πρὸ ἀνακτόρων ἢ ἄλλων δημοσίων καταστημάτων, νὰ λέγω εἰς τίνα χρήσιν τὰ ὀρίζω, εἰς Ὑπουργεῖα, Βουλευτήριον, Πανεπιστήμιον, Βιβλιοθήκην, ὅτε ἡ Κωνσταντινούπολις ἤθελε

γίνει Ἑλληνική, καὶ μὲ ἡρώτα ὡς σπουδάζουσα, ἂν πάντες ἐν Ἑλλάδι ἢ ἂν μόνος ἐγὼ παρεφρόνουν. Ἐν ᾧ δὲ παρεπλέομεν ὠραίαν τινὰ καὶ σύνδενδρον θέσιν, δείξασά μοι ἡ συνοδοιπόρος μου Ὀθωμανὸν παρὰ τὴν ὄχθην εἰς τράπεζαν παρακαθήμενον, καὶ ὑπηρέτην ἓνα ἔχοντα παριστάμενον, «Ὁ Σουλτάνος» μοὶ εἶπεν. Ἦτον δὲ ἀληθῶς ὁ Μεχμέτης, ἀνὴρ εὐπρεπέστατος, ἢ μᾶλλον ὠραῖος τὴν ὄψιν, πυκνὸν ἔχων τὸν πώγωνα, καὶ ὡς κόρακος πτερὸν μέλανα, ἀλλ' ὡς ἦν ἐπόμενον κατὰ τὴν ἡλικίαν του, εἰς τὴν τέχνην μᾶλλον ἢ εἰς τὴν φύσιν τὸ χρῶμα τοῦτο ὀφείλοντα. Ὡς δὲ παρηρχόμεθα, λαβὼν ὁ Σουλτάνος ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ ὀπαδοῦ του τηλεσκόπιον ἐσκόπευε τὸ ἡμέτερον ἀκάτιον, οὐδαμῶς γινώσκων ὅτι ἐνέκλειεν αὐτὸ τὴν σεβαστοτάτην καὶ ἐμφρονεστάτην τῶν ὑπηκόων του, καὶ τὸν φιλοδοξότερον τῶν πολεμίων του, ὅστις διέθετεν ἤδη τὴν κληρονομίαν του, οὐδ' ὑποπτεύων ὅτι αὐτὸς ἦν τὸ ἀντικείμενον τῆς ἡμετέρας συνδιαλέξεως. «Ἰδοῦ, μοὶ ἔλεγεν ἡ κυρία Καραθεοδωρῇ, ὁ μέγας ἀναμορφωτῆς τῆς Ἀνατολῆς». Ἐγὼ δὲ «Μηδένα, ἀπεκρινάμην, πρὸ τοῦ τέλους μακάριζε», καὶ τῇ ἀντέταττον τὰς Ἑλληνικάς μου θεωρίας, ὧν δὲν ἀπέκρουε τὰς μετρίας καὶ τὰς ὀρθάς, διότι εἶχεν εὐγενῇ ὅσον τὴν διάνοιαν τόσον καὶ τὴν καρδίαν.

Ἐν δὲ τῶν ἀξιοθεάτων ἃ ἐπεσκέφθην ἐν Κωνσταντινουπόλει ἦν καὶ ὁ Τεκές, ἡ μοναστήριον τῶν περιστρεφόμενων Δερβισῶν. Τῆς παραδόξου αὐτῶν λατρείας λόγος καὶ βάσις φαίνεται οὕσα ἡ πεποιθήσις ὅτι, ἵνα ἀναβιθασθῇ τὸ πνεῦμα εἰς τὸν Θεόν, πρέπει νὰ ἀποσπᾶται ἀπὸ τῶν ἐπιγείων, καὶ τοῦτο θέλουσι γὰρ ἐπιτυχάνωσι διὰ τῆς σκοτοδινιάσεως ἣν ἐπιφέρει ἡ κατὰ μονότονον μουσικὴν μακρὰ καὶ βιαία περιστροφή. Ἐγὼ δέ, παριστάμενος εἰς τὴν θρησκευτικὴν ταύτην ἄσκησιν, ἀνελογιζόμην ὅτι πλησιέστερον τοῦ Θεοῦ ἐστὶν ὁ ἐρευνῶν αὐτοῦ τὰ πλάσματα, ἀπὸ τῶν ἔργων ἀνιῶν εἰς τὸν θεῖον ἐργάτην, καὶ θαυμάζων ὅτι τὰ πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησεν. Τὸ λογικὸν καὶ τὸ αἰσθημα, ὁ νοῦς καὶ ἡ καρδία, εἰσὶ τὰ δύο ἰδιάζοντα τῷ ἀνθρώπῳ προσόντα, τὰ αἶροντα αὐτὸν ὑπὲρ τὴν ἄλογον φύσιν.

Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν μοι ἔδωκεν ὁ Λογοθέτης Νικόλαος Ἀριστάρχης, (υἱὸς τοῦ ἀποκεφαλισθέντος ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ πατὴρ τοῦ διαδεχθέντος αὐτὸν Λογοθέτου Σταυράκη) τὸν ἵππον του, καὶ μετέβην εἰς Βαλουκλί, τὴν ἱερὰν πηγὴν πρὸς βορρᾶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὴν ἐν μέσῳ δάσους καὶ κοιμητηρίου κειμένην, τὸ τουρκικὸν δ' ὄνομα φέρουσιν ἐκ τῆς παραδόσεως, καθ' ἣν εἰς τελευταίαν διαμαρτύρησιν κατὰ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἰχθὺς ἐπὶ τῆς ἐσχάρας ἀκούσαντες τὴν θλιβεράν εἴδησιν, ἀπεπήδησαν εἰς τὴν κρήνην τοῦ ἀγιάσματος καὶ πλέουσιν εἰσέτι ἡμίεφθοι εἰς αὐτό. Τὸ δὲ χωρίον ἀπολαμβάνει τοῦ σεβασμοῦ οὐ μόνον τῶν Χριστιανῶν ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν Ὀθωμανῶν.

Ὅτε δ' ἐπέστρεψα εἰς Φανάριον εὗρον τὴν οἰκογένειαν τοῦ Λογοθέτου ἐπιβιβασθεῖσαν εἰς βωδάμαξον, τὸ τότε ἔτι μόνον ἐν χρήσει ὄχημα ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ ἐτοίμην νὰ μεταβῇ καὶ αὕτῃ εἰς τὸ Βαλουκλί· δι' ὃ καὶ ἀμέσως στρέψας τοὺς χαλινούς, τὴν ἠκολούθησα ἐκ δευτέρου. Εἰς τὴν ἐπανάληψιν δὲ ταύτην τῆς ἐπισκέψεώς μου ἡ Κα' Ἀριστάρχη μοι εἶπε περὶ τῆς πλουσίας μαρμαροκτίστου διασκευῆς τοῦ ἀγιάσματος, ὅτι ἀνωκοδομήθη κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη, ἀδεία τοῦ Σουλτάνου, ὅπερ ἀπεδείκνυνεν ὅτι ἀνεξίθρησκος ἐπιείκεια εἶχε διαδεχθῇ τοὺς πρὶν ἀντιχριστιανικοὺς αὐτοῦ καταδιωγμούς. Μοι ἐπὶ τὴν ἐλευθεριότητα τῶν προδαπανησάντων ὁμογενῶν, οἵτινες καὶ μέγα νοσοκομεῖον εἶχον ἐκεῖ που ἀνεγείρει. Ἐγὼ δ' ἐλυπούμην ὅτι ἀντὶ νοσοκομεῖου δὲν ἐφρόντισαν νὰ οἰκοδομήσωσι μᾶλλον ἐκπαιδευτήριον, ὅπερ ὅμως καὶ αὐτὸ δὲν παρέλειψαν νὰ πράξωσι μετὰ ταῦτα.

Μοι ἔμενεν ἔτι ἡ ἐπιθυμία νὰ ἰδῶ τὰ τζαμιά, καὶ τὸ θαῦμα τῆς Βυζαντινῆς ἀρχιτεκτονικῆς, τὴν Ἀγίαν Σοφίαν. Ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα εἶχε τότε τὰς δυσκολίας του, διότι ἀπητεῖτο ἄδεια Σουλτανική, διδομένη διὰ φερμανίου, τὸ δὲ φερμάνιον ἡγοράζετο ἀντὶ ἀδράς δόσεως χρημάτων, δι' ὃ καὶ δὲν ἐζητεῖτο εἰμὴ ὅτε πολλοὶ συνήρχοντο οἱ περίεργοι, ἐκ συμβολῆς τὴν ἀναγκαίαν ποσότητα προμηθεύοντες. Ἀλλὰ τότε ἄλλως διεξήχθη τὸ πρᾶγμα. Ἐπισκε-

πτόμενοι κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁ ἐν Λον-
δίνῳ ἀποκατεστημένος κ. Θωμᾶς Ῥάλλης μετὰ τῆς νέας καὶ
ὠραίας συζύγου του, ἀνέλαβεν ἐκεῖνος ἐλευθερίως πᾶσαν τὴν δα-
πάνην, προσκαλέσας φιλοφρόνως πάντας τοὺς φιλοθεάμονας συμπα-
τριώτας του, ἐν οἷς καὶ ἐμέ. Ἐπρόκειτο δὲ ν' ἀπέλθωμεν ἐκ τῆς
οἰκίας τῆς Κας Καραθεοδωρῆ· δὲν ἐνθυμοῦμαι δὲ διὰ τίνα παρεν-
νόησιν, τινὲς τῶν προσκληθέντων, ἀντὶ νὰ ἔλθωσιν ἐκεῖ, διηυθύν-
θησαν κατ' εὐθεΐαν εἰς Κωνσταντινούπολιν, μηνύσαντες ὅτι ἐκεῖ
θέλουσι περιμείνειν· τοῦτο δὲ τοσοῦτον δυσηρέστησε τὴν Καν Ῥάλ-
λη, ὥστε ἐξερράγη εἰς δάκρυα. Οὐχ ἦττον διεπλεύσαμεν τὸ χρυ-
σοῦν κέρας, καὶ εὐρόντες ἐκεῖ καὶ συμπαραλαβόντες τοὺς ἀνυπομο-
νωτέρους ἡμῶν συντρόφους, κατηυθύνθημεν πρὸς τὴν Ἀγίαν Σο-
φίαν. Πρὸ τῆς εἰσόδου αὐτῆς ἀντηλλάξαμεν τὰς ὑποδέσεις ἡμῶν
ἀντὶ ὀθωμανικῶν παπουτσίων, καὶ οὕτως εἰσῆλθομεν. Ἐμοῦ δὲ
σφοδρῶς ἐπάλλετο ἡ καρδία, διότι ἀπὸ παιδίον ἀκόμη ἡ ἁγία Σο-
φία ἦν τὸ φαινὸν ὄνειρόν μου, καὶ ὡς εἰσῆλθον ἰσχυρὰν μοι ἐνε-
ποίησεν ἐντύπωσιν ἡ μεγαλοπρέπεια τῶν διαστάσεων τοῦ ἁγανοῦς
ναοῦ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὅτε, πρὸς ἄφατον ἑκπληξίν μου, ἄλλη
μεγάλη πύλη ἠνοίχθη ἐμπρὸς μου καὶ εἶδον ὅτι τὸ κινοῦν τὸν θαυ-
μασμόν μου, τὸ μέρος ὃ ἐξελάμβανον ὡς αὐτὸν τὸν ναόν, ἦν οὐχὶ
ὁ ναός, ἀλλὰ μόνον ὁ πρόναος. Τοῦ ναοῦ ὁ ἀπέραντος σύμμετρος
ἡμικυκλικὸς θόλος τοσοῦτον μὲ κατέπληξεν, ὥστε ἐπὶ τινὰς στιγ-
μὰς διετέλουν ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν ὡς ἂν ἦν αὐτὸς ὁ θόλος τοῦ στε-
ρεώματος. Εἶτα δὲ περιέφερον τὰ βλέμματα εἰς πᾶσας τὰς γωνίας
τοῦ ἐπιζήσαντος τούτου λειψάνου τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας
ἐπιζητῶν ἐν αὐτῷ ἵχνη τῆς ἱστορίας, ἥτις συνεχίζει τὴν ἀρχαίαν
μετὰ τῆς νέας Ἑλλάδος. Τὰ δὲ πενιχρὰ καὶ ἄκομψα κανδύλια, τὰ
σήμερον ἀπὸ τοῦ θόλου κρεμάμενα εἰς μικρὰν ἀπὸ τὸ ἔδαφος ἀπό-
στασιν, καὶ πᾶσα ἡ ἐσωτερικὴ μετασκευὴ καὶ ἡ μετατροπὴ τοῦ
ἄξονος πρὸς τὴν Μέκαν καὶ ἡ τῶν ψηφοθέτων εἰκόνων δι' ἀσβέστου
ἐπίχρισις ὑπὸ τῶν κατακτητῶν ἀλγεινὴν μοι ἐνεποιοῦν ἐντύπωσιν.
Εἰς μίαν ὁμῶς τῶν γωνιῶν ἰδὼν εἰκόνα ἀγγέλου, ἥτις ἐκ λήθης

δὲν εἶχεν ἐξαλειφθῇ, ἠρώτησα τὸν συνοδεύοντά με Τανταλίδην μὴ ἦν ὁ φρουρὸς ἄγγελος τοῦ ἱεροῦ περιμένων ἐκεῖ τοῦ χρόνου τὸ πλήρωμα.

Ἐκεῖθεν δὲ μετέβημεν εἰς τὰ ἐπισημότερα τῶν ἐπιλοίπων τζαμίων, πάντα σχεδὸν ἔργα Βυζαντινῶν οἰκοδόμων, τὸν ἀρχικὸν τύπον τῆς ἁγίας Σοφίας μιμούμενα, ἀλλὰ μετ' ἀρρύθμων μεταρρύθμισεων, ἃς ἐπέβηλον οἱ κατακτηταί. Οὕτω τὸ Νουρ-Ὁσμανιὲ στηρίζει τὸν θόλον ἐπὶ τεσσάρων ὀγκωδεστάτων καὶ δυσαναλόγων ἀκτηρίδων, τὸ δὲ τοῦ Σουλτάν-Ἀχμέτ, εἰ καὶ ἐκείνου κομψότερον, ἀλλὰ πολὺ ἀπολείπεται τῆς χάριτος καὶ τοῦ ἀληθοῦς μεγαλείου τοῦ πρωτοτύπου αὐτοῦ. Εἰς γωνίαν δέ τινα τῆς αὐλῆς τοῦ πρώτου μᾶς ἔδειξαν παρερῥιμμένον σαρκοφάγον ἐκ πορφυρίτου ὃν μοὶ εἶπον ὅτι ἡ παράδοσις θεωρεῖ ὡς τὸν τάφον Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου. Ἦδη δὲ μένει κενός, καὶ ἐστερημένος τοῦ πόματος.

Τῇ 24 δὲ Ἀπριλίου (6 Μαΐου), ἡμέρα Δευτέρα, ἀπεπλεύσαμεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ τοῦ Αὐστριακοῦ ἀτμοπλοίου «Φερδινάνδου», δυνάμεως 120 ἵππων, καὶ ἀφοῦ ἀνεκωχήσαμεν εἰς Θεραπεῖα, ἵνα συμπαραλάβωμεν καὶ τὴν Καν Γόρδωνος, ψυχροῦ ἀνέμου πνέοντος, εἰσεπλεύσαμεν περὶ τὰς 4 εἰς τὸν Εὐξείνιον, ὅστις μᾶς ὑπεδέχθη κατὰ τὴν κυρίαν καὶ οὐχὶ τὴν εἰρωνικὴν σημασίαν τῆς ἐπωνυμίας του, διότι ἐκόπασεν ἀμέσως περίπου ὁ ἄνεμος, ὁ ἥλιος δὴν φαίνετο ὡς χρυσῇ νῆσος εἰς τὸν ὀρίζοντα, ὁ οὐρανὸς μετ' ὀλίγον ἐσπινθηροβόλει αἶθριος καὶ κατ'ἀστερος, καὶ ἡ θάλασσα γαληνιαία μᾶς ἐπέτρεψεν ἡσυχον ὕπνον.

Πρὶν δ' ἢ κατακλιθῶμεν προσῆλθε πρὸς ἐμὲ νέος ὃν ὠδὲν ἐγνώριζον, εὐειδὴς καὶ εὐσωμος, καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι ἦτο Βλάχος, ὅπερ ἤθελον γνωρίσει καὶ ἂν δὲν τὸ ἔλεγεν, ἐκ τῆς ὀπωσοῦν ἀνημμένης ἐνδυμασίας του, ἣν διετήρουν ἔτι τότε οἱ Ῥωμοῦνοι, τὸν ἀνατολικὸν αὐτῶν χαρακτῆρα μὴ εἰσέτι εἰς τὴν ἀξίωσιν Λατινικῆς καταγωγῆς θυσιάσαντες. Μοὶ προσέθηκε δ' ὅτι μετεῖχε καὶ Ἑλληνικοῦ αἵματος καὶ ὁ συγγενὴς αὐτοῦ Ἐδιπίδης ὅτι ζῇ ἐν Ἀθήναις. Ἀφ' οὗ δὲ μοὶ ἐζήτησε πληροφορίας περὶ νέας τινὸς Ἑλ-

ληνοβλαχίδος, ἥτις πρὸ ὀλίγου εἶχε νυμφευθῇ ἐν Ἀθήναις, καὶ μοὶ διηγήθη τινὰ περὶ τῶν πρὸς αὐτὴν σχέσεών του, ἀπέληξεν εἰπὼν μοι ὅτι κατῴκει περὶ τὸ Γαλάτσιον καὶ ὠνομάζετο Κούζας. Οὗτος ἦν ὁ μετὰ ταῦτα ἡγεμονεύσας.

Τῇ δ' ἐπαύριον, πρὸς τ' ἀριστερὰ ἔχοντες μακρὰν ἀκτὴν ἀλιτενῇ καὶ μονότονον, τὰ Θρακοβουλγαρικὰ τενάγη, περὶ τὰς 10 ἀφίχθημεν εἰς Βάρναν πόλιν 16 χιλιάδων κατοίκων, ἅχαριν αὐτὴν καὶ τὰ πέριξ, καὶ δύο ὥρας ἐκεῖ διαμείναντες, χωρὶς οὐδὲν πείργον νὰ ἰδῶμεν, ἀνήχθημεν πάλιν. Περὶ τὴν μεσημβρίαν δὲ εἶδομεν εἰς τινων μιλίων ἀπόστασιν προέχοντας ἐκ τῆς θαλάσσης τοὺς ἰστούς ναυαγίου ὡς ἂν ἤθελεν ὁ Εὐξείνιος νὰ μᾶς δείξῃ καταφανέστερον τὴν ἀξίαν τῆς εὐμενείας του, καὶ τί ἐδύνατο καθ' ἡμῶν ἡ ὀργή του ἂν ἐξεγείρετο. Πλεύσαντες δὲ τὸ ἐπίλοιπον τῆς ἡμέρας, καὶ πᾶσαν τὴν νύκτα, εἰς ἀπόστασιν οὐχὶ μεγάλην τῆς ἀλιτενοῦς ἀκτῆς, περὶ τὰς 7 1/2 τῆς ἐπαύριον—26 Ἀπριλίου (8 Μαΐου)—εἶδομεν αἰφνης τὸ θαλάσσιον ὕδωρ ἀπὸ κυανοῦ γενόμενον κίτρινον, καὶ ἐνόησαμεν ὅτι πλησιάζομεν εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ μεγάλου ποταμοῦ, ἐκτείνοντος τὴν ἐπιρρόην καὶ τὴν ἰλὺν του μακρὰν εἰς τὸ πέλαγος.

Εἰσεπλεύσαμεν λοιπὸν διὰ τοῦ στομίου τοῦ Σουλινᾶ εἰς τὸν Δούναβιν· ὁ θαλάσσιος σάλος ἔπαυσε, καὶ ἡσθανόμην μετ' ἀγαλλιάσεως ὡς ἂν οὐχὶ ἡμεῖς ἐπλέομεν, ἀλλ' ὅτι ἡ γῆ ὑφ' ἡμᾶς ἤρχετο εἰς προὔπαντησιν ἡμῶν. Καὶ ἦν μὲν ἡ γῆ αὕτη ἡκιστα χαρίεσσα, ἀπέραντος ἔκτασις καλαμώνων πρὸς πάσας τὰς διευθύνσεις, μετὰ μεμονωμένης ποῦ καὶ ποῦ τινος καλύβης, ἐντὸς τῆς ἰλὺος πεπηγμένης, καὶ κατεχομένης ὑπὸ κοζάκου, ἐλεεινοῦ φύλακος τῶν τελμάτων ἐκείνων. Ἀλλ' ὅτι λίαν παραδόξως διέκοπτε τὴν μονοτονίαν ταύτης τῆς θέας, ἦσαν ἰστοὶ καὶ κολπούμενα ἰστίαι πλοίων πανταχοῦ καὶ πολλάκις ἀντιπρώρως διασταυροῦντα τὴν ἀχανῇ πεδιάδα, καὶ κατὰ τὸ φαινόμενον πλέοντα ἐπ' αὐτῆς ὡς ἂν ἦτον ὑγρὸν πεδίον. Προήρχετο δὲ τὸ παράδοξον τοῦτο φαινόμενον ἐκ τοῦ ὅτι πλοῖα παντοίας, καὶ τῆς μεγίστης χωρητικότητος, εἰσέπλεον

καὶ ἐξέπλεον εἰς τὸν γιγαντιαῖον ποταμόν, ἀκολουθοῦντα τὰς πικίλας καμπὰς τῶν διαφόρων αὐτοῦ βραχιόνων, ὧν τὸν ῥοῦν οἱ καλαμῶνες ἀπέκρυπτον.

Οὕτως ἐφ' ἱκανὸν πλεύσαντες ἐφθάσαμεν εἰς Γαλάτσιον τῆς Ῥωμανίας, ὅπου ἐπὶ τινὰς ἡμέρας ἐμείναμεν ὑπὸ κάθαρσιν, πάσης περιποιήσεως ἀπολαύοντες, διότι ἀρχηγὸς τῶν λοιμοκαθαρτηρίων τῶν ἡγεμονιῶν, ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας διορισθεὶς κατὰ δικαίωμα ἀποδοθὲν αὐτῇ μετὰ τὸν πόλεμον, ἦν αὐτὸς ὁ ἐξαδελφός μου κ. Ν. Μαῦρος. Ἀφιέρουν δὲ τότε τὰς ὥρας τῆς οὕτω ἐπιβεβλημένης μοι ἀργίας εἰς ἐξακολουθήσιν ποιήματός τινος ὃ εἶχον ἀρχίσει ἐν Ἀθήναις, δὲν ἐνθυμοῦμαι ἂν τῆς «Παραμονῆς» ἢ τοῦ «Λαοπλάνου». Ἐκ Γαλατσίου δὲ μετέβημεν εἰς Ἰβραΐλαν, καὶ ἀφ' οὗ ἐφιλοξενήθημεν ὑπὸ τοῦ διοικητοῦ, ἀπήλθομεν διὰ ταχυδρομικῆς ἀμάρξης, καὶ διελάσαντες τὰ λιπαρὰ πεδία ἅτινα εἰσὶ προσχώσεις τῆς ἰλῦος τοῦ Δουνάβεως, κατελύσαμεν τὸ ἐσπέρας εἰς τι μοναστήριον κείμενον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, καὶ τὴν ἐπαύριον πρὸ τῆς μεσημβρίας ἐφθάσαμεν εἰς Βουκουρέστιον, εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἐξαδέλφου μου κ. Μαύρου.

Ἦν δ' ἡ οἰκία αὕτη μία τῶν μεγίστων καὶ ἐπιδεικτικωτάτων τότε τῆς Βλαχικῆς πρωτεύουσας, διότι ὁ κ. Μαῦρος καὶ πλούτου ἠὺπόρει καὶ θέσιν κατεῖχεν ἐπίσημον, ὡς γενικὸς διευθυντὴς τῶν λοιμοκαθαρτηρίων τῶν δύο Δακικῶν ἡγεμονιῶν ὑπὸ τῆς Ῥωσικῆς κυβερνήσεως ἐγκατεστημένος. Ἦν δὲ ἀνὴρ εὐγενέστατος, πολυμαθής, κοινωνικῶς εὐάρεστος, καὶ πολλὴν πεῖραν τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν πραγμάτων κεκτημένος, τιμώμενος δὲ καὶ ἀγαπώμενος ὑπὸ πάντων, δι' ὃ ἡ οἰκία του ἦν κοινὸν κέντρον τῆς ἀνωτάτης συναστροφῆς. Σύζυγός του δ' ἦν ἡ ἀγχινουστάτη καὶ παντοίως διακεκριμένη ἐξαδέλφη μου Σεβαστή, καὶ πλὴν τῶν τεσσάρων μικρῶν κορασίων των ἡ οἰκογένεια περιελάμβανε καὶ τὴν μητέρα τῆς Κας Μαύρου, ἀδελφὴν τῆς μητρός μου Καν Μαρ. Σούτσου, ἥτις διὰ τὴν ἐμβρίθειαν καὶ τὴν γλυκύτητα τοῦ χαρακτῆρός της ἦν ἐν γενικῇ ὑπολήψει. Ἦν δ' ἐγκατεστημένος ἐν Βουκουρεστίῳ καὶ ὁ ἐξαδελφός μου (ἀδελφός τῆς Κας Μαύρου) Κωνσταντῖνος Σοῦτσος,

άνηρ σπανίας εὐφυΐας ὑπὸ τοῦ Κυκλέφ καὶ τῶν Ῥώσων μεγάλως ἐκτιμηθεὶς, καὶ εἰς ἐκ τῶν πρώτων συνεργασθεὶς μετ' αὐτῶν εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ πολιτικοῦ κανονισμοῦ τῶν ἡγεμονιῶν. Ὁ τότε ἡγεμὼν ὁμῶς, Ἀλέξανδρος Γκίκας, δὲν διετίθετο τότε λίαν εὐμενῶς πρὸς αὐτὸν ὡς σχέσεις ἔχοντα μετὰ τῶν ἀντιπολιτευομένων. Ἐσπέραν τινὰ εἰς τὴν συναναστροφὴν ἐνὸς τῶν ὑπουργῶν, ἐν ᾧ συνωμίλουν μετὰ τοῦ ἐξαδέλφου μου, προσελθὼν ὁ ἡγεμὼν μοὶ εἶπεν ὅτι πολὺ ὁμοιάζω αὐτόν. « Ὡς νὰ μὴ ἤρκει εἰς Κ. Σοῦτσος εἰς τὴν ὑψηλότητά σας, τῷ ἀπήντησα, ἰδοὺ ἤδη τὸν ἔχετε καὶ διπλοῦν ».

Τοῦ ἐξαδέλφου μου τούτου θλιβερά ὑπῆρξεν ἡ μετέπειτα τύχη. Οὐ πολὺ μετὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον, ἡ χαριεστάτη καὶ νεωτάτη τοῦ σύζυγος ἐπὶ τοῦ δευτέρου τῆς τοκετοῦ ἀπεβίωσεν· ὁ ἴδιος δὲ εἰς χαρτοπαιξίαν ἐπιδοθεὶς ἀπώλεσε πᾶσαν τὴν μεγάλην περιουσίαν του, καὶ μετ' ὀλίγον καὶ τὴν υἰείαν καὶ τὴν ἀκοήν του, ὥστε καὶ αὐτὴ ἡ ἐξάριετος εὐφυΐα, εἰ μὴ σβεσθεῖσα, τοῦλάχιστον ὠχρίασε, καὶ σχεδὸν ἀποστὰς τῆς κοινωνίας, ἔμεινεν ἄχθος εἰς τὰ παιδία του, ἀναγκαζόμενα νὰ τὸν διατηρῶσι, μέχρις οὗ ἀπεβίωσεν.

Ὁ ἡγεμὼν Ἀλέξανδρος Γκίκας ἦν ἐν γένει ἀνὴρ προσηνέστατος, καὶ πρὸς ἐμὲ προσηνέχθη φιλικώτατα καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἐν Ῥωμανίᾳ διαμονῆς μου. Τὴν πρώτην Κυριακὴν τὸν ἐπεσκέφθην μετὰ τοῦ κ. Μαύρου εἰς τὴν αὐλήν, καὶ μετὰ τὴν παράταξιν τῶν στρατευμάτων καὶ τὴν μουσικὴν συμφωνίαν, ἣτις κατὰ τὴν ἐθιμοταξίαν ἐτελεῖτο κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, μὲ παρέλαβεν εἰς τὸ ἰδιαίτερόν του δωμάτιον ἵνα παρευρεθῶ εἰς τὴν ἀστυνομικὴν ἐκθεσιν ἣν τῷ ὑπέβαλλεν ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν. Ἄλλην δ' ἡμέραν, πληροφορηθέντες ὅτι ἡ ἡγεμονικὴ ἄμαξα τὴν προτεραίαν τὸ ἐσπέρας εἶχεν ἐμπέσει εἰς βόθρον ἐπισκευαζομένης ὁδοῦ, καὶ ὁ ἡγεμὼν ἐσώθη ὡς ἐκ θαύματος, ἀπήλθομεν αὐθις ὁ κ. Μαῦρος καὶ ἐγὼ εἰς τὸ παλάτιον ἵνα τῷ ἐκφράσωμεν τὴν συμπάθειαν ἡμῶν, καὶ εὗρομεν ἐκεῖ μεγίστην συρροὴν πάντων τῶν ἐπισημοτέρων ἀρχόντων, οἵτινες, ὡς καὶ ὁ κ. Μαῦρος, ἐξέφραζον τὰς συμπαθείας τῶν. Προσελθὼν δὲ καὶ ἐγώ, εἶπον τῷ ἡγεμόνι ὅτι, ἂφ' οὗ

οὕτως αἰσίως ἐσώθη, εὐτυχὲς νομίζω ὅτι ἡ Ὑψηλότης του καὶ οὐχὶ ἄλλος ἦν ὁ ἐμπεσὼν εἰς τὸν βόθρον. Ἐκπλαγεῖς δ' ὁ ἡγεμὼν, μὲ ἠρώτησε διατί. — « Διότι, τῷ εἶπον, τώρα βεβαίως ἡ Ἀστυνομία θὰ προνοήσῃ ὅπως κλεισθῇ ὁ βόθρος ἢ ὅπως καταστῇ ἀκίνδυνος ». — Ἀληθέστατον, ἀπεκρίθη καὶ στραφεὶς πρὸς τὸν κ. Μαῦρον, « ἰδοὺ, προσέθηκεν, ἀληθὴς πολίτης τῶν δημοκρατικῶν Ἀθηναίων ».

Ὅτι δὲ δὲν ὠργίσθη διὰ τὴν παρρησίαν μου ταύτην, τὸ ἀπέδειξε καλέσας με μετὰ δύο ἡμέρας εἰς πολυτελὲς γεῦμα. Ἀριστερῶς τοῦ ἡγεμόνος ἐκάθητο κυρία τις ἄγνωστος εἰς ἐμέ, καὶ παρ' αὐτῇ ὁ ἐξαδελφός μου Κ. Μαῦρος, ὅστις τοσοῦτον θερμῶς τὴν ἐπεριποιεῖτο, ὥστε ἐκίνησε τὴν περιέργειάν μου, καὶ ἠρώτησα τὴν παρ' ἐμοὶ καθημένην νύμφην τοῦ ἡγεμόνος, τὴν ὠραιότατην Μαριτσίκαν, τὸ γένος Βακαρέσκου, τίς ἦν ἡ Κυρία πρὸς ἣν ὁ κ. Μαῦρος τόσον περιπαθῶς προσεφέρετο. Ἀνακαγχάσασα δ' ἐκείνη, « Πῶς ; δὲν τὴν γνωρίζετε ; » μοὶ εἶπεν. « Ἀλλ' εἶναι ἡ ἀδελφὴ τοῦ ἡγεμόνος, ἡ πρώτη σύζυγος τοῦ κ. Μαύρου, ὅστις ἐνυμφεύθη τὴν ἐξαδέλφην σας ἀφ' οὗ διεζεύχθη αὐτῆς, καὶ ἤδη τῇ προσφέρει ἐρωτικὴν θεραπείαν ».

Ὅτε δ' ἀνεχώρουν τοῦ Βουκουρεστίου, μοὶ προσέφερεν ὁ ἡγεμὼν τὴν εἰκόνα του ἐν ὠραίᾳ μεγάλῃ λιθογραφίᾳ καὶ ὑπέγραψεν αὐτὴν δι' ἐμέ.

Εἶπον ὅτι ἡ Μαριτσίκα, σύζυγος τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ ἡγεμόνος, ἦν ὠραιότατη. Ἐπρεπε νὰ εἰπῶ ἡ ὠραιότερα τοῦ ὠραίου, τοῦ καλλιγύναικος Βουκουρεστίου. Ἦν δ' αὕτη καὶ μία τῶν φιλτέρων φίλων τῆς ἐξαδέλφης μου Κας Μαύρου, ἣν συνεχέστατα ἐπεσκέπτετο. Ὁ κ. Μαῦρος εἶχεν οὐ μακρὰν τοῦ Βουκουρεστίου ὠραιότατην ἐξοχὴν, τὴν *Μόραν Δομνιάσκαν*, κειμένην ἐν μέσῳ πυκνῶν δασῶν καὶ παρὰ ῥυάκιον καταρρέον εἰς εὐρεῖαν δεξαμενὴν. Ἐκεῖ, ὅτε μετέβημεν ἐπὶ τινὰς ἡμέρας, ἦλθε καὶ ἡ Κα Μαριτσίκα καὶ ἔμεινεν ὅλην τὴν ἡμέραν, καὶ αὐτὴν καὶ τὴν σύντροφόν της Καν Σουλτάναν Ῥωσέττη (τὴν μετὰ ταῦτα Καν Βεντούρα), ἀδελφὴν τοῦ ἐν Πέρα-Χώρα συναδέλφου μου Σκαρλάτου Ῥωσέττη, συνώδευσα εἰς

ἔφιππον ἐκδρομὴν εἰς τὰ περίξ. Οὕτως ἐσχετίσθην τόσῳ μᾶλλον μετὰ τῆς Κας Γκίκα, καθ' ὅσον καὶ ἡ μήτηρ μου ἦν ἄλλοτε ἐπιστήθιος τῆς μητρός της φίλη. Μοὶ ὑπεσχέθη δὲ νὰ μοὶ δεῖξῃ καὶ τὸ ἴδιον αὐτῆς κτῆμα, τὴν περὶ τὸ Βουκουρέστιον κειμένην Κολεντίναν, ἣν ἀμυδρῶς ἀνεπόλουν ἐκ τῆς παιδικῆς ἡλικίας μου· δι' ἃ μίαν ἡμέραν, ὅτε ἐγευματίζον παρὰ τῷ Κῳ Ῥωσσέττη, τῷ πατρὶ τοῦ Σκαρλάτου, ἦλθεν ἡ ἰδία μετὰ τὸ γεῦμα νὰ μᾶς παραλάβῃ πρὸς τοῦτο· καὶ αὐτὴ μὲν ἐπροπορεύθη ἐν τῇ ἀμάξῃ της μετὰ τῆς Κας Σουλτάνας, μεθ' ἧς τὴν συνέδεε στενοτάτῃ φιλία, ἐγὼ δὲ μετὰ τοῦ Κου καὶ τῆς Κας Ῥωσέττη, καὶ τῆς ὠραίας αὐτῶν νεωτέρας θυγατρὸς Κλεοπάτρας εἰπόμεθα.

Σπεύσασα δὲ προηγῆθη ἡμῶν ἡ πρώτη ἄμαξα τοσοῦτον, ὥστε ἡ Κυρία Γκίκα εἶχε καταβῆ πρὶν ἢ φθάσωμεν καὶ ὅτε ἦλθομεν καὶ ἡμεῖς, μᾶς ἐνεφανίσθη θέαμα ἀληθῶς ἐξαίσιον, καὶ ἴσως οὐχὶ ἐντελῶς ἀπρομελέτητον. Ἐν ᾧ ὀπίσω τοῦ δάσους πρὸς ὃ ἐχωροῦμεν ἀνέτελλε λαμπρὰ ἡ πανσέληνος, ἐκ τῆς βαθείας σκιᾶς αὐτοῦ προέκυψε λευχείμων ἡ νύμφη καὶ δέσποινα τῶν μερῶν ἐκείνων, περιαυγαζομένη ὑπὸ τῶν ἀκτίνων, αἵτινες ἀντενακλῶντο εἰς ζωηρότερας λάμψεις ἐκ τῆς λυτῆς χρυσῆς κόμης της. Ποτὲ θεατρικὴ σκηνὴ δὲν μοὶ παρουσίασε μαγευτικωτέραν ἐμφάνισιν. Ἀφ' οὗ δὲ μᾶς ἐπέδειξε τὰ διάφορα μέρη τῆς ἐπαύλεως αὐτῆς, καὶ μᾶς προσέφερε τὸ ἐνώπιον ἡμῶν ἀμελχθὲν γάλα τῶν δαμάλεων, παρέλαβε κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν ἐμὲ εἰς τὴν ἄμαξάν της ἀντὶ τῆς Κυρίας Ῥωσέττη. Ὑπὸ τὰς ἐντυπώσεις δ' ἔτι διατελῶν ἄς ἡ σκηνὴ ἐκείνη ἀπετέλεσεν ἐπ' ἐμοῦ, τῇ ὁμολόγησα, ὅτε εἵμεθα μόνοι, τὴν χάράν μου διότι ἐν ᾧ εἶναι τοσοῦτον ὠραία, ὥστε ἐφάμιλλον δὲν ἔχει καμμίαν ἐν τῇ πατρίδι της, μανθάνω συγχρόνως (τὸ εἶχον ἀκούσει παρὰ τῆς ἐξαδέλφης μου) ὅτι διακρίνεται πασῶν τῶν ὁμογενῶν της κατὰ τὴν ἀγνότητά τῶν ἡθῶν. Ὄταν ἐπανέλθω εἰς τὴν Ἑλλάδα, προσέθηκα, καὶ ἐπαναφέρω τὴν μνήμην μου εἰς τοὺς τόπους τούτους, ὅπου οὐ μικρὰ ἐπικρατεῖ (ἐπεκράτει καὶ τότε) κοινωνικὴ ἐκλυσίς, οὐδ' ὑπάρχει οἰκογένεια ἄνευ ἀλλεπαλλήλων διαζυγίων,

μετ' ἀγαλλιιάσεως θὰ βλέπω ὑπεράνω τούτου τοῦ ζοφεροῦ ὀρίζοντος ἀκτινοβολοῦντα ἓνα ἀστέρα, καὶ τοῦτον τὸν λαμπρότερον πάντων ὅσοι ἔθελξαν ἐνταῦθα τὴν ὄρασίν μου. — «Τοῦτο, μοὶ ἀπεκρίθη, δὲν δέχομαι, ὅτι εἶναι ὁ πάντων λαμπρότερος ἢ καὶ ἐκ τῶν ὀπωσοῦν λαμπρῶν· περὶ ἐνὸς ὅμως δύνασθε νὰ εἴσθε βέβαιος, ὅτι θέλετε τὸν ἀκούει πάντοτε ἀκτινοβολοῦντα ὡς μέχρι τοῦδε, καὶ δὲν θέλετε μάθει ποτὲ ὅτι τὸν ἡμαύρωσεν ὁ ζοφερός ὀρίζων, ὡς τὸν περιγράφετε. Ἀλλὰ μὴ ρίπτετε καὶ τὸν λίθον κατὰ τῶν γυναικῶν τῆς Δακίας. Ἐπαινετὴ μὲν δὲν εἶναι ἡ διαγωγή των, ἀλλὰ συγγνωστὴν καθιστᾷ αὐτὴν μέχρι τινὸς ἡ διαγωγή τῶν ἀνδρῶν αὐτῶν»· καὶ τὴν διαγωγὴν ταύτην μοὶ περιέγραψε διὰ μελανωτάτων χρωμάτων. — «Ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ ἐξαιρέσεις, τῇ εἶπον· φέρ' εἰπεῖν ὁ ὑμέτερος σύζυγος». — «Εἷς ἐκ τῶν χειροτέρων», μοὶ ἀπήντησε, καὶ ἐξετάθη εἰς λεπτομερείας, ἃς δὲν πρέπει καὶ δὲν θέλω νὰ ἐπαναλάβω.

Ἐν τούτοις εἵχομεν εἰσέλθει εἰς τὴν πόλιν, καὶ ὅτε διηρχόμεθα ἔμπρὸς μεγάλης οἰκίας, ἡ Κυρία Γκίκα διέταξε τὴν ἄμαξαν νὰ σταθῇ, καὶ ἔπεμψε τὸν ὑπηρέτην της νὰ ἐρωτήσῃ πῶς διάγει ὁ Κ. Βιθέσκος, εἷς τῶν εὐγενεστέρων καὶ πλουσιωτέρων ἀρχόντων τῆς Βλαχίας, ὃν θερμῶς μοὶ ἐπήνεσε, καὶ ὅστις ἐτύγχανε τότε νοσῶν. Ὀλόκληρον δ' ἔτος νομίζω δὲν εἶχε πᾶρέλθει μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν μου εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅτε ἔμαθον ὅτι ἡ Κυρία Μαρτίσικα Γκίκα, διαζευχθεῖσα τὸν σύζυγόν της Κωνσταντῖνον Γκίκαν, ἀδελφὸν τοῦ ἡγεμόνος, καὶ παραλαβοῦσα καὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ παιδιὰ της, ἐνυμφεύθη τὸν κ. Βιθέσκον, τὸν μετὰ ταῦτα ἡγεμόνα τῆς Βλαχίας γενόμενον, οὗ ἡ πρώτη σύζυγος, διανοητικῶς ἀσθενήσασα, ἢ, ὡς οἱ ἀντιπολιτευόμενοι τῷ ἡγεμόνι διέδιδον ἔπειτα, χωρὶς ν' ἀσθενήσῃ, κατεκλείσθη εἰς φρενοκομεῖον, τὰ δὲ τέκνα της ἠκολούθησαν τὸν πατέρα των, καὶ ἀνεγνώρισαν τὴν νέαν μητέρα. Ὅτε ταῦτα ἔμαθον εἶπον εἰς ἑμαυτὸν ὅτι καὶ ὁ ἠθικὸς κόσμος διέπεται, ὡς φαίνεται, ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἀμεταβλήτων νόμων ὑφ' ὧν καὶ ὁ ὕλικός, καὶ ὅτι ὡς εἰς τοῦτον οὕτω καὶ εἰς ἐκεῖνον, δὲν ὑπάρχει ἄστρον μὴ δύνον ἢ μὴ θαμβούμενον.

Ἐκ δὲ τῶν γνωρίμων τῆς παιδικῆς ἡλικίας μου εἶδον αὐθις τὴν Αἰκατερίνην Φωκᾶ, Κυρίαν τότε εἰς κάλλος ὠριμάσασαν, σύζυγον τοῦ Μιχαήλ Γκίκα, ἐτέρου ἀδελφοῦ τοῦ Αὐθέντου. Εἰς αὐτῆς ὁδηγηθεῖς ὑπὸ τοῦ κ. Μαύρου, τὴν εὖρον κλινήρη, καὶ ἅμα παρουσιάσθην, μοὶ εἶπεν ὅτι ἀσχολεῖται περὶ τὴν Ἑλληνικὴν φιλολογίαν, ὡς θέλω ἰδεῖ, ἅν πλησιάσω εἰς τὴν τράπεζάν της. Πορευθεῖς δ' ἐκεῖ εὖρον τὰς μεταφράσεις τοῦ πατρός μου χειρογράφους καὶ ὑπὸ τῆς χειρὸς τοῦ ἰδίου γεγραμμένας. Θαυμάζων διὰ τὴν σύμπτωσιν ταύτην, ἥτις δὲν ἤξεύρω ἅν δὲν ἦτο καὶ πῶς παρέσκευασμένη, καθεσθεῖς δὲ παρὰ τὴν τράπεζαν, ἐφυλλολόγουν μετὰ πλείστου ἐνδιαφέροντος τὸ φυλλάδιον, ἐν ᾧ ὁ ἐξ ἀδελφός μου, παρὰ τὴν κλινὴν τῆς ὠραίας κυρίας, θερμῶς τὴν περιεποιεῖτο. Ὄταν δ' ἐξήλθωμεν, εἶδομεν εἰς τὸν ἀντιθάλαμον τὰς μικρὰς θυγατέρας της, ὧν ἡ μία μετὰ ταῦτα ἐνυμφεύθη τὸν Ῥῶσσον πρίγκηπα Μασσάλσκη, καὶ ἀφ' οὗ ἀπ' αὐτοῦ ἐχωρίσθη, μετωνομάσθη «Δώρα δ' Ἰστρία».

Ἄλλη δ' ἀρχαία φίλη ἦν ἐπανεῦρον ἦν ἡ Αἰκατερίνη Καρακάση, ἥτις αὐξήσασα εἰς ἐξάϊσιον ὠραιότητα, εἶχε νυμφευθῇ τὸν Ῥῶσσον ἀξιωματικὸν Ὀδςβέσκον, καὶ ὑπῆρξεν ἀγαπητοτάτῃ τῷ ἡγεμόνι Γκίκα. Εὖρον δ' αὐτὴν χήραν ἦδη, κατοικοῦσαν μετὰ τῶν ἀδελφῶν της εἰς ἐσχατιὰν ἔξω τοῦ Βουκουρεστίου, ὥστε ἅπαξ μόνον τὴν εἶδον.

Ἐνα μῆνα διήρκεσεν ἡ ἐν Βουκουρεστίῳ διαμονή μου· περὶ δὲ τὸ τέλος αὐτῆς, ἀφίχθη αὐτόθι καὶ ὁ Περικλῆς Ἀργυρόπουλος, ἐξ ἀδελφός καὶ αὐτὸς τῆς Κας Μαύρου, διότι ἡ μήτηρ του ἦν Σούτσου, ἀδελφὴ τοῦ πατρός της. Μετέβχινε δ' αὐτὸς εἰς Ἰάσιον, εἰς ἐπίσκεψιν, ὡς ἔλεγε, τῶν ἐκεῖ συγγενῶν του, καὶ ἀπεφασίσθη νὰ συνοδοιπορήσωμεν, διότι καὶ ἐγὼ εἶχον ἄκρατον ἐπιθυμίαν νὰ ἰδῶ τὴν ἐκεῖ ἐγκατεστημένην ἀδελφὴν τοῦ πατρός μου, τὴν Καν Αἰκατερίναν Γκίκα. Συνεφωνήσαμεν ἐπομένως καὶ συναπήλθωμεν διὰ μιᾶς τῶν τότε ἐν κοινῇ χρήσει ὁδοιπορικῶν ἁμαξῶν, αἵτινες ἐλέγοντο *Βρίτσκαι* μὴ ἀνηρτημέναι εἰς ἐλατήρια

καὶ ἄνωθεν ἔχουσαι θολωτὸν ἐξ ὑφάσματος καὶ ἡμικυλινδρικὸν ἐπιστέγασμα.

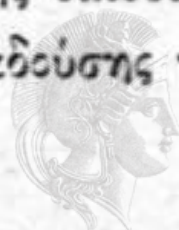
Εἰς τὸ Φωξάνιον, τὸ μεθόριον μεταξὺ Βλαχίας καὶ Μολδαυίας, εἰς τοῦ διοικητοῦ, πρὸς ὃν ἐπορεύθημεν καὶ ὃν κατ' οἶκον δέν εὔρομεν, εἶδομεν ἐπὶ τῆς τραπέζης του εἰκονογραφίαν οὐχὶ ἐκ τῶν σεμνοτέρων, ὃ ἐθεωρήσαμεν ὡς ἐνδειξὶν τῶν ἡθῶν τῆς χώρας ἣν διετρέχομεν καὶ τῶν διεπόντων αὐτήν. Ἐλθὼν δὲ μετ' ὀλίγον ὁ οἰκοδεσπότης, μᾶς ὑπεδέχθη περιποιητικώτατα, καὶ μᾶς παρέθηκε γεῦμα. Διανυκτερεύσαντες δ' ἔπειτα ἐντὸς τῆς βρίτσκας, τὴν ἐπαύριον, ἄϋπνοι, συντετριμμένα ἔχοντες τὰ ὅσθα, νήστευσ, διότι οὐδ' ἔχνος ξενοδοχείου ὑπῆρχε καθ' ἅπασαν τὴν ὁδόν, ἐστενάζομεν ἀνυπόμονοι πρὸς τὸν προσεχῆ ἡμῶν σταθμόν, ὅστις μᾶς ὑπέσχετο πάντα τὰ ἐπίγεια ἀγαθὰ καὶ πάσας τὰς ἀναπαύσεις. Ἦν δ' αὐτὸς τὸ Τεκούτσιον, ἡ ἐξοχικὴ κατοικία τῆς θείας τοῦ κ. Ἀργυροπούλου, κυρίας Σχινᾶ, τὸ γένος Σούτσης, ἥτις ἦν ἐπόμενον νὰ μᾶς δεχθῇ εἰς ἀνοικτάς τὰς ἀγκάλας, ἂν ὅμως καὶ ἀνοικτῶν τῶν χειρῶν περὶ τούτου εἶχεν ὁ ἀνεψιὸς τὰς ἀμφιβολίας του, κατεχόμενος ὑπὸ τινων προλήψεων ὡς πρὸς τοῦ θείου του τὴν ἐλευθεριότητα.

Εἰς τοιαύτας διαθέσεις διατελοῦντες, ἐφθάσαμεν περὶ μεσημβρίαν εἰς Τεκούτσιον, καὶ ἀπέβημεν εἰς τὴν θύραν τοῦ κ. Σχινᾶ. Εἰς τὴν αἴθρυσαν δὲ εἰς ἣν εἰσῆλθομεν, ἀμφοτέρω ἀγνωστοί, εὔρομεν τὴν οἰκοδέσποιναν, κυρίαν εὐγενεστάτην τοὺς τρόπους, εἰς ἣν ἐγώ, βλέπων τὸν δισταγμὸν τοῦ συνοδοιπόρου μου, παρέστησα αὐτὸν ὡς ἀνεψιὸν τῆς, καὶ εἶδον ἁληθῶς, ὡς ἐπροσδόκουν, μετὰ στοργῆς ἀνοιγείσας τὰς ἀγκάλας τῆς. Μόνον δὲ μακρὸν μετὰ τὴν ἔκχυσιν τῆς συγγενικῆς συγκινήσεως παρουσίασεν ἀμοιβαίως καὶ ἐμὲ ὁ Κ. Ἀργυρόπουλος, καὶ τότε ἐγενόμην ἐπίσης δεκτὸς μετὰ περιχαροῦς δεξιώσεως, ὡς υἱὸς φίλης οἰκογενείας. Μετ' ὀλίγον δ' εἰσῆλθε καὶ ὁ κ. Σχινᾶς, ἀδελφὸς τοῦ ἐν Ἑλλάδι στενωτάτου φίλου μου Κωνσταντίνου, καὶ μᾶς ὑπεδέχθη μετ' ἐνθουσιασμοῦ, πρὸ πάντων διότι ἐφραντάζετο ὅτι βλέπει ἐν ἡμῖν, εἰς τὴν ἐρημίαν ἐκείνην ἐν ἣ διέμενεν, ἀντιπροσώπους τοῦ μεγάλου κόσμου, μεμυη-

μένους εἰς πάντα τὰ μυστήρια τῆς πολιτικῆς· δι' ὃ καὶ πολυπραγμονῶν μᾶς ἐξήταζε τί μελετᾷ ὁ Σουλτάνος, τί διανοεῖται ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς, τίνες εἰσὶν αἱ μυστικαὶ διαθέσεις τῶν μεγάλων δυνάμεων. Ἐγὼ δέ, μεταξὺ προσπαθῶν νὰ ἱκανοποιῶ τὴν περιέργειάν του περὶ πάντων τούτων, ὡς ἂν ἤμην ὁ μυστικοσύμβουλος πάντων τῶν ἡγεμόνων, ἡσθάνομην τὴν πείναν ἰσχυρῶς νύσσουν με· δι' ὃ καὶ ἄφ' οὗ ἐξέθηκα συγκεχυμένην τινὰ θεωρίαν περὶ τῆς θέσεως τῆς Αἰγύπτου καὶ τῶν ἀντιθέτων συμφερόντων τῶν διαφόρων δυνάμεων ὡς πρὸς αὐτήν, τῷ ἐζήτησα συγγνώμην ὅτι μένω ἐκεῖ πολιτικὰ βαττολογῶν, καὶ λησμονῶν ὅτι ἦν ἴσως ἡ ὥρα ἐκείνη τοῦ γεύματός του, καὶ ἐπομένως ὅτι καιρὸς δι' ἡμᾶς ν' ἀναχωρήσωμεν. Ταῦτα δὲ λέγων ἔρριψα πλάγιον βλέμμα πρὸς τὸν συνοδοιπόρον μου, ὃν εἶδον ἑτοιμον νὰ διαρρήχῃ ὑπὸ μόλις συνεχομένου γέλωτος. Ὁ δὲ κύριος Σχινᾶς ἐνόμισεν ἀναγκαῖον ν' ἀποκριθῇ ὅτι δὲν ἦν ἀκόμη καιρὸς τοῦ γεύματος, καὶ ἂν δὲν βιαζώμεθα ν' ἀναχωρήσωμεν ὅτι ἐδυνάμεθα καὶ νὰ συγγευθῶμεν. Ἀπεκρίθην ὃ' ἐγὼ τότε ὅτι δὲν βιαζόμεθα μὲν, ἀλλὰ, καίτοι μὴ γευθέντες ἀπὸ τῆς χθῆς, δὲν πεινώμεν διόλου, καὶ δὲν θέλομεν νὰ ἔχωμεν τὴν ἀδιακρισίαν νὰ τοὺς ταράζωμεν. Ἐπὶ τούτοις ὃ' ἐπέστρεψεν εἰς τὴν αἴθουσαν ἢ ἐπὶ τῶν πολιτικῶν συζητήσεων ἐξεληθούσα Κ^α Σχινᾶ, καὶ τῇ ἐπανέλαβον ὅτι εἰ καὶ ὁ Κ^{ος} Σχινᾶς εὐηρεστεῖτο νὰ μᾶς προσκαλῇ νὰ μείνωμεν εἰς τὸ γεῦμα, ἡμεῖς προὔτιθέμεθα ν' ἀναχωρήσωμεν. Τότε ὅμως ἡ πρόσκλησις ἐπανελήφθη ὑπὸ τῆς Κυρίας μετ' ἐγκαρδίου καὶ ἀνυποκρίτου προθυμίας, ὥστε ἠναγκάσθημεν νὰ ἐνδώσωμεν· ὅτε ὃ' ἐμείναμεν ἐπὶ στιγμὴν μόνοι, ὁ συνοδοιπόρος μου μὲ ἠὺχαρίστησε διὰ τὴν ἔκβασιν τῆς διπλωματίας μου μεθ' ὅλης τῆς θερμότητος τοῦ κενοῦ του στομάχου.

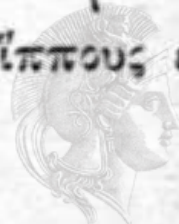
Μέχρις οὗ τὸ γεῦμα παρασκευασθῇ ὁ κ. Σχινᾶς εἶχε καιρὸν πολλάκις νὰ ἐπαναλάβῃ τὰς πολιτικὰς συζητήσεις του· ἀλλὰ λίαν εὐαρέστως διέκοψεν αὐτάς ἢ ἐκ νέου παρουσία τῆς οἰκοδεσποίνης, καὶ ἐξ ἐτέρου ὀωματίου ἀρθεῖσα μελωδικὴ φωνὴ ἀδούσης νεάνιδος,

ἥτις μετ' ὀλίγον καὶ παρουσιάσθη ἡμῖν. Ἦν δ' ἡ ὠραία θυγάτηρ τῆς οἰκίας, Μαρία, ἥτις τότε μὲν ἦν μεμνηστευμένη Ῥώσσον συνταγματάρχην, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα, μὴ τελεσθέντος τούτου τοῦ συνοικεσίου, ἐνυμφεύθη τὸν ἐν Ἀθήναις καθηγητὴν Γεώργιον Μυροκοροδάτον.

Τὸ γεῦμα εὖρομεν ἄριστον, καὶ ἄξιον τῶν προσπαθειῶν ἃς εἶχον καταβάλλει ὑπὲρ αὐτοῦ. Ἀλλὰ μετὰ τὸ πέρασ αὐτοῦ, τότε μάλιστα ἐπέπεσεν ἐφ' ἡμᾶς ὁ κ. Σχινᾶς, ἀπαιτῶν ὡς δικαιωματικῶς πλέον νὰ τῷ εἰπῶμεν πάντα τὰ ἀπόρρητα τῆς πανταχοῦ διπλωματίας. Ἡμεῖς ὅμως ἐνὸς πρὸ πάντων εἶχομεν χρεῖαν, ὀλίγου ὕπνου μετὰ τὸ καλὸν δεῖπνον, καὶ μετὰ τὴν ἄγρυπνον νύκτα, ἥς ἄλλη ὁμοία μᾶς περιέμενε. Βλέπων λοιπὸν ἐγὼ τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ συνοδοιπόρου μου σχεδὸν κλειομένους ἐν ᾧ ἐξέθετε τοὺς σκοποὺς καὶ τὸ σχέδιον τοῦ ἀντιβασιλέως τῆς Αἰγύπτου, ὑπεδύθην αὐθις τὸν διπλωματικὸν χαρακτῆρά μου, καὶ ἀπετάθην πρὸς τὸν κ. Ἀργυρόπουλον, λέγων αὐτῷ ὅτι ὁ κ. Σχινᾶς βεβχίως συνηθίζει νὰ κοιμᾶται μετὰ τὸ γεῦμα, ἡμεῖς δὲ λησμονοῦμεν τοῦτο παρασυρόμενοι ὑπὸ τοῦ ἐνδιαφέροντος τῆς εὐαρέστου συνδιαλέξεως. Καὶ ὁ μὲν κ. Σχινᾶς ἠρνήθη ὅτι αὐτὸς κοιμᾶται, ὑπώπτευσεν ὅμως ὅτι ἡμεῖς ἴσως ἔχομεν ἀνάγκην τινὸς ἀναπαύσεως, ὅπερ ἐγὼ δὲν ἠρνήθην ἐντελῶς, ὥστε καὶ τῆς Κας Σχινᾶ ἐλθούσης εἰς ἐπικουρίαν, μᾶς ἐδόθη δωμάτιον ὅπου χαίροντες ἀπεσύρθημεν, καὶ ἐκοιμήθημεν σχεδὸν μέχρι τῆς ἐσπέρας, ὅτε ἐπέβημεν πάλιν τῆς βασανιστικῆς ἡμῶν βρίτσκας, καὶ ἀπεχαιρετήσαμεν εὐγνωμόνως τὴν ἀγαθὴν καὶ φιλόξενον οἰκογένειαν.

Ὡδοιποροῦμεν δὲ δι' ἵππων ταχυδρομικῶν, ὧν ὀκτώ, τόσον ἰσχυροὶ καὶ τόσον μικροί, ὥστε μόλις ἀντεστοίχουν πρὸς τοὺς δύο εὐτραφεῖς καὶ ῥωμαλέους ἄλλων μερῶν, ἦσαν ἐζευγμένοι εἰς τὸ ὄχημα ἡμῶν διὰ σχοινίων, ἢ μᾶλλον σπάγκων λεπτοτάτων. Τούτου τὰς συνεπείας ἡσθάνθημεν τὴν ἐπαύριον. Ἐν ᾧ διετρέχομεν κοιλάδα γυμνὴν καὶ ἔρημον αἵφνης ἐστάθημεν, καὶ προκύψαντες νὰ γνωρίσωμεν τούτου τὸν λόγον, εἶδομεν ὅτι οὔτε ἵππους εἶχομεν

πλέον, οὔτε ἡνίοχον. Ὅτε δὲ μᾶς ἐξηγήθη τὸ συμβάν, ἐμάθομεν ὅτι κοπέντων τῶν σχοινίων, οἱ ἐμπρόσθιοι ἵπποι ἀπέδρασαν πρὸς τοὺς παρακειμένους λόφους, ὁ δὲ ἡνίοχος, λύσας τοὺς λοιπούς, ἔτρεχε μετ' αὐτῶν ἵνα συλλάβῃ τοὺς φυγάδας, ὅπερ μεθ' ἡμίσειαν περίπου ὥραν κατώρθωσεν. Διὰ τοῦτο περὶ τὴν μεσημβρίαν μόνον εἰσελάσαμεν εἰς Ἰάσιον.

Ἐνταῦθα διηυθύνθημεν ἀμέσως εἰς τοῦ Προξένου τῆς Ἑλλάδος Κου Μάνου, ἀδελφοῦ τοῦ γαμβροῦ τοῦ Κ. Ἀργυροπούλου. Καὶ δὲν εὔρομεν μὲν αὐτὸν οἷκαδε· ἀλλὰ, κατὰ παραγγελίαν του, ὄντος προειδοποιημένου, ἐτύχομεν πάσης δεξιώσεως· καὶ ἐν ἄλλοις νεᾶνις Βοημῖς (Κατσιβέλλα), καλὴ τὴν ὄψιν, μᾶλλον δὲ ἢ εὐσταλῆς τὴν ἀναβολήν, προσέδραμεν ἀμέσως φέρουσα τῶν ποδῶν νιπτῆρα. Ἀλλ' ἐγὼ ἀφείς τὴν περιποίησιν ταύτην εἰς τὸν συνοδοιπόρον μου, ἐχωρίσθην ἀπ' αὐτοῦ ἵνα σπεύσω πρὸς τὴν θείαν μου, τὴν Κυρίαν Αἰκατερίνην Γκίκα, ἀδελφὴν τοῦ πατρός μου, ἣν ὡς ἄλλην μητέρα ἠγάπων, καὶ ἣτις ἔτρεφεν ἀνάλογα στοργῆς αἰσθήματα πρὸς ἐμέ. Ἐμαθον δὲ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ὅτι ὁ σκοπὸς τῆς ὁδοιπορίας τοῦ Κ. Ἀργυροπούλου, ὃν ἐπιμελῶς ἔκρυπτεν, ἦν νὰ νυμφευθῇ τὴν θυγατέρα τῆς Κυρίας Ῥαδοκάνου, ὅπερ καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐξετέλεσεν.

Ἡ δὲ θεία μου μὲ παρέλαβεν εἰς τὴν οἰκίαν της, εἰς ἣν συνῶκει μετὰ τοῦ μόνου μείναντος υἱοῦ της, τοῦ Ἰωάννου, διότι ὁ μὲν πρωτότοκος Νικόλαος, εἶχεν ἤδη ἀποθάνει παιδίον ἐν Στεφανοπόλει, ἡ δ' ἐξαδέλφη μου, ἡ χαριεστάτη καὶ φιλτάτη μοι Κορνηλία, ὑπανδρευθεῖσα ὃν περιπαθῶς ἠγάπα νέον Ἰβραχιλόην, ἀπεβίωσε καὶ ἐκεῖνη ἐννέα ἡμέρας μετὰ τὸν γάμον της, θλίψιν ἀπαρηγόρητον ἀφείσα εἰς τὴν μητέρα της καὶ οὐχ ἥττον εἰς ἐμέ, ὅστις ἀπὸ τῆς ἐν Βενετίᾳ συνεντεύξεως δὲν τὴν εἶχον ἰδεῖ πλέον, ἀλλ' οὐδέποτε εἶχον παύσει θερμῶς αὐτὴν ἀγαπῶν. Εὔρον δὲ τὴν θείαν μου καὶ ἐν Μολδαυίᾳ, ὡς πανταχοῦ ὅπου ποτὲ διέμενε, διὰ τὴν σπηνίαν της φρόνησιν, τὴν γλυκύτητα τοῦ ἥθους της καὶ τὰ παντοῖά της προτερήματα, τὸ ἀντικείμενον γενικῆς ἀγάπης καὶ σεβασμοῦ τῆς

κοινωνίας, καὶ αὐτοῦ τοῦ τότε ἡγεμονεύοντος Μιχαήλ Στούρζα, πρὸς ὃν καὶ μετ' αὐτὸν ὡδήγησεν εἰς ἐπίσκεψιν. Κατ' ὅκει δ' ὁ Αὐθέντης ἐκτὸς τοῦ Ἰασίου, εἰς τὴν Σοκόλαν, ιδιόκτητον αὐτοῦ ἔπκυλιν, ἣν πολυτελέστατα εἶχε διασκευάσει. Εἰς τὴν ἐπίσκεψιν ταύτην κατ' ἀρχὰς μᾶς ὑπεδέχθη ἡ νέα ἡγεμονίς, θυγάτηρ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει τότε μεγάλως ἰσχύοντος Βογορίδου, ἔχουσα παρ' ἑαυτῇ τὴν ἀρχαίαν παιδαγωγόν, ἥδη δὲ κυρίαν τῆς αὐλῆς τῆς, τὴν σύζυγον τοῦ Γάλλου ἀκαδημαϊκοῦ Φ. Λεβᾶ (Ph. Lebas) εἰς διαστάσιν διατελοῦσαν πρὸς τὸν ἄνδρα τῆς. Ἡ *Κερὰ* ἡ *Κυρία Δόμνα*, ὡς ἐλέγοντο ἄλλοτε τῆς Δακίας αἱ ἡγεμονίδες, δειλὴ τὴν συμπεριφορὰν καὶ ἄπειρος τῶν κοινωνικῶν τρόπων, μᾶς ἐδέχθη οὐχ ἥττον φιλοφρονέστατα· μετ' ὀλίγον δ' ἦλθε καὶ ὁ ἡγεμών, ἀνὴρ ζωηρὸς καὶ εὐφυής, καὶ μετὰ πολλὰς φιλικὰς ἐνδείξεις πρὸς τὴν θείαν μου καὶ εὐγενεῖς πρὸς ἐμὲ δεξιώσεις, ἀναχωροῦντας μᾶς προσεκάλεσε διὰ τὴν ἐπαύριον εἰς τὸ γεῦμά του. Τοῦτο δ' ἐξέπληξε μεγάλως τὴν θείαν μου ὡς λίαν ἀσυνήθης ἐξαίρεσις, διότι, ὡς μοι εἶπεν ὅτε ἀνεχωρήσαμεν, ὁ Αὐθέντης, εἰδήμων τῶν ἡθῶν τῆς πατρίδος του, ἦτο λίαν ζηλότυπος καὶ ποτὲ δὲν προσεκάλει τινὰ ὅπου θὰ παρευρίσκετο ἡ ἡγεμονίς. Ἐγὼ δ' ἀπήντων ὅτι προφανῶς ὁ Αὐθέντης με ἔκρινεν ὡς ἀκίνδυνον, δι' ὃ, ἀντὶ νὰ τὸν κακίζω, ἐξ ἐναντίας τῷ ἡμῖν εὐγνώμων, καθ' ὅσον μοι ἀπέδιδε πλήρη δικαιοσύνην. Οὐχ ἥττον ὁμως ἡ θεία μου ἐξηκολούθει μὴ πρὸς δεχομένη ὅτι θὰ συνεγευματίζομεν μετὰ τοῦ ἡγεμόνος καὶ τῆς ἡγεμονίδος.

Ἐν τούτοις ὅσον καὶ ἂν ἐδυσπίσται, τὴν ἐπισκοποῦσαν, ὅτε ἡγγίζεν ἡ ὥρα, ἠναγκάσθη νὰ ἐτοιμασθῇ καὶ παρήγγειλε τὴν ἄμαξαν. Ἀλλὰ πρὶν ἡ αὕτη ζευχθῇ, εἶδομεν ἱππέα τῆς ἡγεμονικῆς σωματοφυλακῆς ἀπὸ ῥυτῆρος ἐλαύνοντα πρὸς τὴν οἰκίαν ἡμῶν. Ἡ θεία μου μοι τὸν ἐδείξε γελῶσα, καὶ μοι εἶπε «Θὰ ἰδῇς τί θέλει ὁ ἱππεύς». Τῷ ὄντι δὲ μετὰ μίαν στιγμὴν ὑπηρέτης ἔφερεν ἡγεμονικὴν ἐπιστολήν, ἐκφράζουσαν τὴν λύπην τοῦ Αὐθέντου διότι ἀσθενούσης τῆς ἡγεμονίδος, δὲν ἐδύνατο νὰ μᾶς δεχθῇ εἰς τὸ γεῦμα! Ἡ

θεία μου ἐθρίαμβευσεν· ἡ πρόρρησις τῆς ἐπαλήθευσε κατὰ γράμμα.
 Ἀλλὰ τὴν ἐπαύριον, ἰδοὺ πάλιν ὁ αὐτὸς ἱππεύς, καὶ νέα ἐπιστολὴ
 τοῦ Αὐθέντου, προσκαλοῦντος διὰ τὴν ἐπιούσαν τὴν θείαν μου μετὰ
 τοῦ νέου υἱοῦ τῆς Ἰωάννου καὶ μετ' ἐμοῦ αὐθις εἰς τὸ γεῦμα. Τότε
 ἐμὸς ἦτον ὁ θρίαμβος, καθ' ὅσον νέα ἀνχίρεσις τῆς προσκλήσεως
 δὲν ἦλθε, καὶ ἀληθῶς ἐπορεύθημεν. Ναί, ἐπορεύθημεν, εὖρομεν
 τράπεζαν διὰ τέσσαρας μόνον δαιτυμόνας ἡτοιμασμένην, καὶ
 ὅτε παρεκαθήσαμεν ὁ Αὐθέντης μᾶς ἐζήτησε συγγνώμην διότι ἡ
 ἡγεμονίς, ὀδονταλγοῦσα, δὲν ἐδύνατο νὰ παρευρεθῇ, δι' ὃ ἡ θεία
 μου, τὰ χεῖλη τῆς ὀάκνουσα καὶ τὸν γέλωτα δυσκόλως καταστέλ-
 λουσα, ἀπῆντησεν ὅτι βαθέως λυπεῖται. Μᾶς ἀπεζημίωσεν ὅμως ὁ
 ἡγεμὼν διὰ τῆς ὁμιλίας του, πλήρους εὐφυίας καὶ χάριτος.

Μετέβην δ' ἔπειτα ἐπὶ μίαν ἡμέραν εἰς τὴν ὠραίαν ἐξοχὴν τῆς
 θείας μου, τὴν παρὰ τὸ Ἰάσιον, καὶ ἐκεῖθεν, ὑπὸ τῆς ἰδίας συνο-
 δευόμενος ἀπῆλθον εἰς Γαλάτσιον, ἵνα ἐπιβιβάσθῃ διὰ τὴν ἐπι-
 στροφὴν μου εἰς τὴν Ἑλλάδα, διότι ἐπλησίαζεν εἰς τὴν λῆξιν τῆς
 ἡ δέμητος ἁδοῖά μου. Κατελύσαμεν δὲ τὴν ἐσπέραν εἰς αὐτὴν τὴν
 οἰκίαν τοῦ **Κου Σχινᾶ**, εἰς ἣν πρό τινας εἶχον φιλοξενηθῇ, ἥτις
 ὅμως ἦν ἥδη τότε κενὴ τῶν κατοίκων τῆς, ἐπανελθόντων εἰς Ἰάσιον.

Τὴν δ' ἐπαύριον, ἀποχαιρετίσας τὴν φιλότατην μου θείαν, ἣν
 δὲν ἐπέπρωτο νὰ ἰδῶ πλέον ἔκτοτε, ἐπεβιβάσθην εἰς τὸ Αὐστρια-
 κὸν ἀτμόπλοιον.

Τὸν Εὐξείνιον εὖρομεν ἀληθῶς ἄξενον, δηλαδὴ θυελλώδη καὶ
 δεινῶς σαλευόμενον. Οὐχ ἦττον ὅμως καὶ ἡ δυσάρεστος αὕτη
 ἡμέρα εἶχε τὸ εἰδύλλιον τῆς. Ἐπὶ τοῦ καταστροφώματος, παρὰ τὸν
 τοῖχον τοῦ πλοίου καθήμενος, ἀλλ' οὐδὲν εὐρίσκων τὸ ἐπαγωγὸν
 οὐδ' εἰς τὴν μελαγχολικὴν θέαν τῶν κοίλων κυμάτων, τῶν ἐχθρι-
 κῶς ἡμᾶς προσβαλλόντων, οὐδ' εἰς τὴν συναναστροφὴν τῶν συμ-
 πλεόντων Ῥουμούνων Ἰουδαίων, οὐδ' εἰς αὐτὴν τὴν τῶν Κυριῶν
 των, αἵτινες ὠραῖαι μὲν ἦσαν, ἀλλὰ μοὶ ἐλύπουν τὰ ὧτα διὰ τῆς
 ἀηδῶς διεστραμμένης Γερμανικῆς ἣν ὠμίλουν, περιορίσθην ἀνα-
 παύσας τὸ βλέμμα ἐπὶ νέας καὶ ὠραίας Γερμανίδας, ἥτις, ὑπὸ τοῦ

σάλου καταπεπονημένη ἔκειτο ἐκτάδην εἰς χαρίεσσαν θέσιν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος. Ἦν δ' ὡς ἤκουσα ἡ νεῆνις ἐκ Βιέννης μεταπεμφθεῖσα ὡς παιδαγωγὸς παρὰ τῇ οἰκογενεῖᾳ ἐνὸς τῶν τότε πρεσβυτῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει. Πλησίον δ' αὐτῆς κατέκειτο, ἐκ τῆς αὐτῆς αἰτίας ἀναμφιδόλως, νέος Ἕλληνας, οὐδεμίαν λέξι' Ἑλληνικήν ἤξεύρων, ὡς καὶ ἡ ὁμοιοπαθὴς αὐτῇ οὐδεμίαν ἤξευρεν ἁγγλικήν. Τούτου ἕνεκα ἀδυνατοῦ οὔσης πάσης προφορικῆς συνεννόησεως μετὰ τῆς γείτονός του, παρετήρησα διὰ κλοπιμαίων βλεμματικῶν ἃ ἔρριπτον ἐπ' αὐτῶν ὅτι κατὰ τῶν κωραλάλων τὸ σύστημα ἐπειρῶντο τοιαύτης διὰ τῆς ἐπαφῆς τοῦ ἄκρου τῶν ποδῶν. Μετ' ὀλίγον ὁ Ἕλληνας, τὸν θαλάσσιον ἀέρα τραχὺν εὐρίσκων, κατῆλθεν εἰς τὸν κοιτῶνά του. Τὸ παράδειγμα δὲ φαίνεται ὅτι ἐκρίθη ἀξιολογίμην καὶ ὑπὸ τῆς ναυτιώσεως Ἑλληνίδος, ἥτις ἐπίσης ἀπῆλθε τάχιστα εἰς ἀνάπαυσιν. Οἱ κακεντρεχεῖς ὅμως νέοι ἀξιωματικοὶ τοῦ πλοίου παρεξήγησαν τὴν φυσικὴν ταύτην τῶν συμβάντων ἀλληλουχίαν ἢ σύμπτωσιν, καὶ ἐπεμψαν ἕνα τῶν παιδῶν τοῦ πλοίου νὰ δηλώσῃ εἰς τὴν ὁδοιπόρον ὅτι ἀλλαχοῦ ἦν τῶν κυριῶν τὸ δωμάτιον. Καὶ αἱ μὲν ἀνακαλύψαι τοῦ παιδὸς πολλοὺς διήγειραν ἐν αὐτοῖς ψιθυρισμούς, καὶ κατεσταλμένα μειδιήματα. Ἐμὲ δ' ἐνόμιζον ἐν πλήρει ἀγνοίᾳ τοῦ σκανδάλου, διότι δὲν ἀντελήφθησαν ὅτι εἰς τὴν κατεῖχόν θέσιν ἤμην ἀπ' ἀρχῆς μάρτυς τοῦ ὅλου ὁράματος, καὶ εἶδον ἄνωθεν διὰ τῆς ὑελίνης θυρίδος τὴν νέαν ἀκρυρόρουσαν ὅτε κατὰ τὴν διαβιβασθεῖσαν αὐτῇ ἐντολὴν εἰσῆλθεν εἰς τὸν κοιτῶνα τῶν κυριῶν. Τὸ δὲ μάλιστα ἐκπληξάν με ἦν ὅτι εἰς τὸ γεῦμα τὴν εἶδον νὰ ἐπανέλθῃ καὶ ὅπως ἀταράχως νὰ καταλάβῃ τὴν θέσιν της.

Τῇ ἐπύριον, μόλις ὑπέφωσκε, καὶ εἰσεπλεύσαμεν εἰς τὸν Βόσπορον, ὅπου εἰς τὸ ἀτμόπλοιον προσέπλευσεν ἡ τὴν παιδαγωγὸν περιμένουσα οἰκογένεια, καὶ μήτηρ καὶ θυγατέρες ἐναγκαλισθεῖσιν αὐτήν, τὴν παρέλαβον εἰς τὴν λέμβον τῶν. Ἐγὼ δ' ἀποβάς εἰς Σταυροδρόμιον, κατόκησα παρὰ τῷ προσκαλέσαντί με κ. Ἐμμανουὴλ Ἀργυροπούλῳ, τῷ ἡμετέρῳ ἐπιτετραμμένῳ.

Ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀπὸ τῆς τελευταίας ἐκεῖθεν διαβάσεώς μου, μεγάλη εἶχεν ἐπέλθει μεταβολή. Ἐν ᾧ ἤμην ἔτι ἐν Βλαχία εἶχε φθάσει ἡ εἵδησις τοῦ θανάτου τοῦ Μαχμούτ, τοῦ ἀγρίως δραστηρίου Σουλτάνου, ὅστις πρῶτος εἶδε τὸ Ὀθωμανικὸν οἰκοδόμημα ἐκ βάθρων σεισθὲν ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, καὶ ἐλπίσας ἀφ' ἐνὸς μὲν ν' ἀνατρέψῃ πάντα τὰ ἐσωτερικὰ προσκόμματα εἰς ᾧ προσέκρουεν ἡ παντοδυναμία του, ἀφ' ἐτέρου δὲ νὰ ἐλκύσῃ τὰς συμπαθείας καὶ τὴν ὑποστήριξιν τῶν μεγάλων Δυνάμεων, δίδων δεῖγμα ὅτι ἠσπάσατο τὸν Εὐρωπαϊκὸν πολιτισμόν, προέβη εἰς τὴν βαρβαρωτέραν τῶν πράξεων ἐξ ὧν ἀφηγεῖται ἡ ἱστορία, τὴν θηριώδη δολοφονίαν τρισμυρίων Γενιτσάρων. Μικρὸν μετὰ τὴν ἄφιξίν μου ἐτελέσθη ἡ ἐγκαθίδρυσις τοῦ νέου Σουλτάνου Ἀβδούλ Μετζίτ, ἧς ἡ τελετὴ συνίστατο εἰς τὴν τοῦ ξίφους περίζωσιν ἐν τῷ προσκυνήματι τῷ κατὰ τὴν θέσιν Ἰππη. Μετ' αὐτὴν δ' ὁ νέος Σουλτάνος, ἐν πλήρει παρατάξει, ἔφιππος χωρῶν ἐξωθεν τοῦ κατὰ ξηρὰν τείχους τῆς πόλεως, εἰσήλασε διὰ τῆς Πύλης τῆς Ἀδριανουπόλεως, καὶ ἐπορεύθη εἰς τὰ Ἀνάκτορα. Ἐκτὸς τῶν τειχῶν, καὶ ἄνω τοῦ Ἰππίου, εἶχον στηθῇ πολλαὶ σκηναὶ διὰ τὸ διπλωματικὸν σῶμα καὶ τοὺς ἐπισημοτέρους τῶν ἐν τέλει, οἵτινες ἔπρεπε νὰ παρευρεθῶσιν εἰς τὴν παρέλασιν καὶ ἐκεῖ ἐπορεύθην καὶ ἐγὼ ἐν στολῇ καὶ ἔφιππος μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς πρεσβείας, καθ' ὅλον τὸ διάστημα κατ' ἐμέ, μετὰ νεανικῆς ἰσως ἀκρισίας, διαλογιζόμενος ὅτι ἂν ἡ Ἑλλάς εἶδεν εἰς τὴν Εὐρώπην τρανώτερα δείγματα ἀναπτύξεως, δὲν θὰ ὑπῆρχεν ἀφορμὴ νὰ παραστῶ εἰς ὅσα τότε ἐβλεπον.

Πρὸ τῶν διπλωματικῶν δὲ σκηνῶν εἰς ἃς εἰσηρχόμεν ἐίδον δύο γέροντας, οἵτινες συναντηθέντες προσεφώνησαν ἀλλήλους γαλλιστὶ διὰ τῶν λέξεων «Mon Prince». Ἐπειδὴ δὲ ἐκ τῆς ἐνδυμασίας ἐξέλαβον αὐτοὺς ὡς ἐγγχωρίους, καὶ ἰσως καὶ Ἕλληνας, αἱ δὲ προσφωνήσεις των προσέβαλλον τὰ εἰς Ἑλληνικὴν δημοκρατικὴν ἀφέλειαν τραφέντα ὡτά μου, ἠρώτησα καὶ ἔμαθον ὅτι ὁ μὲν ἦν ὁ πρίγκηψ (βεηζαδὲς) Τηλέμαχος Χαντζερῆς, διερμηνεὺς τότε τῆς

Ῥωσικῆς πρεσβείας, ὁ δὲ ὁ κ. Βογορίδης, ἡγεμὼν τῆς Σάμου, κατὰ τὸν ἀρτίως τότε εἰσαχθέντα τῆς νήσου ἐκείνης ὀργανισμόν.

Τῆς σουλτανικῆς πομπῆς προεπορεύετο βάρβαρος μουσικὴ ἐφίπων τυμπανιστῶν· εἶποντο δὲ καθ' ἑκατοντάδας οἱ αὐλικοὶ καὶ οἱ μεγιστᾶνες, καὶ ἐν μέσῳ αὐτῶν ἐσόβει ὁ Σουλτάνος, νέος τὴν ὄψιν μεμαρχμένος, ἰσχνός, καὶ ἥπιον μὲν, ἀλλὰ μελαγχολικὸν ἔχων τὸ βλέμμα, ὃ ἐγὼ ἀπέδιδον, κατὰ τὴν ἐμὴν φαντασίαν, εἰς τὸ ὅτι δῆθεν ἔμπροσθεν ἐνέβλεπεν εἰς τὸ ἐπισφαλές μέλλον τῆς δυναστείας του. Ἀμέσως δὲ κατόπιν του ἵππευε, μεταξὺ τῶν ὑπουργῶν καὶ ἐπισημοτέρων σατραπῶν, ὁ ἀρχιευνούχος τοῦ γυναικωνίτου, τερατώδης ὄγκος μελαίνων σαρκῶν, ὃν ἔφερεν ἵππος ἔχων σχεδὸν διαστάσεις ἐλέφαντος. Προηγεῖτο δὲ καὶ εἶπετο τὸ τακτικὸν ἱππικόν, συγκείμενον ἐκ κακῶς ἐνδεδυμένων καὶ ἀνυποδότητων πολλάκις ἀνδρῶν, ὧν οἱ ἵπποι ἐβόδιζον ὡς δυσνασχετοῦντες καὶ διαμαρτυρόμενοι κατὰ τῆς ἀτελῶς ἐπιβαλλομένης αὐτοῖς εὐρωπαϊκῆς τάξεως. Τοιοῦτος ἦτο τότε ὁ ἀρτισύστατος τακτικὸς στρατὸς τῆς Αὐτοκρατορίας.

Ἀφ' οὗ δὲ παρῆλθεν ἡ παράταξις, ἀναβὰς ἐγὼ τοῦ ἵππου μου, ἐπλανήθην μεταξὺ μεγάλου συρρέοντος πλήθους, καὶ μακρυνθεὶς ἀπώλεσα τὴν Ἑλληνικὴν πρεσβείαν. Εὐτυχῶς ὁμως ἀπαντήσας τὴν γαλλικὴν προσηρτήθην εἰς τὰς τάξεις αὐτῆς, καὶ οὕτω κατέβημεν εἰς Ἴππιον, ὅθεν, περιελθόντες τὸ χρυσοῦν κέρας, διὰ τοῦ Κιατχανέ, ἐπεστρέψαμεν εἰς τὸ Σταυροδρόμιον.

Κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας εἶχε φθάσει εἰς Κωνσταντινούπολιν, προερχομένη ἐκ Βλαχίας μετὰ τῆς οἰκογενείας της, ἡ Κυρία Ῥοξάνδρα Σούτσου, σύζυγος τοῦ Κωνσταντίνου, ἀδελφοῦ τοῦ πρώην ἡγεμόνος Μιχαήλ Σούτσου, μεταβχίνουσα εἰς Ἀθήνας, ὅπου τῇ ἐνεργείᾳ τῆς θείας μου Κας Γεράκη εἶχεν ἀρραβωνίσει τὴν πρωτότοκον θυγατέρα της Σμαράγδαν μετὰ τοῦ νομομαθοῦς Δημητρίου Σούτσου, τοῦ τότε εἰσαγγελέως παρὰ τῷ Ἀρείῳ Πάγῳ. Μετὰ τῆς οἰκογενείας δὲ ταύτης συνεφιλοξενήθην ἐπὶ τινὰς ἡμέρας εἰς τὴν λαμπρὰν οἰκίαν τοῦ τότε Μεγάλου Λογοθέτου Νικολάου Ἀρι-

στάρχου, ὅστις ἑκτακτον ἐπιρρόην ἐξήσκει ἐπὶ τῶν Τούρκων, καὶ πολλῶν ἀγαθῶν ἀπελάμβανεν· οὐχ ἥττον ἐν τῇ καρδίᾳ του ἔμενεν Ἕλληνα, καὶ μοὶ εἶπέ ποτε ὅτι ἂν ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις συγκατένευε νὰ τὸν διορίσῃ πρέσβυν τῆς (διότι ἄλλως ἐστερεῖτο παντὸς πόρου ἢ οἰκογένειά του) θὰ ὑπεδύετο ἀμέσως τὴν Ἑλληνικὴν ὑπηκοότητα. Εἰς τὴν μεγαλοπρεπῆ ταύτην οἰκίαν καθ' ἐκάστην παρετίθετο συμπόσιον, καὶ ἀνὰ πᾶσαν ἐσπέραν ἦν συναναστροφή καὶ χορός.

4.

Ἐπιστροφή εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Μετὰ τῆς οἰκογενείας δὲ τῆς Κας Σούτσου συναπῆλθον καὶ ἐγὼ ἐπιστρέφων εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ κατεπλεύσαμεν εἰς Σύρον, ἔνθα κατὰ τὰς τότε διατάξεις, εἵχομεν νὰ ὑποστῶμεν πολυήμερον κάθαρσιν. Ἐπὶ τοῦ κατὰ τὴν αὐτὴν στιγμὴν δὲ μεθ' ἡμῶν εἰσπλέοντος Γαλλικοῦ ἀτμοπλοίου εἶδον ἐπὶ τοῦ καταστρώματος τὸν Ἀγγλον ἥρωα τοῦ ἐν τῷ Εὐξείνῳ ἐπείσοδίου, ὅστις ἀναγνωρίσας με μὲ ἐχαιρέτισεν.

Ἡ κάθαρσις, ἡ πανταχοῦ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου σχεδὸν πλέον ἐκλιπούσα, καὶ πλὴν ἐν ἐκτάκτοις περιστάσεσιν ὑπὸ ἄλλων προφυλακτικῶν μέτρων ἀντικατασταθεῖσα, ἦν τότε ἐν πλήρει ἰσχύϊ, τὴν συγκοινωνίαν στενοχωροῦσα καὶ παρὰ κωλύουσα, καὶ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ τὴν ἐν τῷ ἄλλῳ διάταξιν τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς ἀναπολοῦσα. Δι' ἐμὲ ὅμως ἡ ἐν Σύρῳ ἐκείνη οὐδὲν εἶχε τὸ δυσάρεστον, διότι περὶ ὀλίγου πάντοτε ἐποίησάμην τὴν ὑλικὴν τρυφήν, ἥτις στερήσεις συνεχέστερον ἢ ἀπολαύσεις παρουσιάζει, καὶ διότι μ' ἐνεψύχου ἡ ἐλπίς ὅτι ὅπως δῆποτε τάχιστα πάλιν θὰ ἔβλεπον τὰς ἀγαπητάς μου Ἀθήνας, ἐν τούτοις δὲ εἶχον τὴν εὐάρεστον συναναστροφήν τῆς οἰκογενείας Σούτσου, καὶ βιβλία καὶ ἐργασίαν δι' ἃς στιγμὰς ἔμενον μόνος.

Ἡμην δὲ παρὰ τῇ Κ⁷ Σούτσου τὴν τετάρτην ἢ πέμπτην ἡμέραν μετὰ τὴν ἐγκατάκλεισιν ἡμῶν, ὅτε ἀνηγγέλθη ἡ ἐξ Ἀθηνῶν ἄφιξις τοῦ μέλλοντος γαμβροῦ, τοῦ Δημητρίου Σούτσου, ὅστις εἰς τὴν νύμφην καὶ τοὺς συγγενεῖς αὐτῆς ἦν ἔτι ἄγνωστος ἄλλως, πλὴν ἐκ τῆς κοινῆς φήμης καὶ ἐκ τῶν συστάσεων τῆς θείας μου. Προκειμένης λοιπὸν τῆς πρώτης συνεντεύξεως ἐφρόντισεν ὁ διευθυντὴς τοῦ λοιμοκαθαρτηρίου καὶ ἐτέθη τράπεζα ἐγκαρσία ἐντὸς τῆς θύρας τοῦ ὠματίου, ὡς προτείχισμα προσωρισμένον νὰ προλάβῃ τὸν κίνδυνον μὴ ἡ ὁρμή τῶν πρώτων αἰσθημάτων ῥίψῃ τοὺς μελλονύμφους εἰς τὰς ἀγκάλας ἀλλήλων, κατὰ σκανδαλώδη παράθεσιν πασῶν τῶν ὑγειονομικῶν διατάξεων.

Ἀλλ' οἱ φόβοι τοῦ ἦσαν μάταιοι. Εἴτε ἐνεκα τοῦ ὀχληροῦ τοῦτου μεσοτοιχοῦ καὶ τῆς οὐχ ἥττον ὀχληρᾶς παρουσίας πάντων τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας, προσέτι δὲ καὶ ἐμοῦ, καὶ τοῦ ἐπιστάτου τοῦ λοιμοκαθαρτηρίου, εἴτε διότι ἡ αὐστηρότης τῶν δικαστικῶν καθηκόντων τοῦ Κ. Σούτσου εἶχε συνηθίσει αὐτὸν νὰ δεσπόζῃ ἐαυτοῦ, νὰ συνέχῃ ἀξιοπρεπῶς τὰ αἰσθήματά του, ἢ καὶ νὰ βλέπῃ τὰς σχέσεις τοῦ βίου ὑπὸ τὴν θετικὴν καὶ δικανικὴν αὐτῶν μόνον ἔκδοσιν, οὐδὲν ἶχνος συγκινήσεως ἐδήλωσεν ἐν τῇ συμπεριφορᾷ του, εἶπεν ὀλίγα, τόπους κοινούς, ἀφῆκεν ἐπὶ τῆς τραπέζης ἐν ἀδελφάντινον δακτυλίδιον, καὶ μετὰ βραχυτάτην ἐπίσκεψιν ἀποχειρετίσας ἀπῆλθε καὶ ἐπέστρεψεν εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἐκλεῖτο ὑπὸ τῶν καθηκόντων του, καὶ ὅπου εἶπεν ὅτι θέλει περιμένει τὴν ἄφιν των.

Καὶ ἡ νύμφη ὅμως πολὺ ὁμιλητικωτέρᾳ καὶ αἰσθημάτων ἐπιδεικτικωτέρᾳ δὲν ἐφάνη, ὅπερ βεβαίως ἐξηγεῖτο διὰ τῆς ἐμφύτου εἰς τὸ ὠραῖον φύλον αἰδοῦς, καὶ τῆς φυσικῆς εἰς τὴν θέσιν τῆς συστολῆς. Ἀλλὰ μόλις ἐξῆλθε τοῦ ὠματίου ὁ νυμφίος, καὶ ἐξεῖράγη ἐκείνη εἰς δάκρυα καὶ δὴ καὶ εἰς κοπετούς, οὐχὶ ἐξ ὑπερβολικῆς θλίψεως διότι μόλις ἰδοῦσα τὸν μέλλοντα φίλον τῆς καρδίας της, αὐθις τὸν ἐχωρίζετο, ἀλλὰ κηρύττουσα ὅτι δὲν τὸν θέλει, ὅτι ἀδύνατον νὰ συγκατατεθῇ εἰς τοῦτον τὸν γάμον. Ὁμολογητέον δὲ

ὅτι ὁ Κ. Σοῦτσος ὡραῖος ἀληθῶς δὲν ἦτον· ἐξ ἐναντίας μάλιστα δὲν ἐδυνάμην οὐδ' ἐγὼ ν' ἀρνηθῶ ὅ,τι πάντες ἀνεγνώριζον, ὅτι ἦτον ἄσχημος· ἴσως δ' ἀνάλογα κεντρόφυγα αἰσθήματα ν' ἀνέτελλον καὶ εἰς αὐτοῦ τὴν καρδίαν, ἀπροσβύνοντα τοὺς περιπαθεῖς λόγους πρὶν ἢ ἀναβῶσιν εἰς τὰ χεῖλη του, διότι, θυγάτηρ πατρὸς μὲν ἀληθῶς ὡραίου, μητρὸς ὅμως ἥς αἱ πολλαὶ ἠθικαὶ ἀρεταὶ μόναι ἐξηγόραζον τὴν ἀσχημίαν της, εἶχεν ἡ νέα Σμ.κράγδα τοὺς πυρῶδης μὲν ὀφθαλμοὺς τοῦ πατρὸς της, ἀλλὰ κατὰ πάντα τὰ ἄλλα ἐμήτριζε.

Καίτοι δ' οὐχὶ κατὰ πολλὰ ἔτη πρεσβύτερος αὐτῆς, ἔλαβον ὅμως τότε πλησίον της συμβούλου θέσιν, καὶ ἠγωνιζόμην νὰ τὴν πείσω, ὅτι δὲν πρέπει ν' ἀφορᾷ εἰς τὴν σωματικὴν καλλονὴν τοῦ ἀνδρὸς εἰς ὃν θὰ παραδώσῃ τὴν τύχην της, ἀλλ' εἰς τὴν πνευματικὴν καὶ εἰς τὸν ἐμβριθῆ καὶ ἐντιμον αὐτοῦ χαρακτῆρα, καὶ εἰς τὴν θέσιν ἣν ἡ ἱκανότης καὶ ἡ ἀρετὴ του τῷ κατέκτησαν ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ ἐν τῇ κοινῇ ὑπολήψει, καὶ προσέθετον ἐν πάσῃ πεπειθήσει ὅτι ὑπὸ ταύτας τὰς ἐπόψεις οὐδεὶς δύναται νὰ τεθῇ ὑπεράνω τοῦ νυμφίου της. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα δὲν τὴν ἔπειθον, καὶ ἐπέμενε πεισματωδῶς εἰς τὴν ἄρνησίν της, ὥστε ἡ ἀδελφὴ της Σεβαστὴ, συνετωτέρα καίτοι νεωτέρα αὐτῆς τῇ εἶπεν ὅτι προσφέρεται πρόθυμος αὐτῇ νὰ τὴν ἀντικαταστήσῃ μᾶλλον παρὰ ν' ἀφήσῃ νὰ γνωσθῇ ἡ σκανδαλώδης παλιμβουλία. Οὕτε τοῦτο ὅμως ἐπέφερεν ἀποτέλεσμα, καὶ μόνον ἀφ' οὗ ἐπεστρέψαμεν εἰς Ἀθήνας ἐπειθάντες οἱ γονεῖς, καὶ ὁμιλήσαντες αὐστηρῶς τὴν ἠνάγκασαν νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὴν διαταγὴν των. Τίνας καρποὺς εὐζωίας ἐπέφερεν ὁ οὕτω γενόμενος γάμος οὐδὲν εἶχον δικαίωμα νὰ διερευνήσω· ἵνα δὲ συμπεράνω τὸν λόγον περὶ τῆς οἰκογενείας τοῦ Κ. Σούτσου, προσθέτω μόνον ὅτι ἡ δευτέρα ἀδελφὴ Σεβαστὴ ὑπανδρεύθη μετ' ὀλίγον τὸν χηρεύσαντα ἐκ πρώτου γάμου μετὰ τῆς νέας Κοπανίτσα Παναγιώτην Σοῦτσον, τὸν ποιητὴν· ἡ τρίτη, Εὐφροσύνη, τὸν νέον Μχυρομιχάλην, ὅστις ἐν Βουκουρεστίῳ, πεσὼν ἐκ τοῦ ἵππου, ἐφρονεύθη· ἡ τετάρτη δέ, Σοφία, οὖσα ἐξόχου ὡραιότητος, ἀπέθανεν ἐν Ἀθή-

ναις μόλις δεκαπενταετής. Ὁ υἱὸς δὲ Γρηγόριος ἔζησεν ἐν Βουκουρεστίῳ ἐν εὐπορίᾳ καὶ ἐν κοινῇ ἀγάπῃ καὶ ὑπολήψει.

Κατ' ἰδίαν δ' ἐν τῷ δωματίῳ μου εἰς τὸ λοιμοκαθαρτήριο, εἰς οὗ τὸν τοῖχον ἐχάραξα ἀναχωρῶν Γαλλικοὺς τινὰς στίχους περιληφθέντας εἰς τὴν ἐκδόσιν τῶν Ἀπάντων (Τομ. Α'. Σελ. 473), ἡσυχολοῦμην εἰς ἀνάγνωσιν ἰδίως τοῦ Ὀμήρου, καὶ εἰς ἐπιθεώρησιν μεταφράσεως τῆς Ῥαψωδίας Α τῆς Ἰλιάδος, ἣν ὁ Τανταλίδης ἐξεργασθεὶς κατὰ ζῆλον τοῦ ἐμοῦ Α τῆς Ὀδυσσεΐας, μοι ἔδωκεν ὅτε τὸ τελευταῖον διήλθον διὰ Κωνσταντινουπόλεως, ἵνα φέρω τὰς παρατηρήσεις μου ἐπ' αὐτῆς. Εἶχε δὲ πολλῶν τοιούτων ἀνάγκην ὑπὸ τὴν προσωδικὴν ἐποψίν, διότι αὕτη ὡς νεωτερισμὸς εἰς τὴν ἡμετέραν νέαν φιλολογίαν ἦν ὀλίγον οἰκεία εἰς τὸν ἄλλως πολυμαθῇ καὶ φιλόκαλον φίλον μου.

Ἀλλὰ πλὴν τῆς φιλολογίας, ἕτερον ἀντικείμενον πολὺ σπουδαιότερον μὲ ἀπησχόλει συγχρόνως. Ὁ Αἰγυπτιακὸς πόλεμος, ἡ ἐκστρατεία τῶν Γάλλων εἰς τὴν Συρίαν, ἦσαν νέα κεφαλὴ ἀναφυεῖσα τῆς Ἀνατολικῆς Ὑδρας. Ἐνόμιζον ἐπομένως ὅτι σπουδαιότατοι ἦσαν οἱ χρόνοι ἐκεῖνοι διὰ τοὺς Ἕλληνας οἵτινες οὐδεμίαν ἔπρεπε νὰ παραμελῶσι περίστασιν ἃν ᾔθελον νὰ ἰδῶσι πραγματοποιούμενα τὰ προσφιλῇ ὄνειρά των, πρὸ πάντων δ' ὅτι ὤφειλον ν' ἀναιρῶσι πάσῃ δυνάμει τὴν τότε ἐν Εὐρώπῃ ἐπικρατοῦσαν πρόληψιν, ὅτι εἰργάζοντο οὐχὶ ὑπὲρ ἑαυτῶν, ἀλλ' ὡς ξένα, ὡς τῆς Ῥωσσίας νευρόσπαστα, οἱ δ' ὡς κακῶς κατ' αὐτῶν διετίθεντο αἱ δυτικαὶ δυνάμεις. Ὑπὸ τῶν ἰδεῶν τούτων κατεχόμενος, ἔγραψα μακρὰν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Βασιλέα Ὁθωνα, ἐν ᾗ ἐξέθετον τί εἶδον καὶ τί ἤκουσα ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ ὑπέβλεπον τὰς ἐπὶ τῆς θέσεως τῶν πραγμάτων σκέψεις μου. Ἐπέδωκα δ' αὐτὴν τῷ Νομάρχῃ τῶν Κυκλάδων, ὅστις τὴν διεβίβασεν ἀσφαλῶς.

Ὅτε δ' ἔφθασα εἰς Ἀθήνας, ὁ Βασιλεὺς, εἰς ὃν παρουσιάσθην, ηὐδόκησε νὰ μοι εἰπῇ ὅτι ἔλαβε τὴν ἐπιστολὴν μου, καὶ τὴν παρεδωκεν εἰς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν, εἰς οὗ τὴν δικαιοδοσίαν ἀνῆκε τῶν γραφομένων μου ἢ ἐκτίμησης. Ἦκουσα δὲ τοῦτο μετὰ

τινος ἀπορίας, διότι ἐν ἐκ τῶν γραφόμενων μου, καὶ τὸ κεφάλαιον ὅλων τῶν σκέψεων ἦν ὅτι, ἐπειδὴ ἡ Γαλλία ἦν ἡ τότε πρωταγωνιστοῦσα ἐν Ἀνατολῇ, ἵνα χρηγηθῇ ἐγγύησις ἀπέναντι αὐτῆς ὅτι ἡ Ἑλλάς δὲν ὑπηρετεῖ Ῥωσικὰ συμφέροντα, κατεπεῖγον ἦν νὰ γίνῃ ἀνυπερθέτως ἀλλαγὴ τοῦ ἡμετέρου Ὑπουργείου, ὃ ἐν γένει ἐθεωρεῖτο ὡς τὰ τῆς Ῥωσσίας φρονοῦν. Ἡ εἰς αὐτὸ τοῦτο τὸ Ὑπουργεῖον λοιπὸν παραπομπὴ τῆς ἐπιστολῆς μου ἤλεγχεν ἢ δυσπιστίαν τοῦ Βασιλέως ὑπολαβόντος ἴσως ὅτι ἔγραφον ὑπὸ ἔμπνευσιν φατριαστικῆν, ἢ, τὸ ἔτι πολὺ πιθανώτερον, ὅτι ἡ Α. Μ. δὲν εἶχεν ἀναγνώσει τὴν ἐπιστολήν, καὶ προφανὲς μοι ἦν ὅτι ἐματαιοπόννησα γράψας, καὶ ἐμὲ μόνον ἐβλαψα, χωρὶς τὸ ἐθνικὸν συμφέρον κατ' ἐλάχιστον νὰ ὠφελήσω. Ὅτι δ' ἐκ τῶν δύο τούτων ὑποθέσεων ἡ δευτέρα ἦν ἡ ἀληθής, καὶ ὅτι αἱ πολιτικαὶ θεωρίαι μου οὐ μόνον ὑπὸ τοῦ Βασιλέως, ἀλλὰ καὶ ὑπ' οὐδενὸς τῶν ὑπουργῶν ἀνεγνώσθησαν, ἔλαβον προφανῇ μετ' ὀλίγον ἀπόδειξιν.

Πρὸ πολλοῦ ὁ Ἰάκ. Ρίζος μοι ἔλεγεν ὅτι ἐξεπλήττετο πῶς, ἐν ᾧ ὁ υἱὸς τοῦ Δημήτριος, ὅστις ὑπηρετεῖ τότε εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν, εἶχεν ἤδη λάβει τὸ χρυσοῦν παράσημον τοῦ Σωτῆρος, εἰς ἐμέ, οὐ εὐηρεστεῖτο νὰ ἐξείρῃ τὰς ὑπηρεσίας ὡς πολὺ ἀνωτέρας καὶ ἀρχαιοτέρας (τοῦτο δὲ ἦσαν βεβχίως), οὐδὲ εἶχε δοθῇ παράσημόν. Καὶ ἐγὼ μὲν τότε τῷ ἀπήντησα ὅτι, ἐκτελῶν ἃ εἶχον ὑπαλλήλου καθήκοντα, οὐδὲν νομίζω ὅτι ἔπραξα ἄξιον παρασήμου· ἀλλ' ὁμολογῶ ὅτι ἡ περὶ ἐμοῦ ἐπικεικῆς κρίσις τοῦ σεβαστοῦ ἀνδρὸς μ' ἐκολάκευεν ὑπὲρ πάσας δημοσίας διακρίσεις, διότι ὁ χαρκτηρ τοῦ ἦν εὐθύς, καὶ ἤξευρον ὅτι δὲν ἔλεγεν ὅ,τι δὲν ἐφρόνει. Ἐπειδὴ δὲ οὐδὲ τότε, οὐδὲ ποτὲ ἐν τῷ πολιτικῷ μου σταδίῳ ἐπεζήτησα παράσημα, ἢ τὸ ἐλάχιστον ἔπραξα πρὸς ἀπόκτησιν αὐτῶν, πολλάκις μάλιστα καὶ τὸ ἐναντίον, διὰ τοῦτο ὅτε, οὐ πολὺ μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν μου ἔλαβον κοινοποιήσιν Βασιλικῷ Διατάγματι δι' οὗ μοι ἀπενέμετο ὁ ἀργυροῦς σταυρός, τόσῳ μᾶλλον ἐξεπλάγην, καθ' ὅσον ὁ ἀπονέμων μοι αὐτὸ Ὑπουργὸς ἦν ὁ Κ. Γ. Γλαράκης, ὅστις ἀτομικῶς ἡκιστα εὐμενῶς διέκειτο πρὸς ἐμέ, καὶ προσέτι ἦν

ο μάλιστα ἐν τῷ ὑπουργείῳ ἀντιπροσωπεύων τὴν Ῥωσικὴν πολι-
τικὴν, ἣν ἐγὼ ἐν τῇ ἐπιστολῇ μου ἔλεγον ἀσύμφορον κατὰ τὰς
τότε περιστάσεις. Ἰκανῶς προφανῆς ἀπόδειξις εἶνε τοῦτο, ὅτι ἡ
ἐπιστολή μου δὲν εἶχεν ἀναγνωσθῇ.

Περὶ τὸν αὐτὸν χρόνον ἦλθε πρὸς ἐμὲ εἰς κατώτερας ὑπάλληλος
τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἑσωτερικῶν, Χαράλαμπος Χριστόπουλος κα-
λούμενος, καταγόμενος δ' ἐξ Ἀνδριτσάινης τῆς Πελοποννήσου, εἰς
τὴν πόλιν ὁ πρὸ ὀλίγου ἀπεβιώσας συμπολίτης του Νικολόπουλος,
ὑπάλληλος τῆς ἐν Παρίσις δημοσίας βιβλιοθήκης, εἶχε κληροδο-
τήσῃ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πλουσιωτάτην βιβλίων συλλογὴν. Μὲ παρε-
κάλεσε λοιπὸν ὁ κύριος Χριστόπουλος νὰ ἐνεργήσω ἵνα αὐτὸς πεμ-
φθῇ εἰς Παρίσια πρὸς παραλαβὴν τοῦ πολυτίμου κληροδοτήματος,
καὶ τοῦτο κατώρθωσα ἄνευ πολλῆς δυσκολίας. Μνημονεύω δὲ τῆς
περιστάσεως τύτης, διότι ἐν μετὰ ταῦτα χρόνοις εἰς στενωτέρως
σχέσεις διετέλεσα μετὰ τοῦ κυρίου Χριστοπούλου.

Συνειδὼς λοιπὸν ὅτι ἡ πρὸς τὸν Βασιλέα εἰσήγησίς μου ἐκείνη
εἶχε παντάπασιν ναυαγήσῃ, ἀλλὰ τοὺς χρόνους θεωρῶν ὡς τῆς
ὑπερτάτης σπουδαιότητος διὰ τὸν Ἑλληνισμόν, διενεσθήην ὅτι τὴν
ἦν ἐθεώρουν ὡς ἀκηδίαν τῶν δημοσίων ἀρχῶν, ἔπρεπε μετ' ἰδίων
μου φίλων συνεννοούμενος, νὰ δοκιμάσω ν' ἀναπληρώσω δι' ἰδιω-
τικῶν ἐνεργειῶν. Συνεννοήθη λοιπὸν μετὰ τινων τῶν ὁμοφρόνων
καὶ ὁμηλικῶν μου καὶ ἐκρίναμεν ὅτι τότε, ὅτε ὁ νέος Σουλτάνος
δὲν εἶχεν ἔτι στερεωθῇ εἰς τὸν θρόνον του, καὶ εἶχε ν' ἀντιπαραίση
κατὰ τῶν ἐξ Αἰγύπτου δυσχερειῶν, ἦν καιρὸς νὰ ἐξεγερθῶσιν οἱ
ἔτι δοῦλοι ὁμογενεῖς καὶ νὰ ἐπιδιώξωσι τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Ἐν
τῇ νεκρικῇ δ' ἡμῶν ἀκρίσεια καὶ ἀνυπομονησίᾳ ἐφρονοῦμεν ὅτι
ἔπρεπε νὰ ἐπισπευσθῇ ἡ ἀρχὴ καὶ τοῦ τοιούτου κινήματος, οὗ ἡ
ἐκδοσις ἔπειτα θ' ἀνετίθετο εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τὰς μεγάλας
δυνάμεις. Ἐστηρίζομεν δὲ τὰς βλέψεις ἡμῶν εἰς τὸν περὶ πᾶσαν
θυσίαν πρόθυμον πατριωτισμὸν τῶν ἔξω ὁμογενῶν, περὶ οὗ μᾶς
ἐβεβαίουν πλείστοι ἐκεῖθεν προερχόμενοι καὶ μεθ' ἡμῶν μετὰ πλεί-
στου ζήλου συνεννοούμενοι.

Ὅτι δὲ πρὸς τοιαύτην γιγαντιαίαν ἐπιχείρησιν ἀπητοῦντο καὶ πόροι χρηματικοὶ δὲν εἶχονεν τὴν ἀφέλειαν νὰ τὸ ἀγνοῶμεν· ὑπῆρχον δὲ καὶ οἱ τὴν πεῖραν, —δὲν θέλω νὰ ὑποθέσω οἱ τὸ συμφέρον— ἔχοντες νὰ μᾶς τὸ ὑπενθυμίζωσιν. Ἐνομίζομεν δὲ ὅτι οὐδὲ οὗτοι ἐλλείπουσιν. Οὕτως ὁ Περικλῆς Ἀργυρόπουλος, εἰς τῶν ἐταίρων, ὑπέσχετο γενναίαν τοῦ συγγενοῦς του Ἡγεμόνος Καρατζᾶ συνεισφοράν, ἣτις ὁμῶς οὐδέποτε ἐδόθη, ἴσως διότι ἀφορμὴ δὲν ὑπῆρξε. Μετὰ δ' ἄλλων ὁ γαμβρός μου Σκὴν μ' ἐβεβαίωσε ὅτι ὑπ' ἐνθουσιασμοῦ ὑπὲρ τῆς μεγάλης ἐκείνης ιδέας καταληφθεὶς, πείσας δὲ καὶ τὸν πατέρα του, ἐπέστειλεν εἰς Ἀγγλίαν ἵνα τῷ πεμφθῇ πᾶσα ἡ μεγάλη πατρικὴ του περιουσία, ἣν ἄμα ἐλθούσας ἤθελεν ἀφιέρωσαι εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἡμετέρου σχεδίου, εὐτυχῆς λογιζόμενος ἂν συνετέλει εἰς αὐτοῦ τὴν εὐδωσιν. Ἄν δὲ ταῦτα ἦσαν κοῦφαι ἐλπίδες καὶ ὄνειρα, ἐγὼ ἐντελῶς τὸ ἠγνόουν.

Πρὸς τελικὴν λοιπὸν διαρρύθμισιν τῆς καθ' ἡμᾶς ἐπειγούσης ἐπιχειρήσεως, ἐγὼ, μετὰ τοῦ φίλου μου Σχμυρκάση, καὶ τοῦ συνεταίρου Εὐθυμίου Οἰκονομίδου, Θεσσαλοῦ δικηγόρου, τοῦ εἶτα ἐκδότου τοῦ «Φάρου τῆς Ὀθρυς» καὶ τοῦ «Φάρου τοῦ Ὀλύμπου», μετέβην ἐπὶ τινὰς ἡμέρας εἰς Καισαριανήν, συμπαραλαβὼν καὶ γεωγραφικοὺς πίνακας τῶν μεθορίων ἐπαρχιῶν, καὶ ἐκεῖ ἐν ἀνέσει, καὶ μακρὰν ὑπόπτων βλεμμάτων, ὠρίζομεν τὰ σημεῖα τῆς εἰσελάσεως, καὶ διεγρᾶφομεν τὰ στρατηγικὰ ἡμῶν σχέδια. Ὅτε δ' ἐπεστρέψαμεν εἰς Ἀθήνας, συνέταξεν ἐγὼ οὐ μόνον τοῦ σχεδίου τούτου τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὰς λεπτομερείας, ἀλλὰ καὶ τὰς προκηρύξεις ὥς οἱ ἐπχναστᾶται ἔμελλον νὰ ἐκδώσωσιν ἀντιπρὸς τὴν ἰδίαν ἐλευθερίαν καὶ δεχόμενοι ἐπ' ἰσονομίᾳ καὶ τοὺς Τούρκους καὶ πάντας τοὺς ἄλλους ὅσοι θὰ συγκατένευον εἰς τὴν μετ' αὐτῶν συμπολιτείαν. Προσέτι δ' ἐσχεδίασα καὶ τὸν ὀργανισμόν τῶν ἐγερθησομένων ἐπαρχιῶν καὶ τὸν στρατιωτικὸν καὶ διοικητικὸν αὐτῶν κανονισμόν, ὡς καὶ τὸν τῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως καὶ τῶν πόρων αὐτῶν. Τὰ σχέδια ταῦτα ἐνεκρίθησαν ὑπὸ τῶν συναδέλφων μου καὶ τὰ χειρόγραφα αὐτῶν ἔκρυψα τότε ἐντὸς μεγάλων τόμων τῆς βι-

βλίσθηκός μου, καὶ σώζονται ἔτι μεταξὺ τῶν χειρογράφων μου.

Ἄλλ' αἱ προπαρασκευαί μου καὶ περαιτέρω ἐχώρησαν. Πεποι-
 θῶς ὅτι τὸ σπουδαῖον ἔργον οὐκ ἔπρεπε ν' ἀναβόλληται, ὅτι δὲ
 διὰ τὰς πρώτας δαπάνας ὑπῆρχον οἱ πόροι ἐκεῖνοι οὕς μᾶς ὑπέ-
 σχοντο, ἐγὼ δὲ μὴ θέλων νὰ ἐπιβαρύνω αὐτοὺς δι' ἐμαυτὸν οὐδὲ
 κατ' ἐλάχιστον, πάντα τὰ ἐπιπλά- τοῦ ὀωματίου μου, ὧν τινα
 μὲν εἶχον ἀγοράσει ἐκ τῶν μισθῶν μου, ἄλλα δὲ μοι εἶχον χαρισθῇ
 ὑπὸ τῆς μητρός μου, ἐπώλησα μυστικῶς εἰς διαφόρους περὶ τῶν
 σχεδίων ἡμῶν γινώσκοντας, ἰδίως τὸ γραφεῖόν μου καὶ τὴν πρό-
 αὐτοῦ καθέδραν εἰς τὸν Δημήτριον Ρίζον, καὶ ἤθελον διὰ τοῦ
 προϋόντος τῆς πωλήσεως ν' ἀγοράσω ἵππον καὶ ὅπλα, τὰ δὲ λοιπὰ
 νὰ λάβω ὡς ἐφόδια, καὶ οὕτως, ἐν ἀγνοίᾳ τῶν γονέων μου ν' ἀνα-
 χωρήσω, καί, διανυκτερεύσας ἐν Κηφισίᾳ παρὰ τῇ ἀδελφῇ μου,
 χωρὶς οὐδεμίαν ὑπόνοιαν νὰ δώσω τῶν διαβημάτων μου, τὴν ἐπ-
 αύριον νὰ διευθυνθῶ εἰς Θεσσαλίαν, ὅπου καὶ ἕτεροι τῶν ἡμετέρων
 ἐμελλον νὰ πορευθῶσιν, ὁ πάντων δ' ἐπισημότερος ὁ τὰ στρατιω-
 τικά τοῦ κινήματος ἰδίως ἀναλαβὼν νὰ διευθύνῃ ὑπολοχαγὸς Βεΐ-
 κος, τοῦ ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως διαπρέψαντος Λάμπρου ὁ υἱός,
 μετὰ σώματος ἐθελοντῶν ὃ ἐμελλε νὰ στρατολογήσῃ, ἢ μᾶλλον ὃ
 ἔλεγεν ὅτι εἶχεν ἐστρατολογημένον.

Ἄλλ' ἐν ᾧ τὸ κατ' ἐμὲ τὰ πάντα ἦσαν ἡτοιμασμένα, περιέ-
 μενον δὲ μόνον νὰ μοι ἀναγγεληθῇ ἡ στιγμή καθ' ἣν θ' ἀνεχώρει
 ὁ Βεΐκος, ἵνα αὐθημερόν ἀνταλλάξω τὰς εἰσόδους μου ἀντὶ ἵππου καὶ
 τὸ γραφεῖόν μου ἀντὶ πυρεβόλου, παραιτηθῶ τῆς ὑπηρεσίας καὶ
 ζητήσω τὴν ἄμεσον ἐκπλήρωσιν τῶν ὑποσχέσεων τοῦ γαμβροῦ μου,
 ἐλθὼν ὁ Σαμουρκάσης μοι ἀνήγγειλεν ὅτι ὁ Βεΐκος προσκληθεὶς νὰ
 ὀρίσῃ τὰ τῆς ἐκστρατείας του, ἀπήντησεν ὅτι ἀξιωματικὸς ὢν,
 οὐκ ἐδύνατο νὰ καταλείψῃ τὰς τάξεις του, καὶ ἐπέμεινεν εἰς ταύ-
 την καὶ εἰς ἄλλας προφάσεις. Ὅτε δὲ καὶ ὁ ἴδιος ἔσπευσα νὰ τὸν
 ἰδῶ καὶ νὰ τῷ παραστήσω πόσον τὸ καθῆκον ὃ ἀνεδέχθη πρὸς
 τοὺς δούλους ἡμῶν ὁμογενεῖς ἐστὶν ἀνώτερον τῶν πειθαρχικῶν
 καθηκόντων τῆς ὑπηρεσίας ἢ οὕτως ἀπροσδοκῆτως ἤδη ἐπεκαλεῖτο,

μοὶ ἐπανελάθειν ἐκεῖνος ἐπιμόνως τὴν ἄρνησίν του. Συγχρόνως δὲ καὶ ὁ Περικλῆς Ἀργυρόπουλος μᾶς ἀνήγγειλεν ὅτι φροῦδι ἀπέβησαν αἱ ἀπὸ τοῦ Καρατζᾶ προσδοκίαι ἡμῶν· δὲν δύναμαι νὰ εἰπῶ ἂν ὀρθῶς ἢ μὴ ὑπώπτευσά τότε ὅτι ἀγγλικαὶ ἐνέργειαι, ἄγνωστοι εἰς ἡμᾶς κατίσχυσαν τῶν ἀποφάσεων τινῶν τῶν ἐταίρων, καὶ ἐπέφερον τὴν ματαίωσιν τοῦ ἐπιχειρήματος. Βηθεῖαν δὲ μοὶ ἐνέπνευσε λύπην ὁ πρῶτος οὗτος καρπὸς πικρᾶς πείρας οὗ ἐγευόμην.

Μετὰ τὴν ἀπόσβεσιν τοῦ πατριωτικοῦ μου τούτου ὀνείρου, ἥτις μοὶ ἐφάνη ὡς ἂν μέρος τῆς ὑπάρξεώς μου μοὶ ἀφῆρσεν, ἐπανελάθον μετὰ νέας δραστηριότητος τὰς φιλολογικὰς ἐργασίας ἀφ' ὧν τὰ ἐπαναστατικὰ σχέδια μὲ εἶχον μέχρι τινὸς ἀποσπάσει. Συνίσταντο δ' αὐταὶ κατὰ πρῶτον καὶ κυρίως εἰς τὴν σύνταξιν Γαλλοελληνικοῦ λεξικοῦ, ἣν πρὸ οὗω ἤδη ἐτῶν εἶχον ἀναλάβει μετὰ οὗω φίλων συνεργατῶν, τοῦ Α. Σαμουρκάση καὶ Νικολαΐδου τοῦ Λεβιδέως.

Εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ διανοητικὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος, εἰς τὴν καθῆκον ἡμέτερον ἐνομίζομεν πάσῃ δυνάμει νὰ ἐργαζώμεθα, ὡς τὸ συντελεστικώτατον ἐθεωροῦμεν τὴν ἐκ τῶν ξένων γλωσσῶν εἰσαγωγὴν εἰς τὴν ἡμετέραν φιλολογίαν τῶν κυριωτέρων συγγραμμάτων τῶν ἐν τῇ πεφωτισμένῃ Εὐρώπῃ διαδιδόντων τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων τὴν ἀνάπτυξιν. Πλὴν δὲ τούτου, καὶ ἡ θέσις ἣν ἡ Ἑλλὰς εἶχεν ἀρχίσει καταλαμβάνουσα μετὰ τῶν ἐλευθέρων τῆς Εὐρώπης ἐθνῶν ἐπλαττεν αὐτῇ ἀνάγκας καὶ σχέσεις, ὧν αἱ νέαι κοινωνίαι παρεῖχον τὰ πρότυπα. Διὰ πάντα ταῦτα κατεπεΐγουσαν ἐκρίναμεν τὴν ὑπαρξιν λεξικοῦ παραβάλλοντος τὴν Ἑλληνικὴν πρὸς μίαν οἶκν ὁῦποτε τῶν πλουσιωτέρων εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν, καὶ ὀρίζοντος ὅσον ἐνῆν ἀκριθέστερον τὴν κυριολεξίαν καὶ τὴν φρασεολογίαν. Τὸ ἔργον δὲ τοῦτο ἐνομίσαμεν προσέτι ἀναγκαῖον ἵνα τεθῇ τις φραγμὸς εἰς τοὺς ξενισμοὺς καὶ τὰς ἀδεξίους ἐπινοήσεις νεολογισμῶν, αἵτινες ὁσημέραι ἐπληθύνοντο διαστρέφουσαι διὰ τῶν πολυπληθῶν, οὐχὶ δὲ πάντοτε καὶ δεξιῶν καὶ πεπαιδευμένων μετα-

φραστῶν τὴν περὶ τοῦτο μάλιστα ἐπιμελείας χρήζουσιν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἵνα μὴ καταισχύνη τὴν καταγωγὴν τῆς. Μεταξὺ τῶν ξένων γλωσσῶν ἐξελεξάμεθα τὴν Γαλλικὴν καὶ ὡς τὴν μάλ-
λον γνωστὴν καὶ εἰς τοὺς τρεῖς συνεργάτας καὶ ὡς τὴν ἐξ ἧς ἐγι-
νοντο αἱ ἀσυγκρίτως πλεῖσται τῶν μεταφράσεων. Ἄλλως τε τὸ
λεξικόν, ἅπαξ συνταχθέν, ἅπαξ ὁηλαδὴ τῆς Ἑλληνικῆς προσμε-
τρηθείσης πρὸς μίαν τῶν πλεονασίων νέων γλωσσῶν, καὶ τῶν ὄρων
εὐρεθέντων πρὸς ἑκφρασίαν τῶν λέξεων αὐτῆς καὶ τῶν φράσεων, ἡ
μετατροπὴ αὐτοῦ εἰς λεξικὸν πάσης ἄλλης γλώσσης ἦτον ἀπλῆ
μόνον πλέον ὑλική, καὶ οὕτως εἰπεῖν χειρουργικὴ ἐργασία, διότι
πρὸς τοῦτο ἤρκει ἡ ἀπλῆ ἀντικατάστασις τῆς μιᾶς ξένης γλώσ-
σης ἀντὶ τῆς ἄλλης, ὅποια εὐρίσκεται ἐτοίμη ἐν τοῖς ἀμοιβαίοις
λεξικοῖς αὐτῶν. Ἀληθές ὅτι ὑπῆρχεν ἤδη ἀρχαιότερον Γαλλοελ-
ληνικὸν λεξικόν, τὸ τοῦ Τσαρίκογλου· ἀλλ' ὅστις γνωρίζει ἐκεῖνο,
ἤξεύρει ὅτι ἦν ὡς ἂν δὲν ὑπῆρχεν, καὶ εἰς οὐδεμίαν τῶν ἀναγκῶν
ἀνταπεκρίνετο δι' ἧς ἐπεχειρήσαμεν τὸ νέον ἔργον, δι' ὃ καὶ οὐδὲ-
λως μᾶς ἐχρησίμευσεν εἰς αὐτό.

Ὡς βάσιν τῆς ἐργασίας ἡμῶν ἐλάβομεν τὸ λεξικόν τοῦ Λαβύ,
ὃ διηρέσαμεν εἰς πολλὰ τμήματα, διανεμηθέντες αὐτὰ οὕτω με-
ταξὺ ἡμῶν, ὥστε ν' ἀσχολώμεθα καὶ οἱ τρεῖς συγχρόνως εἰς μέρη
οὐχὶ πολὺ ἀπέχοντα ἀπ' ἀλλήλων. Εἴχομεν δὲ συγχρόνως ὑπ' ὄψει
καὶ τὸ λεξικόν τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας· τὸ δὲ πρῶτιστον πρό-
βλημα ἡμῶν ἦν, ὅπου ἡ ὁμιλουμένη Ἑλληνικὴ ἐστερεῖτο δοκίμου
ἐκφράσεως ἀντιστοιχούσης πρὸς τὴν Γαλλικὴν, ν' ἀναζητῶμεν
ἀνάλογον παρὰ τοῖς ἀρχαίοις συγγραφεῦσι, καὶ ὅταν τὴν εὕρισκα-
μεν, ταύτην νὰ παραδεχώμεθα. Τοῦτο δ' ἀπῆτει βαθείας μελέτας
καὶ ἐρεῦνας, καὶ χρόνον πολύν. Εἴχομεν δ' ἀπ' ἀρχῆς ἀποφασίσει
ὅτι ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν θὰ συνηρχόμεθα τὸ ἐσπέρας, καὶ θὰ συνε-
ζητοῦμεν ἀπὸ κοινοῦ τὴν ἐργασίαν ἐκάστου, ὅπερ καὶ κατ' ἀρχὰς
ἐγένετο, ἀλλὰ μετὰ τὰς πρώτας συνεδριάσεις παρετήρησα τοῖς
συνεργάταις μου ὅτι αἱ συνεντεύξεις αὗται δὲν δύνανται νὰ ἐξακο-
λουθήσωσι, διότι τόσαι ἦσαν καὶ τοσοῦτον ἐπίμονοι καὶ μακρὰ αἱ

συζητήσεις, ὥστε ἀριθμητικῶς τοῖς ὑπελόγισα ὅτι πολλὰ ἔτη ἀπηγοῦντο ἵνα φθάσωμεν εἰς πέρας ποτέ. Ἐπαναλαβόντες δὲ οἷς ἢ τρεῖς ἔτι τὴν ἀπόπειραν, εἶδομεν ὅτι ἀληθῶς ἔπρεπε ν' ἀπόσχωμεν τῆς ἀπὸ κοινοῦ ταύτης ἐργασίας, καὶ περιορίσθημεν εἰς τὴν ἀπόφασιν τοῦ νὰ ὑποβάλλῃ ἕκαστος ἡμῶν εἰς τοὺς λοιποὺς μόνους ὅσας ἔχει ἀπορίας, νὰ τυπωθῇ δ' ἐν ἀρχῇ τοῦ λεξικοῦ πίναξ τῶν χωρίων ἃ ἕκαστος εἰργάσθη, ὥστε ἐπὶ τούτοις καὶ μόνοις καὶ νὰ εὐθύνηται.

Ὁ ἐκ τῶν τριῶν ἐντελέστερον γινώσκων τὴν Ἑλληνικὴν, ἥ καὶ διδάσκαλος εἶχε χρηματίσει, ἦν ὁ Νικολαΐδης δι' ὃ καὶ αἱ κυριολεξίαι αὐτοῦ ἦσαν πάντοτε αἱ ἐπιτυχέστεραι. Ἀλλ' ἐκ τῆς ἐργασίας του διεῖδον ὅτι ἐστερεῖτο μεθόδου περὶ τὸ συντάττειν, καὶ λογικῆς συναρμολογίας τῶν ἐξηγήσεων. Κατὰ ταῦτα δ' ὑπερεῖχε πολὺ ἐκείνου ὁ Σαμουρκάσης· τὸ κατ' ἐμὲ ἤθελον νὰ βαδίζω μεταξὺ τῶν δύο, προσπαθῶν νὰ μιμοῦμαι ὅ,τι παρ' ἑκατέρῳ ἐθεώρουν ἀξιομίμητον. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον ἐξέδωκα καὶ μονότομον ὀγκώδη Γαλλικὴν Χρηστομάθειαν, καὶ μετέφρασα διὰ τὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα τὴν ἐπίτομον Ἑλληνικὴν ἱστορίαν τοῦ Γολδσμίθ, ἣν ὁμῶς ἐν δευτέρᾳ ἐκδόσει ἐξέτεινα μετατρέψας αὐτὴν ἐντελῶς εἰς πρωτότυπον, διότι ἠρύσθη ἐκ τῶν ἀρχαίων πηγῶν, οὐχ ἥττον διετήρησα αὐτῇ τὸ ὄνομα τοῦ Γολδσμίθ.

Ἀλλῃ δὲ φιλολογικῇ ἐργασίᾳ, εἰς ἣν ἐπεδιδόμην ὅταν ἀνεπαυόμην ἐκ τῆς λεξικογραφίας καὶ τῶν διδακτικῶν συγγραμμάτων, ἦν ἡ ποίησις, καὶ κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἐπεράτουν τὸν «Λαοπλάνον» καὶ τὴν «Παραμονήν».

Ἐπὶ τῆς ἐπανόδου μου ἡ ἀδελφὴ μου καὶ ἡ οἰκογένεια τοῦ συζύγου της διέτριβον εἰσέτι ἐν Κηφισίᾳ. Καὶ ἐκεῖ δέ, καὶ ἀφ' οὗ ἐπέστρεψαν εἰς τὴν πόλιν, τοὺς ἐπεσκεπτόμην σπανιώτατα, διότι οἱ γονεῖς μου, ἰδίως ἡ μήτηρ μου, ἐπεθύμουν θερμῶς νὰ διαλύσω σχέσιν, πλὴν ἄλλων, προσκρούουσιν κατὰ τὴν γνώμην των καὶ εἰς θρησκευτικὸν κώλυμα. Προσέτι καὶ ἡ Κα Σκὴν, ἡ μήτηρ, μοὶ παρετήρησεν ὅτι, εἰ καὶ διαβλέπει τὰ αἰσθήματά μου πρὸς τὴν

θυγατέρα της, ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἐκκλησία αὐτὴ ἀντιτάσσεται εἰς τὴν ἔνωσιν ἡμῶν, καὶ ἐπομένως καὶ οἱ γονεῖς μου δὲν τὴν ἐγκρίνουσι, νομίζει ἀναγκάσιον νὰ καταστήσω σπανιωτέρας τὰς ἐπισκέψεις μου. Τότε καὶ ἐγὼ ἐθεώρησα ὡς καθήκον νὰ μὴ δίδω ἀφορμὴν εἰς σκάνδαλον δυνάμενον νὰ βλάβῃ σεβαστὴν οἰκογένειαν, καὶ νὰ μὴ ὑποθάλπω αἰσθημα ἀδιέξοδον. Ἀλλ' ἡ φιλόστοργος ὀξυδέρκεια τῆς μητρός μου ταχέως διεῖδε πόσον ὀδυνηρὰ μοὶ ἦν ἡ αὐταπάρνησις αὕτη, ὥστε καὶ τὴν ὑγείαν μου ἤδη ἠπείλει. Ἐν μιᾷ λοιπὸν ἑσπέρα, ὅτε μόνος κεκλεισμένος ἐν τῷ ὀωματίῳ μου, ἄνευ ἄλλου φωτός πλὴν τοῦ τῆς σελήνης, περιεπάτουν εἰς θλιβεράς σκέψεις παραδεδομένος, εἰσῆλθεν πρὸς ἐμέ, καὶ περιβαλοῦσά με εἰς τὴν ἀγκάλην της, ἠρώτησεν ἂν ἀληθῶς τὸ αἰσθημὰ μου ἦν τοσοῦτον ἰσχυρόν, ὥστε ἐξ αὐτοῦ νὰ ἐξαρτᾶται ἡ εὐτυχία μου, καὶ νὰ θέλω εἰς αὐτὸ πᾶσαν ἄλλην σκέψιν νὰ θυσιάσω. Φιλήσας δὲ τρυφερῶς ἐγὼ τότε τὰς χεῖράς της, τῇ εἶπον ὅτι οὐδὲν θέλω πράξει παρὰ τὴν θέλησίν της, ἀλλ' ὅμως ὅτι ἡ θυσία τοῦ αἰσθήματος, ἥτις μοὶ ἐπιβάλλεται, ἔσται ἡ δυστυχία ὅλης μου τῆς ζωῆς.

Τότε ἡ μήτηρ μου, μετ' αὐταπαρνήσεως ἥς μόνον καρδίᾳ ὡς ἡ ἐδική της ἦτον δεκτικὴ, βίαν ἐπιβάλλουσα εἰς αὐτὴν τὴν ἄκαμπτον ἀυστηρότητα τῶν θρησκευτικῶν της ἀρχῶν, μοὶ εἶπεν ὅτι τὰ πάντα θυσιάζει εἰς τὴν εὐτυχίαν μου· εἰ καὶ θεωρεῖ δὲ πάντοτε τὴν νύμφευσίν μου μετὰ τῆς Καρολίνας Σκὴν ὡς πολλὰ ἔχουσιν τὰ ἄτοπα, καὶ ὡς δυναμένην νὰ ἔχῃ ἐπιβλαβεῖς συνεπείας διὰ τὸ μέλλον μου, ἐπειδὴ ὅμως ὁ γάμος τῆς ἀδελφῆς μου ἐτελέσθη εἰς τὴν ἐκκλησίαν μόνον τῶν διαμαρτυρομένων καὶ οὐχὶ καὶ εἰς τὴν ὀρθόδοξον, διὰ τοῦτο, θεωροῦσα τὴν περίστασιν ταύτην ὡς θρησκευτικῶς ἐλαφρυντικὴν, δὲν ἀντιτείνει πλέον, καὶ μοὶ δίδει τὴν ἀδειάν της.

Μετὰ δακρύων ἐνηγκαλίσθην τὴν μητέρα μου, καὶ ἔσπευσα ἀμέσως, ὑπὸ τῶν γλυκυτέρων ἐλπίδων πτερούμενος, εἰς τοῦ κ. Σκὴν, ὅπου ἡ ἐμφάνισίς μου εἶχε λόγον νὰ τοὺς ἐκπλήξῃ ὡς συμβάν σπάνιον, καὶ οὐχ ἦττον ἡ χαρὰ ἡ ἀπαστράπτουσα ἀπὸ τῶν

ὀφθαλμῶν μου. Ἡῤῥησα δὲ τὴν ἐκπληξιν ὅτε ἐζήτησα νὰ ὁμιλήσω τὴν Καρολίαν κατὰ μόνας. Γενικὴ δ' ἀγαλλίασις μὲ ὑπεδέχθη ὅτε μετὰ τινὰ λεπτὰ ἐπανελθοῦσα ἐκείνη, ἀνήγγειλεν εἰς τὴν μητέρα τῆς τῆς μητρός μου τὴν συγκατάθεσιν. Ὅμιλῶ δὲ περὶ μόνης τῆς μητρός μου, διότι ὁ πατήρ μου, ὅστις ἦν ὅλως ἀγαθότης καὶ ὅλος ἐπιείκεια, οὐδέποτε ἀνθίστατο εἰς ὅτι ἡ μήτηρ μου ἀπεφάσιζεν.

Ἐκτοτε δ' ἤρχισα καθ' ἐκάστην πάλιν νὰ φοιτῶ εἰς τοῦ κ. Σκὴν καὶ συνδιεσκεπτόμεθα περὶ τοῦ μέλλοντος βίου ἡμῶν, καὶ πρὸ πάντων μία ἐλήφθη μεγάλη ἀπόφασις ἡ ἐπομένη. Μεταξὺ ἄλλων ἀπόψεων ὑφ' ἧς ἡ Καρολίνα ἐσπούδαζε τὴν χώραν ἣν κατῴκει καὶ ἣτις ἔμελλε νὰ γίνῃ πατρίς τῆς, ἦν καὶ ἡ θρησκευτικὴ. Πολλὰ ἀναγνοῦσα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, ἐπεσκέπτετο καὶ τὰς ἐκκλησίας, καὶ ἐζήτηι νὰ ἐμβυθύνῃ εἰς τὸν νοῦν καὶ τὸν λόγον τῶν ἡμετέρων ἐκκλησιαστικῶν διατάξεων. Οὕτως ἐπείσθη ὅτι ἡ ἀρχαία χριστιανικὴ ἐκκλησία, ἡ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ εὐσεβῶν εἰς μέγαν βαθμὸν κινοῦσα, οὐδεμία ἄλλη ἐστὶν ἢ αὕτη ἡ ὀρθόδοξος Ἑλληνική, καὶ οὕτω συνέλαβε τὴν πρόθεσιν νὰ καταταχθῇ εἰς αὐτήν, ἀλλὰ τοῦτο μόνον μετὰ τὸν γάμον τῆς, ὅτε θὰ ἦν κυρία τῶν πράξεών τῆς, ἵνα μὴ προσκρούσῃ εἰς τῶν γονέων τῆς τὰς θρησκευτικὰς ἑξεις ἐν ὧν διετέλει ὑπὸ τὴν σκέπην των.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, οὓς καταριθμῶ μεταξὺ τῶν εὐδαιμονεστέρων τοῦ βίου μου, δύο ἐνθυμοῦμαι μικρὰ ἐπεισόδια.

Τὸ πρῶτον ἦν πρόσκλησις τῆς Δουκίσσης τῆς Πλακεντίας, τῆς γνωστῆς πλουσίας, ἰδιοτρόπου καὶ εὐφυοῦς χήρας τοῦ Barbé Marburg, ἣτις εἶχεν ἐκλέξει ὡς πατρίδα τῆς τὴν Ἑλλάδα. Ἡμέραν τινά, μόλις ἀνέτελλεν ὁ ἥλιος, ἔστη πρὸ τῆς οἰκίας μου ἡ ἄμαξα τῆς ἐπισήμου ξένης, προπαραλαβοῦσα καὶ τὸν κ. I. M. Σοῦτσον, τὸν Δ. Βουδούρην καὶ τὸν ζωγράφον Κ. Μαργαρίτην. Μετὰ δύο δ' ὥρων ἄμαξοπορίαν ἐφθάσαμεν εἰς Πεντέλην, ὅπου ἡ Δούκισσα πολλὰς εἶχεν ἀρχίσει οἰκοδομάς, ἀλλ' οὐδεμίαν ἐπεράτου, ἐκ τῆς προλήψεως ὅτι ἡ συντέλεσις αὐτῶν θὰ ἦν τὸ σύνθημα

τοῦ θανάτου της, καὶ μίαν ἐξ αὐτῶν προσδιώριζεν εἰς μηνιαίαν ἄμισθον κατοικίαν τῶν ἐν Ἀθήναις νεονύμφων. Εἰς ἄλλης δὲ τὰ μέχρι τινὸς περατωθέντα μέρη, κειμένης ὑπὸ λόφον εἰς ὃν ἔδωκε δὲν ἐνθυμοῦμαι πλεόν τί Ἑβραϊκὸν ὄνομα, τὴν κρυφὴν αὐτοῦ προσδιορίσασα εἰς θέσιν τοῦ τάφου της, κατῴκει ἡ ἰδίᾳ τὸ θέρος καὶ ἐδέχετο τοὺς ξένους αὐτῆς. Ὅτε ἐφθάσαμεν, ἡ Δούκισσα ἐκοιμᾶτο ἔτι, ὥστε ἠναγκάσθημεν νὰ ἐπιβάλωμεν ὑπεμονὴν εἰς τὴν ὀρεξιν ἣν ἠσθανόμεθα, καθ' ὃ ὁδοιπορήσαντες ἄνευ προγεύματος, νισσομένην δ' ἔτι καὶ ὑπὸ τοῦ ζωηροῦ τῶν ὀρέων ἀέρος. Τέλος ἐξύπνησε, καὶ μαθοῦσα περὶ τῆς ἀφίξεως ἡμῶν, διέταξε νὰ μᾶς παρατεθῇ ἀνὰ ἓν ποτήριον ἐκ τοῦ διαυγεστάτου Πεντελησίου ὕδατος, εἰς ὃ ἀπέδιδε μεγάλας ὑγιεινὰς ἰδιότητας, ἐπιτρέψασα νὰ ἐνστίψωμεν, ἂν ἠθέλομεν, καὶ ὀλίγας λεμονίου σταγόνας. Οὕτω περιεμείναμεν τὴν ὥραν τοῦ προγεύματος, ὅτε καὶ φιλοφρονέστατα μᾶς ὑπεδέχθη κατὰ πρῶτον ἡ ξενοδόχος ἡμῶν. Μᾶς εἰδοποίησεν ὅμως ὅτι, καθ' ἣν ἔχει πείραν, ἐπιβλαβέστατα ἐνεργεῖ ἐπὶ τῆς ὑγείας ἡ διπλῇ ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἐστίσεις, οἱ δὲ καὶ λιτὸν μᾶς παραθέτει τὸ πρόγευμα. Ἦν δ' ἀληθῶς λιτώτατον, καὶ τὸ πεντελήσιον ὕδωρ ἀπετέλει τὸ σπουδαιότερον μέρος αὐτοῦ. Ἀλλ' ἄφθονον μᾶς ὑπεσχέθη τὸ γεῦμα, προσαναγγείλασα ἡμῖν μετὰ χαρᾶς ὅτι ὁ ὑπηρέτης της, ἀπὸ πρωίας διατρέχων τὸ ὄρος, εἶχε φρονέσει ἓνα λαγῶν, ὅστις ἔμελλε νὰ μᾶς παρατεθῇ. Καὶ ἐγὼ μὲν πρὸς τὸν Κ. Σοῦτσον ἐμεμφιμοῖρουν ὅτι ἔπρεπε δι' ὅλης τῆς ἡμέρας νὰ νηστεύσωμεν, ἀρκούμενοι εἰς τὴν ἐλπίδα ὅτι τὸ ἐσπέρας θὰ ἐντρυφήσωμεν εἰς τὸ γεῦμα, ἔστω περιέχον καὶ τὸν λαγῶν· ἀλλ' ἐκόντες ἄκοντες ὠφείλομεν νὰ ὑποκύψωμεν εἰς τὸ ἐπικλωσθὲν ἡμῖν, διότι ἐκεῖ ἤμεθα εἰς τὴν ἔρημον, οὐδ' ἀκρίδας καὶν ἔχουσιν οὐδὲ μέλι ἄγριον, οὐδ' ἄλλα τρόφιμα πλὴν ἐκείνων ἃ ἡ Δούκισσα ἐταμίευε κατὰ τὰς ὑγιεινὰς θεωρίας της περὶ τῆς διανομῆς αὐτῶν. Ἐπιβιβόντες λοιπὸν σιωπὴν εἰς τὴν φωνὴν τοῦ στομάχου, διηνύσκαμεν τὴν ἡμέραν συνδιαλεγόμενοι μετὰ τῆς πολυμαθοῦς καὶ ἀγχίνου ἡμῶν ξενοδόχου, καὶ ἐξετάζοντες καὶ ἐπαινοῦντες, οἱ μὲν ἐκ πεπειθη-

σεως, οἱ δὲ ἐξ ἀβροφροσύνης τὸ σχέδιον, ὃ ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ ὁ κ. Μαργαρίτης, μεγάλης εἰκόνας οὐδέποτε ἐκτελεσθείσης, προτιθεμένης δὲ νὰ παραστήσῃ τὸν θάνατον τοῦ Σωκράτους. Ἐπὶ τινὰς δὲ ὥρας περιετρέξαμεν τοὺς πέριξ λόφους, τὴν πείναν ἡμῶν λησμονοῦντες καὶ παρηγοροῦντες. Τέλος ἔφθασε καὶ ἡ ἐπίσημος στιγμή καθ' ἣν ἐκλήθημεν εἰς τὴν τράπεζαν, εὐαρεστότατα ἐστρωμένην ὑπὸ ἀναδενδράδα πρὸ τῆς οἰκίας. Καὶ ζωμὸς μὲν δὲν ὑπῆρχε διότι ἡ Δούκισσα τὸν ἀπεδοκίμαζεν ὑπὸ ὑγιεινὴν πάντοτε ἔποψιν. Τὸ πρῶτον δ' ὃ παρετέθη, ἦσαν τὰ περισσεύματα τῆς ὄρνιθος ἧς εἵχομεν ἀπογευθῆ τὸ πρῶτ' ἕκαστος ἡμῶν ἀνὰ ἓν τεμάχιον μικροσκοπικόν. Ἐπειδὴ δὲ οὐδεὶς ἐνόμισεν ἀναγκαῖον νὰ ἐγγίσῃ αὐτά, ὅτε τὸ γεῦμα μᾶς περιέμενεν, ἐδόθησαν εἰς τὴν Λεύκαν, μεγάλην κύνα παραλυτικὴν, μίαν ἐκ τῆς ἡμισείας δωδεκάδος ἣν ἔτρεφεν ἡ Δούκισσα, καὶ ἐγνωρίσαμεν ὅτι ἐκ φιλοφροσύνης πρὸς ἡμᾶς τῇ ἐδίδοντο τὰ πρῶτ' ἡμῶν ἀποφάγια, διότι τὸ ὀρεσίβιον θηρίον περιπολοῦν ἀπειλητικῶς τὴν τράπεζαν, ἂν δὲν ἔτρωγε τὴν ὄρνιθα, θὰ ἔτρωγε τὰς κνήμας ἡμῶν. Μετὰ ταῦτα ἦλθεν ὁ λαγῶς, τὸ προῖόν τῆς θήρας τοῦ ὑπηρέτου, εἰς μέλαιναν καρύκην σκευασθεὶς, καὶ κατετμήθη ἐπιτηδεύως ὑπὸ τῆς Δουκίσσης εἰς ὀκτὼ ἢ δέκα τεμάχια, ὅσοι εἴμεθα οἱ συνδαιτημόνες· εἰς ἐμὲ δ' ἔλαχεν . . . ἡ κάτω σιαγὼν τοῦ ζώου! Μετὰ ταῦτα ἠρωτήθη ἐκ δύο μικρῶν ὑδροπεπόνων, οἵτινες ἐκόσμουν τὴν τράπεζαν, ἂν προτιμῶ μέρος τοῦ λευκοῦ ἢ μέρος τοῦ ἐρυθροῦ. Τὸ ἀληθὲς ἦν ὅτι πρὸς τὸ χρῶμα ἡδίαφόρουν, καί, ὡς ἐλίμωττον, τοὺς ἐπροτίμων ἀμφοτέρους, καὶ οὐχὶ μέρος αὐτῶν, ἀλλὰ τὸ ὅλον· ὠνόμασα ὅμως μηχανικῶς τὸν ἕνα καὶ λαβὼν ὅ,τι μοὶ ἐδόθη, στιγμιαίως τὸ κατεβρόχθισα. Τότε ἡ Δούκισσα, ἐπιτείνουσα τὴν φιλοξενίαν της, μᾶς ἠρώτησεν ἂν δὲν θέλωμεν ἴσως καὶ ὀλίγον γλύκισμα, καὶ πάντων σιγησάντων καταφατικῶς, εἶπε τῇ παρ' αὐτῇ τρεφομένῃ Κα Καψάλη, ἣτις ἔπειτα ἐγένετο ἡ Κα Σκουζέ, νὰ φέρῃ τὸ σκεῦος εἰς ὃ ἐνόμιζεν ὅτι ἔμενεν εἰσέτι ὀλίγη ῥοδοζάχαρις. Μᾶς εἰδοποίησεν ὅμως ὅτι ἐπιβλαβὲς εἰς τὴν ὑγείαν ἦν μετὰ τὸ γεῦμα πᾶν γλύκισμα, καὶ διὰ τοῦτο μᾶς

ἔδωκεν εἰς ἕκαστον ἀνὰ ἓν γλυκοῦ κοχλιάριον. Τοῦτο ἦν τὸ ἀνυπομόνως περιμενόμενον γεῦμα, μεθ' ὃ ἐπανελήφθησαν αἱ συνδιελέξεις. Ἀλλ' ἐπ' αὐτῶν ἡσθανόμην τὸν νοῦν πιεζόμενον ὑπὸ τοῦ στομάχου, καὶ ἐξεγειρόμενον ὑπ' αὐτοῦ. Καί τοι κατοικοῦσα τὴν Ἑλλάδα, συνεπάθει, ἐξ ἰδιοτροπίας μᾶλλον, ἢ Δούκισσα πρὸς τοὺς Τούρκους, καὶ ἤρχιζε νὰ χλευάζῃ τὰς ιδέας ἃς ἐγώ, ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῶν προσφάτων ἐνεργειῶν μου, ἐξέφραζον περὶ τῆς ποτὲ ἀπελευθερώσεως πάντων τῶν χριστιανῶν. Τῇ ἀπήντησα δὲ μετὰ πάσης τῆς δραστηριότητος τοῦ πατριωτισμοῦ συμμαχοῦντος μετὰ τῆς πείνης, καὶ παρ' ὀλίγον θὰ ἐπῆρχετο ῥῆξις, ἀτοπωτάτη ἐκ μέρους μου ὡς ξενιζομένου, ἂν δὲν μᾶς ἀνηγγέλλετο ὅτι ἦν ἐτοίμη ἡ ἁμαξά πρὸς ἐπιστροφὴν καὶ μᾶς περιέμενε. Πεζοὺς δ' ἀπελθόντας μέχρις οὗ κατέβημεν τοὺς λόφους μᾶς συνώδευσεν ἡ Δούκισσα ἑφιππός, καὶ ἐκεῖ ἀποχαιρετήσαντες αὐτὴν ἐπέβημεν τῆς ἁμάξης. Μόλις δ' ἀφίχθέντες εἰς τὸ πρῶτον χωρίον, τὸ Χαλάνδριον, ἐστάθημεν, ἐκρούσαμεν εἰς τὸ καπηλεῖον, κλειστὸν ἤδη διότι εἶχεν ἐπέλθει ἡ νύξ, καὶ ἡγοράσαμεν μέγαν μέλανα ἄρτον καὶ τυρόν, ἃ διανεμηθέντες κατεβροχθίσσαμεν, ὡς φοβούμενοι μὴ ἐξ ἀσιτίας φθάσωμεν νεκροὶ εἰς Ἀθήνας. Ὅτε δ' ἀφίχθημεν ἔσπευσα ἐγὼ ἀμέσως εἰς τῆς κυρίας Σκὴν, καὶ ὅτε διηγήθην τὰ παθήματά μου, μοὶ ἡτοιμάσθη εὐθὺς δεῖπνον ἐκ τοῦ προχείρου.

Τὸ δ' ἕτερον ἐπεισόδιον ἦν ὅτι μίαν ἐσπέραν, τὴν προτεραίαν τοῦ γάμου μου, ἐπέστρεφον περὶ τὸ μεσονύκτιον ἀπὸ τῆς οἰκίας τῆς πενθερᾶς μου, ἥτις ἦν ἡ τοῦ Κ. Καλλιγᾶ εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ Συντάγματος, καὶ ὅτε ἔφθασα εἰς τὸ πέρας τῆς νῦν καλούμενης ὁδοῦ τῆς Νίκης, ὅπου τρεῖς ὁδοὶ συναντῶνται, εἶδον ἐν τῷ σκότει ἀνθρώπον κρεμάμενον ἀπὸ τοῦ παραθύρου τοῦ ἄνω δόμου τῆς οἰκίας τοῦ παντοπώλου Σκάγιαννη, καὶ προφανῶς ἐπιχειροῦντα ν' ἀνοίξῃ αὐτὸ διὰ ῥήξεως. Ὡς φαίνεται δέ, μὲ εἶδε καὶ ἐκεῖνος διότι ἀμέσως ἐπήδησε κατὰ γῆς ἀπὸ τοῦ ὕψους ἐκείνου, ἀλλ' ἀντὶ νὰ φύγῃ, ἠκολούθησεν ἐπὶ τὰ βήματά μου πρὸς τὴν στενὴν καὶ σκοτεινὴν ὁδόν, ἣν εἶχον νὰ διέλθω ὀπίσω τῆς οἰκίας ἐκείνης.

Τοῦτο παρατηρήσας ἐστράφην πρὸς τὴν πρὸ τῆς οἰκίας εὐρυτέραν (τὴν ὁδὸν Νικοδήμου) καὶ ἀμέσως εἶδον καὶ αὐτὸν στραφέντα, εἰς δὲ τὸν μόνον φανὸν ὅστις ἐφώτιζεν ἐκεῖ τὸ στόμιον τῶν τριῶν ὁδῶν, διέκρινα λάμπον μαχαιρίδιον εἰς τὴν χεῖρά του. Τότε ἐπετάχυνα τὸ βῆμα, καὶ κατόπιν ἤκουσα σπεύδοντα καὶ αὐτόν· τέλος δ' ἤρχισα νὰ τρέχω, καὶ τὸ αὐτὸ ἔπραξε καὶ ἐκεῖνος διώκων με, μέχρις οὐ φθάς πρὸ τῆς οἰκίας τοῦ πρέσβεως τῆς Γαλλίας, ἀνέβην τινὰς ἐξωτερικὰς βαθμίδας, καὶ ἀκούσας ὅτι ὁ διώκων με εἶχε σταθῇ ἐκωδώνουν μεθ' ὁρμῆς. Ἀμέσως δὲ καὶ μοὶ ἤνοιξεν ὁ θυρωρός, θαυμάζων τί θέλω τοιαύτην ὥραν· ὡς δὲ τῷ ἐξήγησα ὅτι ἐδιωκόμεν ὑπ' ἀνθρώπου μαχαιροφόρου παραμονεύοντός με ὑπὸ τὴν ἀναβάθραν, κατέβη μετ' ἐμοῦ καὶ ἀμέσως ἤκουσαμεν τὸν νυκτοκλέπτην τραπέντα εἰς φυγὴν. Τότε ἠθέλησα νὰ ἐξακολουθήσω τὴν ὁδὸν μου κατὰ τὴν ἐναντίαν διεύθυνσιν, δυνάμενος καὶ οὕτω διὰ περιστροφῆς νὰ φθάσω εἰς τὴν οἰκίαν μου· ἀλλ' ὁ θυρωρός ἐπέμεινε νὰ μὲ συνοδεύσῃ μέχρις οὐ ἐφθάσαμεν πρὸ τῆς θύρας γείτονός μου τινὸς ξυλουργοῦ. Ἰδὼν δὲ φῶς δι' αὐτῆς, καὶ ὅτι ὁ ξυλουργὸς δὲν ἐκοιμήτο εἰσέτι ἔκρουσε τὴν θύραν, καὶ μὲ παρέδωκεν εἰς τούτου τὴν συνοδίαν. Ἀμα δ' ἐπροχωρήσαμεν τινα βήματα, εἶδομεν εἰς τὴν μικρὰν πλατεῖαν, τὴν πρὸ τῆς οἰκίας μου, ἄνθρωπον ὅστις παρεφύλαττε, καὶ ἦν ὁ αὐτὸς κακοῦργος ὅστις μ' ἐγνώριζε πιθανῶς, καὶ ἤξευρεν ὅτι ἐκεῖ διηυθυνόμεν, δι' ὃ καὶ ὅτε ἔφυγον ἀπὸ τῆς θύρας τοῦ πρέσβεως, μὲ προέλαβε διὰ τῆς ὁδοῦ ἦν κατ' ἀρχὰς προὔτιθέμεν ν' ἀκολουθήσω. Ὡς δὲ καὶ τότε εἶδεν ὅτι δὲν εἶμαι μόνος, συνοδεύομαι δ' ὑπ' ἀνθρώπου ἔχοντος λύχνον, ἐτράπη φεύγων μετὰ σπουδῆς, καὶ οὕτως ἐπέστρεψα εἰς τὴν οἰκίαν μου ἀβλαβής.

5.

Ἡ νύμφευσίς μου.

Τὰ τοῦ μελετωμένου γάμου μου διετηροῦντο ἀπόρρητα, διότι οὐδεμίαν εἶχον ἀμφιβολίαν ὅτι ἡ κοινωνία θὰ τὸν ἀπεδοκίμαζε καὶ ἴσως καὶ θὰ τὸν ἐκώλυε. Μόνον δὲ πρὸς τὸν φιλικώτατα πρὸς με διακείμενον πρόεδρον τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, Κύριλλον τὸν Ἀργολίδος, ἐνεπιστεύθην περὶ αὐτοῦ, τὴν ἐκτίμησίν του καὶ τὴν ἄδειαν τῆς ἐκκλησίας ἐπικαλούμενος. Ὁ δὲ σεβαστὸς ἀρχιερεὺς ἀπεφάνθη ὅτι ἐπειδὴ ὁ γάμος τῆς ἀδελφῆς μου, εἰς ξένην ἐκκλησίαν τελεσθεὶς, δὲν ἐνεγράφη εἰς τὴν ἡμετέραν, ἀγνοεῖται ὑπ' αὐτῆς, καὶ αὐτὸς οὐδεμίαν θὰ εἶχεν ἐνστάσιν νὰ μοὶ δώσῃ τὴν αἰτουμένην ἄδειαν, ἂν ὁ ἐκκλησιαστικὸς κανὼν δὲν ἀπέτρεπε τὴν μεθ' ἑτεροδόξων συζυγίαν. Καὶ ἦν μὲν ὁ κανὼν οὗτος ἐκ τῶν καθ' ἐκάστην ἀθετουμένων, καὶ ὢν τὴν αὐστηράν ἐφαρμογὴν δὲν ἀπεδέχετο πλέον ἡ σύγχρονος ἡμῶν κοινωνία, ἀλλὰ τὴν ἀντικρυς ἀθέτησιν αὐτοῦ ὤφειλον ν' ἀποφύγωσιν αἱ ἐκκλησιαστικαὶ ἀρχαί· δι' ὃ καὶ νὰ ἐπιτρέψῃ μὲν τὴν τέλεσιν τοῦ γάμου δὲν ἐδύνατο ἐπισήμως, ἀλλ' οἰκονομῶν τὴν δυσχέρειαν, μοὶ ὑπηνίξατο ὅτι θὰ εὕρισκετο ὁ ἱερεὺς ὅστις ἐν ἀγνοίᾳ τῶν ἀρχῶν νὰ ἱερουργήσῃ.

Κατὰ τὴν ὀρισθεῖσαν λοιπὸν ἐσπέραν παρευρέθησαν εἰς τῆς Κ^{ας} Σκὴν, νομίζω ἐκεῖ γευματίσαντες, ὁ κ. Δομνάνδος, σοφὸς καθηγητὴς τῆς φυσικῆς ἱστορίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, καὶ φίλος τῆς οἰκίας, καί, ἂν καλῶς ἐνθυμῶμαι, ὁ Περικλῆς Ἀργυρόπουλος, γυναικᾶδελφος τοῦ Α. Μαυροκορδάτου, ὁ μετ' ἐμοῦ ἐν Δακίᾳ συνοδοιπορήσας, συνεργάτης μου πολλάκις ἐν φιλολογίᾳ, ἐπίσης εἰς τῶν σχετικωτέρων τοῦ οἴκου τῆς Κ^{ας} Σκὴν. Μετ' ὀλίγον δ' ἐπῆλθεν ὁ διαμαρτυρόμενος ἱερεὺς Κ. Χίλλ· καὶ τότε ἡ Κ^α Σκὴν ἀνήγγειλεν εἰς τοὺς παρόντας ξένους, πρὸς μεγίστην αὐτῶν ἐκπληξιν, τὸν προκείμενον γάμον τῆς θυγατρὸς τῆς Καρολίνας μετ' ἐμοῦ, καὶ τοὺς παρεκάλεσε νὰ παραμείνωσι μάρτυρες. Ἀφ' οὗ δ' ἐπε-

ρατώθη ἡ τελετὴ κατὰ τοὺς διαμαρτυρομένους, ἀπεσύρθη ὁ Κ. Χίλλ, πολλὰ ἡμῖν αἶσια εὐχηθεῖς, καὶ μετ' ὀλίγον εἰσῆχθη ὁ ὡς ὁ πρόεδρος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου μοὶ προεῖπεν, εὐρεθεῖς (οὐχὶ ὑπ' ἐμοῦ) ἱερεὺς, καὶ ἐγένετο καὶ ἡ ὀρθόδοξος ἱεροτελεστία. Ὀλίγον δὲ μετὰ τοῦτο ἤρξαντο προσερχόμενοι καὶ ἕτεροί τινες τῶν φίλων τῆς οἰκίας προσκεκλημένοι, οἵτινες ἐπίστευον μόλις τὰ ὦτα καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς των ὅτε τοῖς ἀνηγγέλλετο ὅτι εἶχον νὰ συγχαρῶσι τοὺς νεονύμφους. Ἡ συναναστροφή ἐν τούτοις ἐλάμβανεν ὄψιν εὐθυμον, καὶ πάντες ἐκ καρδίας ἠύχοντο τὴν νύμφην, ἐν τῇ νυμφικῇ αὐτῆς στολῇ διαπρέπουσαν ἐπὶ κάλλει, ὅτε ἀνηγγέλθη τὸ δεῖπνον. Τότε δ' ὠφελούμενοι ἡμεῖς ἐκ τοῦ θορύβου τῆς μεταβάσεως εἰς τὸ ἐστιατόριον, ὑπεκλέφθημεν, ἡ Καρολίνα ἐνεδύθη τὰ ὁδοιπορικά, καὶ συνοδευόμενοι ὑπὸ τοῦ εἰς ἐμὲ ἀφωσιωμένου κλητῆρος τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Παναγιώτη Σαμουράκη, μετέβημεν εἰς ξενοδοχεῖον τοῦ Πειραιῶς, ὅθεν τὸ πρῶτ' ἀπεπλεύσαμεν εἰς Ναύπλιον.

Ἐκεῖ δι' ἐπιστολῆς ὑπ' ἐμοῦ προειδοποιηθεῖς, μᾶς περιέμενεν ὁ Σπ. Σκούφος, μέλος ὦν τότε τοῦ αὐτόθι δικαστηρίου, καὶ μᾶς παρέλαβε παρ' ἑαυτῷ εἰς τὴν ἀρχαίαν μου κατοικίαν, τὴν οἰκίαν τοῦ Ἀναγνώστη Δελιγιάννη, οὗ τὴν θυγατέρα Εὐφροσύνην εἶχε νυμφευθῇ. Ἐν ᾧ δ' εἰσηρχόμεθα διὰ τῆς πυλίδος τῆς προσθαλασσίου, μᾶς ἀπήντησεν ὁ λοχαγὸς τῆς χωροφυλακῆς Γενοβέλης, παλαιὸς γνώριμος, καὶ ἐνόμισεν ὅτι ἡστειευόμην εἰπὼν αὐτῷ ὅτι ἡ Καρολίνα μὲ συνοδεύει μόνη ἄνευ τῶν γονέων της, καὶ ἔτι μᾶλλον ὅτε ὡς ἐξήγησιν τούτου τῷ ἀνήγγειλα ὅτι ἦτο σύζυγός μου. Ἐπείσθη δὲ μόνον ὅτε τὸν προσεκαλέσαμεν εἰς τοῦ κυρίου Σκούφου καὶ συνεγευμάτισε μεθ' ἡμῶν.

Δύω δ' ἡμέρας ἀφ' οὗ ἀφίχθημεν, μετεκαλέσαμεν ἱερέα τινά, εἰς ὃν εἶχε πέμψει ὁδηγίας ὁ ἅγιος Ἀργολίδος, καὶ ἐβαπτίσθη ὑπ' αὐτοῦ παρουσία καὶ τῆς κυρίας Σκούφου, ἡ Καρολίνα ὑπὸ τὸ ὄνομα Χριστίνα, ὃ εἶχεν ἤδη καὶ πρότερον.

Προσκληθέντες δὲ μετὰ τοῦτο ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Καλλέργη,

διετρίψαμεν ἐν Ἀργεὶ εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας, καὶ ἐπεσκέφθημεν τότε τὰς πηγὰς τῆς Λέρνης ἐφ' ἀμάξης μετὰ τῆς κυρίας Καλλέργη, καὶ μετὰ τῶν τότε μικρῶν παιδίων τῆς, τοῦ μετὰ ταῦτα παθόντος τὰς φρένας Ἐμμανουήλ, καὶ τοῦ ἔπειτα γραμματέως πρεσβείας Ἰωάννου.

Ὅτε δ' ἐπανήλθομεν εἰς Ναύπλιον, εὔρον ἐπιστολὰς ἐν αἷς μοὶ ἐλέγετο ὅτι τὸ ἀπροσδόκητον ἄκουσμα τῆς νυμφεύσεώς μου κακῶς ἤχησε παρὰ τῇ κοινωνίᾳ, καὶ ὁ ὑπουργὸς τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως Ν. Θεοχάρης ὅτι ἀπόφασιν εἶχε νὰ μὲ παύσῃ.

Ταῦτα, καὶ ἡ προσεχὴς ἔκπνευσις τῆς ἀδείας μου ἐπέσπευσαν τὴν ἐπάνοδον ἡμῶν εἰς Ἀθήνας, ἐνθα συνωκήσαμεν μετὰ τῶν γονέων μου εἰς τὴν ἐν Πλάκᾳ οἰκίαν ἡμῶν. Καὶ ἐπὶ τινα μὲν χρόνον ἐξηκολούθησα εἰσέτι φοιτῶν εἰς τὸ ὑπουργεῖον, εἰ καὶ ἔβλεπον ὅτι σχεδὸν οὐδόλως εἰς ἐμὲ ἀπετείνετο ὁ Ὑπουργός, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς τὸν Πάρεδρον Ι. Νικολαΐδην. Οὗτος μὲ εἶχεν ἄλλοτε καταγγεῖλει εἰς τὸν Ὑπουργὸν ὅτι δὲν τῷ δίδω ἔργασίαν, διότι τῷ ὄντι εἰς αὐτὴν ἐπῆρκουν καὶ μόνος πληρέστατα, προσέτι δ' ἤξευρον καὶ ὅτι τοῦ Παρέδρου ἡ ἀπειρία ἔβλαπτε μᾶλλον ἢ ὠφέλει. Ἦδη ὁμως πλέον δὲν εἶχεν ἀφορμὴν νὰ παραπονῇται.

Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν φαίνεται ὅτι ὁ Βασιλεὺς Ὁθων ἀνθίστατο εἰς τὴν παῦσίν μου, μέχρις οὗ εὔρεθῇ ἄλλη τις θέσις κατάλληλος δι' ἐμέ. Τέλος μοὶ ἐκοινοποιήθη διάταγμα μεταθέσεως εἰς τὴν διεύθυνσιν τοῦ Β. Τυπογραφείου, καὶ ὁ κ. Νικολαΐδης προύβιβάσθη εἰς Σύμβουλον.

Ἡ μετάθεσις αὕτη φυσικῶς τῷ λόγῳ ἰσχυρῶς μὲ ἐλύπησε, διότι ἀπὸ ὑπηρεσίας ἣν ἐθεώρουν ὡς τοσοῦτον ἐνδιαφέρουσιν τὴν ἐθνικὴν πρόοδον, ὥστε δὲν ἠθέλησα ν' ἀνταλλάξω αὐτὴν πρὸς τὴν τῆς διευθύνσεως τοῦ κεντρικοῦ γραφείου τῆς Ἀντιβασιλείας, μετέβαινον εἰς ἐντελῶς παθητικὴν καὶ πάσης σπουδαιότητος στερουμένην. Ἐζήτησα τούτου ἔνεκα ἀκρόασιν παρὰ τῷ Βασιλεῖ καὶ παρουσιασθεὶς τῷ παρέστησα ὅτι, ἂν οὗ ἐν τῷ Ὑπουργείῳ ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἡσχολήθην εἰς τὸν ὀργανισμόν τῆς ἐθνικῆς παιδεύσεως, κατα-

δίκη εἰς ἀπραξίαν ἦν ὁ τοιοῦτος διορισμός μου εἰς διεύθυνσιν ἀπλῶς τεχνικοῦ καταστήματος. Ἡ καταδίκη δ' αὕτη δὲν ἐνόμιζον ὅτι ἦν ἀναγκαῖον νὰ μοὶ ἐπιβληθῇ διότι ἐν τῷ Ὑπουργείῳ διεύθυνον τὸν κλάδον οὐχὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν, ἀλλὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως, τὸν δὲ γάμον μου προεγνώριζεν αὐτὸς ὁ πρόεδρος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καὶ δὲν εἶχεν ἄλλο εἰς αὐτὸν ν' ἀντιτάξῃ, ἢ ὅτι ἦτο μικτός, οἷσι καθ' ἐκάστην ἐτελοῦντο ἄνευ ἐνστάσεων. Ἀλλ' ὁ Βασιλεὺς ξηρῶς καὶ ψυχρῶς μοὶ ἀπήντησεν ὅτι ἂν δὲν ἤμην εὐχαριστημένος ἐκ τῆς νέας μου θέσεως, ἡδυνάμην νὰ παραιτηθῶ! Ἐκ τούτου ἐνόησα ὅτι ἀμετάτρεπτος ἦν ἡ ἀπόφασις, ληφθεῖσα κατ' ἐπίμονον εἰσήγησιν τοῦ ὑπουργοῦ, καί, συσκεφθεὶς καὶ μετὰ τῆς συζύγου μου, ἐπροτίμησα νὰ δεχθῶ τὴν προσφερομένην μοι διεύθυνσιν, περιμένων ἐνδυστέρως περιστάσεις.

Κατὰ τοῦ προτείναντος δὲ τὴν παῦσίν μου ὑπουργοῦ οὐδαμῶς ἐμεμφιμοίρουν, διότι κατενόουν ὅτι προϊστάμενος τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν, δὲν ἡδύνατο νὰ παρίδῃ τὴν φαινομένην, καὶ ὑπὸ τῶν τὰς περιστάσεις ἀγνοούντων ὡς παράβχσιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν νόμων ἐκτιμωμένην διαγωγὴν μου. Καὶ ὁμῶς ὅτε μετ' οὐ πολὺν χρόνον ἐνυμφεύθη ὁ κ. Θεοχάρης τὴν ὠραίαν ἐπτανησίαν κυρίαν Βούλου, κακοήθης δέ τις ἐτοιχοκόλλησε κατ' αὐτοῦ ὡς γέροντος, νομίζω, σάτυραν περὶ ἧς ἤκουσα μετ' ἀποστροφῆς, εἰς τινὰ συναναστροφὴν ἐν τῇ Αὐλῇ ἐλθὼν πρὸς με ὁ τότε διεθυντὴς τῆς Ἀστυνομίας κ. Πετροκόκκινος, μ' ἔλαβε κατὰ μέρος, καὶ μὲ ἠρώτησε μή τι γνωρίζω περὶ τῆς σατύρας ἐκείνης, ὅπερ ὑπεδείκνυεν ὑπόνοιαν μὴ ἐγώ, ὡς δῆθεν μνησικακῶν κατὰ τοῦ ὑπουργοῦ, ἤμην τῆς αἰσχροτήτος ἐκείνης ὁ αὐτουργός. Ἀλλ' εἰς τὰς πρώτας λέξεις τῆς ἀπαντήσεώς μου διῶδὼν τὴν ἀγανάκτησίν μου διὰ τὴν βδελυγμίαν ἣτις μοὶ ἀπεδίδετο, μοὶ ἐζήτησε συγγνώμην δικαιολογηθεὶς ὅτι ἐκ καθήκοντος καὶ μόνον ἵνα μὴ ὑποληφθῇ παραλιπὼν τι τῶν ὅσα ἡ ὑπηρεσία του τῷ ἐπέβχλλε προέβχ εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην καὶ ἀπεμακρύνθη λίαν ἐστενοχωρημένος.

Τὴν νέαν δ' ὑπηρεσίαν μου, καίτοι μὴ θεωρῶν αὐτὴν λόγου

τινὸς ἀξίαν, ἀνέλαβον οὐχ ἥττον μετὰ ζήλου, διότι τοῦτο ἐφ' οἷας δῆποτε δημοσίας λειτουργίας ἐθεώρησα πάντοτε ὡς καθήκον. Γραμματέα δὲ καὶ ἔμπειρον ἀρρώγων ἔχων τὸν Δ. Φιλάρετον, ἡσχολήθην εἰς τὸ νὰ γνωρίσω ἀκριβῶς τὰ ἔργα καὶ τὰς ἀνάγκας τοῦ Β.σ. τυπογραφείου, νὰ τακτοποιήσω τὸ λογιστικόν, ὥστε νὰ ἐκλίπη πᾶσα ἀφορμὴ καταχρήσεων, καὶ νὰ περικόψω τὰς περιττὰς δαπάνας. Ἐκ τῶν ἐργασιῶν μου δ' ἐξήγαγον μετὰ τινὰς μῆνας τὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ κατάστημα τοῦτο, χρήσιμον ἄλλοτε πρὶν ἢ ἄξια λόγου ἰδιωτικὰ τυπογραφεῖα ἀναπτυχθῶσιν, ἀπέβαινεν, ἀφ' οὔτου πολλὰ ἄλλα ὑφίσταντο αὐτοῦ ἐφάμιλλα, οὐ μόνον περιττόν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἰδιωτικὴν βιομηχανίαν ἐπιβλαβές, καὶ εἰς τὸ δημόσιον ματαίως δαπανηρόν, ἔνεκα τῆς ἐμμίσθου διευθύνσεως καὶ τῆς ἄλλης πολυτελείας, χωρὶς οὔτε τὴν τήρησιν τῆς ἐχεμυθίας περισσότερον νὰ ἐγγυᾶται παρὰ τὰ καταστήματα ὧν ὁ διευθυντὴς δύναται ἐν ἀνάγκῃ αὐτὸς καὶ νὰ στοιχειοθετῇ ἅτινα προσάγονται μυστικὰ ἔγγραφα, οὔτε εἰς ἐκδοσὶν πολυδαπάνων βιβλίων νὰ συντελῇ, διότι οὐδ' ἡ κυβέρνησις ἀνελάμβανε τοιαῦτα, οὐδ' αὐτὸ ἦν πρὸς τοιαύτας ἐκδόσεις κατηρτισμένον. Τὰ συμπεράσματα δὲ ταῦτα συνῆψα εἰς ἔκθεσιν μετὰ λογιστικῶν πινάκων, ἣν, ζητήσας ἀκρόασιν παρουσίασα εἰς τὸν Βασιλέα, προσπαθήσας νὰ τῷ ἀποδείξω ὅτι συνέφερεν ἡ κατάργησις τοῦ τυπογραφείου, καὶ ὅτι, ἂν ἤθελεν, ὠφελιμώτερον θὰ ἦν νὰ δώσῃ τὸν τίτλον Βασιλικοῦ τυπογράφου εἰς ἰδιώτην τινὰ τυπογράφον, ὡς δίδει τὸν τοῦ Β. ὁδοντοῖατροῦ. Ὁ Βασιλεὺς ἐγέλασε διὰ τὴν παράθεσιν ταύτην, καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι πρώτην φορὰν ἀκούει ἀρχηγὸν δημοσίου καταστήματος συνηγοροῦντα ὑπὲρ τῆς καταργήσεως αὐτοῦ. «Τὸ ἐναντίον θὰ ἔλεγον ἴσως, ἀπεκρίθην εἰς τὴν Α. Μ., ἂν ἐπρόκειτο περὶ ἰδίου ἐμοῦ συμφέροντος· ἀλλὰ πρόκειται περὶ τοῦ δημοσίου». Ὁ Βασιλεὺς ἔλαβε τὴν ἔκθεσιν καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι θὰ τὴν ἐξετάσῃ· ἀλλ' οὐδὲν ἐξ αὐτῆς προῆλθε τότε, μόνον δὲ κατ' Ἰούνιον τοῦ 1843 ἐξεδόθη διάταγμα, ἐπιφέρον συμφώνως πρὸς τὰς παρατηρήσεις μου, οἰκονομίας τινὰς εἰς τοῦ καταστήματος τὴν διεύθυνσιν.

Συγχρόνως δὲ μετὰ τῆς ἐν τῷ τυπογραφείῳ ὑπηρεσίας, ἐξυκο-
λούθουν ἐργαζόμενος καὶ εἰς ποίησιν, πρὸ πάντων δ' εἰς τὴν σύν-
ταξιν τοῦ λεξικοῦ, εἰς ὃ μακρὰς ὥρας τῆς τε ἡμέρας καὶ τῆς νυ-
κτὸς ἀφιέρουν, ἐν ᾧ ἡ νέα μου σύζυγος ἐκάθητο πλησίον μου εἰς
ἐργόχειρόν τι ἀσχολουμένη, καὶ γελῶσα ὁσάκις μ' ἔβλεπε στενο-
χωρούμενον εἰς εὖρεσιν τῆς Ἑλληνικῆς λέξεως τῆς ἀντιστοιχούσης
εἰς τὴν Γαλλικὴν, καὶ προσπαθοῦντα νὰ ἐκφράσω αὐτὴν διὰ σχη-
μάτων, ὡς ἂν ἤλπιζον ὅτι θὰ βοηθήσωσι ταῦτα τὴν μνήμην μου.
Ἐντὸς δὲ τοῦ ἔτους τούτου καὶ ἐπερατώθη τοῦ λεξικοῦ ἡ σύντα-
ξις, διαρκέσασα τέσσαρα ἔτη· καὶ τοσαύτη ἦν τῆς Καρολίνας ἡ
χαρὰ ὅτε μ' εἶδεν οὕτως ἀπαλλαγέντα τῆς δουλικῆς ταύτης ἐνα-
σχολήσεως, καὶ ἀποδοθέντα εἰς τὴν κοινωνίαν τῶν ἀνθρώπων καὶ
ἐαυτῆς, ὥστε καθ' ἣν στιγμὴν, ἀφείς τὸν κάλαμον, εἶπον «ἐτε-
λείωσα!» ἐπήδησε καὶ ἐκάθησεν ἐπὶ τῆς τραπέζης, καὶ συνάξασα
ἀπεκόμισεν ἀπ' αὐτῆς πάντα τὰ βαρέα λεξικά καὶ ἄλλα βιβλία,
ἅτινα εἰς λόφους αὐτὴν ἐκάλυπτον, καὶ ὤμοσεν ὅτι δὲν θὰ μοὶ
ἐπιτρέψῃ πλέον ποτὲ ν' ἀσχοληθῶ εἰς λεξικογραφίαν.

Ἀνέλαβε δὲ τὴν ἔκδοσιν τοῦ ἔργου ὁ Γκαρβολᾶς, καὶ ἐπεράτω-
σεν αὐτοῦ τὴν τύπωσιν εἰς τὸ τέλος τοῦ ἔτους, δοὺς εἰς ἕκαστον
ἐξ ἡμῶν ἀνὰ 4000 δραχμῶν· ἀλλ' εἰς ἐμὲ μόλις τὰς ἐπλήρωσε,
καὶ ἐλθὼν μοὶ ἐζήτησε καὶ ἔλαβε παρ' ἐμοῦ ὀπίσω εἰς δάνειον
μέρος αὐτῶν ἱκανόν. Πρὶν δ' ἢ μοὶ ἀποδώσῃ αὐτὸ ἐχρεωκόπησε,
καὶ οὐ μόνον τὰ χρήματα ἐκεῖνα ἀπώλεσα, ἀλλὰ προσέτι καὶ
ἀριθμὸν τινα σωμάτων τοῦ παρὰ τῷ Κορομηλᾷ δημοσιευθέντος
δευτέρου τόμου τῶν ποιημάτων μου, ἃ εἶχον καταθέσει εἰς τὸ Βι-
βλιοπωλεῖον τοῦ Γκαρβολᾶ πρὸς πώλησιν· ἵνα δ' ἐξαντλήσω τὰ
περὶ τοῦ λεξικοῦ, ἀπομνημονεύω προσέτι ὅτι μετὰ τινα ἔτη, ἀφ' οὗ
ἀπεβίωσαν ὅ τε ἐκδότης αὐτοῦ Γκαρβολᾶς καὶ ὁ συνεργάτης ἡμῶν
Σαμουρκάσης, ὁ Βαρβάτης, ἄλλοτε ἐν Ὀδησσῷ συμμαθητῆς μου,
ἤδη δὲ μικρὸν ἔχων τυπογραφεῖον ἠθέλησε νὰ ἐπιχειρήσῃ μετὰ
τοῦ Νικολαΐδου ἔκδοσιν τοῦ ἔργου ἐκείνου, πιθανῶς ἐξαντληθέντος,
νέαν καὶ ὡς διῆσχυρίζετο διωρθωμένην, ἐζήτησε δὲ καὶ τὴν συνερ-

γασίαν μου, πρὸς ὃ μοὶ ἔπεμψε τὸ πρῶτον φύλλον μετὰ μεγίστου ἀριθμοῦ διορθώσεων καὶ μεταρρύθμισεων ἃς εἶχεν ἐπιφέρει ὁ Νικολαΐδης. Ἀλλὰ σημειώσας ἐπὶ τοῦ φύλλου τούτου οὐ μόνον τὰς ἐλλείψεις ὅσαι ἔμενον, ἀλλὰ καὶ τὰ πολυάριθμα σφάλματα ἃ κατ' ἐμὲ αἱ ὑποτιθέμεναι διορθώσεις προσέθετον, ἀπέπεμψα αὐτό, καὶ ἤρνηθην τὴν σύμπραξιν. Τότε ἐξέδωκαν ἐκ συνεργασίας ὁ Βαρβάτης καὶ ὁ Νικολαΐδης λεξικὸν νέον, μεταρρυθμισθὲν ἐκ τοῦ ἀρχαίου, καὶ ὀγκωδέστερον μὲν, ἀλλ' ἐκείνου κατὰ μέθοδον καὶ ἀκριβολογίαν λειπόμενον κατ' ἐμέ.

Ἀναλογιζόμενος δὲ κατὰ τοὺς καιροὺς ἐκείνους ὅτι πρὸς πλουτισμὸν καὶ μόρφωσιν τῆς ἐθνικῆς φιλολογίας δὲν ἤρκει μόνον πολλὰ νὰ γράφωνται, ἀλλ' ἔπρεπε καὶ τρόπος νὰ ἐξευρεθῇ ἵνα ἐκδίδωνται τὰ ἐκδόσεως ἄξια, οἷότι ἄνευ τούτου θὰ ἔπαυον καὶ νὰ γράφωνται, ἐσκέφθην περὶ συστάσεως Ἑταιρίας, ἣν τῶν Φιλοβίβλων ἐκάλεσα, καὶ ἤθελον αὐτὴν οὕτω συντεταγμένην, ὥστε τὰ μέλη σχεδὸν εἰς οὐδεμίαν θυσίαν ὑπεβαλλόμενα, οὐχ ἥττον ἰσχυρῶς νὰ συντελῶσιν εἰς τὸν προτιθέμενον σκοπὸν. Ἦθελον δηλαδὴ νὰ συνίσταται ἐκάστου αὐτῶν ἡ ὑποχρέωσις οὐχὶ εἰς καταβολὴν χρηματικῆς συνεισφορᾶς, ὡς παρὰ ταῖς λοιπαῖς ἐταιρίαις, ἀλλὰ μόνον εἰς τὴν ἀγορὰν κατ' ἔτος βιβλίων ἀξίας 30 δραχμῶν φιλολογικῶν ἢ ἐπιστημονικῶν (οὐχὶ διδακτικῶν τῶν σχολείων), ἐκδιδομένων κατ' ἔγκρισιν ἐπιτροπῆς ἣτις θὰ ἐξελέγετο ὑπὸ τῆς Ἑταιρίας, καὶ εἰς ἣν θὰ ἐναπέκειτο νὰ προσδιορίζῃ καὶ τὴν τιμὴν δι' ἣν αὐτὰ θὰ ἐδίδοντο εἰς τὰ μέλη. Οὕτως ἐφρόνουν ὅτι οὐ μόνον ἐν Ἀθήναις, ἀλλὰ καὶ πανταχοῦ ὅπου Ἕλληνες ζῶσι, κατὰ χιλιάδας ἐδύναντο νὰ γραφῶσι μέλη ἐταιρίας ὠφελούσης τὴν τε ἀνάπτυξιν τῆς φιλολογίας καὶ αὐτὰ τὰ μέλη, τὰ δι' ἀνεπαισθήτου ἐτησίας δαπάνης, οὕτω τὰς βιβλιοθήκας αὐτῶν δι' ἐγκρίτων συγγραμμάτων πλουτίζοντα. Οὕτως οἱ συγγραφεῖς δοκίμων βιβλίων πολλοὺς ἔχοντες ἐξησφαλισμένους συνδρομητάς, θὰ ἐπεδίδοντο προθυμώτατα εἰς τὸν πλουτισμὸν τῆς φιλολογίας.

Ταῦτα διαλογισθεῖς, συνέταξα κανονισμὸν τῆς Ἑταιρίας, συγ-

κείμενον ἐξ ἄρθρων 26, νομίζω, καὶ ἐκδοῦς αὐτὸν διὰ τοῦ λιθογρα-
φείου οὗ προϊστάμεν, τὸν ἔδειξα εἰς τινὰς τῶν περὶ τὰ γράμματα
ἀσχολουμένων γνωρίμων μου, καὶ πολλῶν ἐκ τῶν πρωτευόντων
ἔλαβον τὴν ἔγκρισιν καὶ τὴν ὑπογραφήν.

Ἐσφαλὸν ὅμως μεγάλως περιορισθεὶς εἰς τοῦτο καὶ μόνον, καὶ
περιμείνας νὰ λάβῃ τὴν πρωτοβουλίαν τῆς ἐνεργείας ἄλλος τις
ἀντ' ἐμοῦ, διότι δὲν ἤθελον νὰ φαίνωμαι εἰς πάσας τὰς τοιαύτας
ἐπιχειρήσεις, ὡς εἰς τὴν ἀρχαιολογικὴν, εἰς τὴν φιλεκπαιδευτικὴν
ἐταιρίαν καὶ εἰς ἄλλας, πρῶτος ἐξανιστάμενος.

Ἀλλὰ δυστυχῶς οὐδὲν παρ' οὐδενὸς ἐγένετο, καὶ ἐν μεταγενε-
στέροις χρόνοις εἰς ἄλλα σπουδᾶς περισπώμενος παρέβλεψα τοῦτο
εἰς ἔτι δὲ νεωτέρας ἐποχὰς πολλάκις ἐπανέλαβον περὶ αὐτοῦ, εἰς
τὰς ἐφημερίδας, τὴν «Εὐνομίαν» καὶ τὸν «Αἰῶνα» διὰ μακροῦ
γράψας καὶ ἄλλα ἐνήργησα ἵνα προκαλέσω τινῶν τὴν πρωτοβου-
λίαν ἢ τὴν σύμπραξιν, ἀλλὰ πάντα ταῦτα ἐναυάγησαν.

Τὸ πρῶτον θέρος ἀφ' οὗ ἐνυμφεύθην, διηλύσαμεν εἰς Κηφισίαν,
ἐνοικιάσαντες τὴν οἰκίαν Κούρτη. Τότε δ' ἐλθὼν πρὸς ἐμέ ὁ Ἀν-
δρέας Κορομηλᾶς, μοὶ ἐζήτησε νὰ συντάξω δι' αὐτὸν Ἑλληνικὴν
Χρηστομάθειαν διὰ τὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα. Καὶ τῷ εἶπον μὲν ὅτι
δι' αὐτὴν ὤφειλε ν' ἀποταθῇ εἰς εἰδικωτέρους γραμματικούς, ἀλλ'
ἐπειδὴ ἐπέμενε ζητῶν μοι τοῦτο ὡς χάριν, ἐνέδωκα, καὶ ἡ Χρη-
στομάθεια αὕτη, τρίτομος συνταχθεῖσα διὰ τὰς τρεῖς τῶν σχο-
λείων τάξεις, ἐνεκρίθη ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου, κατ' αἵτησιν καὶ ἐνέρ-
γειαν τοῦ ἐκδότου, διότι ἄλλη δὲν ὑπῆρχε πλὴν τῆς ἀπηρχαιωμέ-
νης, δυσσευρέτου καὶ ἀκαταλλήλου τοῦ Πατούσα, καὶ τῆς ὠδε-
κατόμου καὶ πολυδαπάνου τοῦ Κομητᾶ, καὶ ἐπωλήθη εἰς χιλιάδας
ἀντιτύπων, ἐξ ὧν ἐγὼ τὴν μόνην εἶχον εὐχαρίστησιν τοῦ νὰ ἰδῶ
ὅτι μεγάλως ὠφελήθη ὁ ἐκδοῦς αὐτήν, καί, ὡς ἡσμενιζόμεν νὰ
πιστεύω, καὶ ἡ σπουδάζουσα νεολαία.

Εἶχον ἀρχίσει δ' ἐν τούτοις τὰ δημόσια λαμβάνοντ' αὖ σπουδαίαν
στροφὴν. Ἡ μερὶς τῶν δυσηρεστημένων, εἰς ἣν ἀνῆκον ὡς ἐπὶ τὸ
πολὺ καὶ οἱ ἐκάστοτε ἀπολυόμενοι ὑπουργοί, καὶ ἦν συνεδουλιζόν

συνήθως καὶ αἱ ξέναι πρεσβεῖαι, ὧν οἱ ὀπαδοὶ δὲν μετεῖχον τῆς κυβερνήσεως, ἐπέγραφεν ἐπὶ τῆς σημαίας της ὡς πρῶτον σύνθημα τὸ Σύνταγμα, λέξιν μαγικὴν, ἣτις ἐξήγειρε τὴν φαντασίαν τῶν νέων, ἔθελγε τοὺς λογίους, καὶ συνεκίνει τὸν λαόν, ἀπὸ τοῦ 1830 ἤδη ἤχοῦσα εἰς τὰ ὦτα αὐτοῦ ὡς συνώνυμος τῇ ἀπεριόριστῳ ἐλευθερίᾳ. Εἶχε δ' ἤδη, ὡς εἶδομεν, ἐπισείσει αὐτὴν εἰς τὸν Βασιλέα, μόλις ἀναλαμβάνοντα τὰς ἡνίκας, ὁ Παναγιώτης Σοῦτσος, ἐν τῇ Γερουσίᾳ ὡς φόβητρον ἐὰν ἐμελέτα ν' ἀποπέμψῃ τὸν Ἀρμανσπέργ, οὗ προστατευόμενος ἦν ὁ Σοῦτσος. Παρὰ τοῦ νεαροῦ καὶ μόλις εἰς τὸν θρόνον προσελθόντος Βασιλέως ἀπῆται ὅτι ἐπὶ ἔτη δὲν ἔπραξεν ὁ πανίσχυρος Ἀντιβασιλεύς.

Οὕτως ἡ ἀντιπολίτευσις ἐν ὀνόματι τοῦ συντάγματος ὁσημέραι ἠϋξανε καὶ ἀπέβαιεν ἀπειλητικὴ· αἱ πλεῖσται τῶν ἐφημερίδων μετ' αὐτῆς συνετάσσοντο, αἱ δὲ κυβερνητικαί, ὡς συνήθως συμβαίνει, ἦσαν ἀσθενεῖς καὶ ὡς μίσθια ὑπεβλέποντο. Καὶ οἱ συνετώτεροι δ' ἔβλεπον τότε ὅτι καὶ δίκαιον καὶ ἀναπόφευκτον ἀπέβαινε νὰ δοθῶσι φιλελευθερώτεροι θεσμοί, θεωροῦντες τὴν Ἑλλάδα ὥριμον, ἵνα διδαχθῇ τὴν αὐτοκυβέρνησιν, καὶ ὑπὸ δυστυχημάτων ἀπειλουμένην ἂν εἰς τὰς κοινὰς εὐχὰς ἀντετάττετο ἐπίμονος ἄρνησις.

Ἡ δραστηριωτέρα δὲ μερίς ἐν τῇ ἀντιπολιτεύσει ἀπὸ τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ κόμητος Ἀρμανσπέργ ἦν ἡ Ἀγγλική, καὶ ὁ πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας ὅτε μὲν ἐνέπνεε καὶ καθωδῆγει αὐτήν, ὅτε δὲ διεβίβαζεν εἰς τὴν κυβέρνησιν του καὶ ὑπεστήριζε παρ' αὐτῇ τὰς ἀξιώσεις της. Διὰ τοῦτο ὁ τότε παρὰ τῇ Αὐλῇ τοῦ Λονδίνου διατελῶν Ἕλλην πρέσβυς κ. Α. Μαυροκορδάτος, αἰτησάμενος ἄδειαν κατὰ προτροπὴν τῆς Ἀγγλικῆς κυβερνήσεως, ἦλθε φέρων εἰς τὸν Βασιλέα τὰς συμβουλὰς αὐτῆς περὶ ἀναγκαίων μεταρρυθμίσεων. Αἱ προτάσεις αὗται βαρεῖαι δὲν ἦσαν, διότι περιωρίζοντο εἰς σύστασιν Βουλῆς ἀντιπροσώπων, ἐχούσης κυρίως μόνον οἰκονομικὴν δικαιοδοσίαν· πάντες δ' οἱ ἀνιδιοτελεῖς, οἱ μετριοπαθεῖς καὶ μὴ φατριάζοντες, ἀνεγνώριζον τὴν ἀναπόφευκτον ἀνάγκην τῆς μεταρρυθμίσεως ταύτης, πρὸς κατευνασμὸν καὶ τῆς ὑπερτάτως ἡρεθισμέ-

νης κοινῆς γνώμης. Ἄλλ' ὁ Βασιλεὺς καίτοι ἀναθεὶς τότε εἰς τὸν Μαυροκορδάτον τὴν πρωθυπουργίαν, ἐδίσταζε καὶ ἐχρονοτρίβει, ἐκ χαρακτῆρος, διότι πάντοτε καὶ ἐν πᾶσιν ἦν ἐφεκτικός, μὴ ἀρκούμενος εἰς τὸ καλὸν καὶ ἐπιδιώκων τὸ κρεῖττον, μόνον δ' ἀποφασίζων ὅταν ὅπως ὀήποτε ἐβιάζετο.

Ἐγὼ δὲ τότε ἐκ πηγῆς βεβχίας μαθὼν ὅτι ὁ Χρηστίδης, ὅστις ἦν τότε ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβυς, ἀπεφασίσθη νὰ κληθῇ ὡς μέλος τοῦ ὑπουργείου, ἔσπευσα, ὡς εἰς ἀρχαῖόν μου διδάσκαλον, καὶ προσέτι στενὴν σχέσιν μετ' ἐμοῦ συνδέσαντα μετὰ τὴν ἐν Πέρα Χώρα ὑπηρεσίαν μου, νὰ τῷ γράψω ἀναγγέλλων τοῦτο αὐτῷ, καὶ συγχρόνως νὰ τῷ ἐκθέσω τὴν εἰκόνα τῶν τότε πραγμάτων ὡς τὴν ἔβλεπον, καὶ ὅτι ἡ κοινὴ γνώμη, ἐπομένη τῇ ἀντιπολιτεύσει, ἐζήτει ἐπιμόνως σύνταγμα, ἡ μόνη δὲ σωτηρία ὅτι κατ' ἐμὲ θὰ ἦτο νὰ ὑώσῃ αὐτὸ ὁ Βασιλεὺς χωρὶς νὰ περιμείνῃ νὰ τῷ ἀρπαγῇ, καὶ θὰ ἐδύνατο τοῦτο ἀκινδύνως δεχόμενος τοῦ Μαυροκορδάτου τὰς μετρίας προτάσεις. Τὸ πᾶν ὁμῶς ὅτι ἦν τεθειμένον ἐπ' ἀκμῆς ξυροῦ, διότι ὁ Βασιλεὺς εἰς τὰ προτεινόμενα ἀντέτασεν ὡς πάντοτε καὶ ἐν πᾶσι τὴν δύναμιν τῆς ἀδρανείας. Προσέθετον δὲ ὅτι θρόνος καὶ ἔθνος θὰ ἐσώζοντο ἀπ' ἀνατροπῶν μόνον ἂν ἔσπευδεν ὁ Βασιλεὺς νὰ πράξῃ τὸ ἐαυτῷ καὶ κοινῇ συμφέρον, καὶ συμπεραίνων προέτρεπον τὸν Χρηστίδην, ὅταν ἔλθῃ, νὰ προτείνῃ ὡς ὅρον τῆς εἰσόδου του εἰς τὸ ὑπουργεῖον τὴν παραδοχὴν τῶν προτάσεων τοῦ Μαυροκορδάτου, ἢ ἄλλων ἀναλόγων ἐκείναις. Εἰς τὴν ἐπιστολήν μου ταύτην ἀπήντησεν ὁ Χρηστίδης ἀναγνωρίζων τὴν ὀρθότητα τῶν παρατηρήσεών μου. Μετ' ὀλίγον δὲ καὶ προσκληθεὶς τῷ ὄντι, ἦλθε, καὶ ἐν ᾧ ἔμενεν ἐπὶ 20, νομίζω, ἡμέρας εἰς τὸ λοιμοκαθαρτήριον ἐν Πειραιεῖ, ἀπηρχόμην ἐκεῖ καθ' ἐκάστην, καὶ διὰ μακρῶν συνδιελεγόμεθα ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος· ὁ δὲ Χρηστίδης τοσοῦτον μετ' ἐμοῦ συνεφώνει, ὥστε ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν, ὅτε τῷ εἶπον ὅτι ὁ Βασιλεὺς διώρισε τὸν Ι. Ρίζον ὑπουργὸν τῶν ἐκκλησιαστικῶν, ἰσχυρῶς ἠγανάκτησεν ἐπὶ τῇ σπουδῇ τοῦ Ρίζου τοῦ νὰ δεχθῇ τὴν θέσιν ταύτην χωρὶς πρὶν νὰ συνεννοηθῶσιν ἀμ-

φότεροι περὶ τῶν προτάσεων, ἃς ἔπρεπε νὰ θέσωσιν ὡς ὅρους τῆς παραδοχῆς των.

Ἐν τούτοις δ' ὁ Μαυροκορδάτος, ἀπελπισθεὶς ἐκ τῶν ἀντιστάσεων ἃς ἀπῆντα παρὰ τῷ Βασιλεῖ, καὶ πιθανῶς καταρράδιουργούμενος ὑπὸ τῶν ἄλλων φατριῶν, ἀπεφάσισε νὰ δώσῃ τὴν παραίτησίν του. Τοῦτο δὲ μαθὼν ἐγώ, ἔσπευσα πρὸς αὐτὸν διαμένοντα τότε ἐπίσης ἐν Πειραιεῖ, καί, εἰ καὶ οὐδέποτε εἶχον χρηματίσει ἐκ τῶν ἀτομικῶν ἢ πολιτικῶν φίλων του, ἐπροσπάθησα παντὶ τρόπῳ νὰ τὸν ἀποτρέψω, παριστῶν αὐτῷ ὅτι δι' ἐπιμονῆς μόνον ἐδύνατο νὰ σώσῃ, εἰς τὴν περίστασιν ταύτην, τὰ πράγματα, ὅτι δ' εἶχον καὶ τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ Χρηστίδου ὅτι προθύμως θὰ συνεννοεῖτο μετ' αὐτοῦ καὶ θὰ συνειργάζετο. Ὁ Μαυροκορδάτος ὁμως δὲν ἐνέδωκε, διῃσχυρισθεὶς ὅτι ματαίως κατέβαλε πᾶσαν δυνατὴν προσπάθειαν ἵνα πείσῃ τὸν Βασιλέα, καὶ ἐνόησεν ὅτι δὲν δύναται νὰ ὠφελήσῃ, διότι δὲν ἀπολαμβάνει τῆς ἐμπιστοσύνης του.

Ὅτε δ' ἔφθασεν ἡ ἡμέρα τῆς ἐξόδου τοῦ κ. Χρηστίδου ἀπὸ τοῦ λοιμοκαθαρηρίου, περιττὸν ἐνόμισα νὰ καταβῶ καὶ τότε εἰς τὸν Πειραιᾶ, καθ' ὅτι μάλιστα προσκεκλημένος ἐγευματίζον παρὰ τῷ πρέσβει τῆς Γαλλίας κ. Πισκατόρη. — «Τί ὑποθέτετε ὅτι πράττει τὴν στιγμὴν ταύτην ὁ κ. Χρηστίδης,» μὲ ἠρώτησεν ὁ πρέσβυς ὅτε ἐκαθήσαμεν εἰς τὴν τράπεζαν. — «Ὑποθέτω, τῷ ἀπῆντησα, ὅτι παραιτεῖται, διότι μέχρι τοῦδε ἔλαβεν ἤδη βεβαίως ἀκρόασιν παρὰ τῷ Βασιλεῖ, καὶ τῷ ἐξέθηκε τὰς ἀρχὰς ἃς ἀναγκαῖον νομίζει νὰ ἐφαρμόσῃ ἐν τῇ Κυβερνήσει, ἀναλόγους πρὸς ὅσας εἶχε προτείνει καὶ ὁ κ. Μαυροκορδάτος. Φοβοῦμαι ὅτι ὁ Βασιλεὺς δὲν ἐνέδωκε καὶ ἐπομένως ὅτι ὁ κ. Χρηστίδης παρητήθη. Καὶ χθὲς ἔτι μοι ἔλεγεν ὅτι σταθερῶς εἶχε τὴν τοιαύτην ἀπόφασιν, οὕτω μόνον ἐλπίζων νὰ ὑπερνικήσῃ τὴν ἰσχυρογνωμοσύνην τοῦ Βασιλέως, δυναμένην ἐν τοῖς παροῦσι ν' ἀποβῇ ὀλεθρία εἰς τὰ δημόσια καὶ εἰς τὸν Βασιλέα αὐτόν». — «Ἐχετε πληρέστατα δίκαιον, μοι εἶπεν ὁ κ. Πισκατόρη, καὶ ἐγὼ νομίζω ὅτι πιθανώτερον παρητήθη».

Ἀμέσως δὲ μετὰ τὸ πρόγευμα ἐπορεύθη ἐν τῇ συνοικίᾳ

Νεάπολιν ὅπου εἶχε προσωρινῶς καταλύσει ὁ Χρηστίδης. Τὸν εὖρον δ' ἐπανελθόντα ἐκ τῶν ἀνακτόρων. Ὁρθιος ἐν τῷ μέσῳ εὐρείας αἰθούσης, ἧς τὰ ἀνάκλιντρα καὶ τὰς ἐδρας περίξ κατεῖχον πλεῖστοι ἐπίσημοι φίλοι του ἀτομικοὶ ἢ κομματικοί, οἷον ὁ Ἀναγνώστης Δηλιγιάννης, ὁ Χριστακόπουλος καὶ ἄλλοι, ἠγόρευε πρὸς αὐτούς. Εἰσελθὼν δὲ σχεδὸν ἀπαρατήρητος τὸν ἤκουσα λέγοντα περίπου τοιαῦτα: «Τί ἐνόμισεν ὁ Μαυροκορδάτος, ὅτι αὐτὸς θὰ διευθύνῃ κατὰ θέλησιν τὴν Ἑλλάδα, ὅτι δὲν ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι μετ' αὐτόν; Ναί, Κύριοι, ἐδέχθην τὸ ὑπουργεῖον. Ἦτο θέλησις τοῦ Βασιλέως, καὶ εἰς τὸν Βασιλέα ὀφείλομεν ὑποταγὴν»· καὶ ἄλλα πολλὰ κατὰ τὴν τοιαύτην ἔννοιαν. Ἐγὼ δέ, ἅμα ταῦτα ἀκούσας, ἐξῆλθον τῆς θύρας ἡσύχως, καὶ χωρὶς οὐδεὶς εἰς ἐμὲ νὰ προσέξῃ, καὶ ἐπανῆλθον εἰς τὴν οἰκίαν μου, οὐδ' ἐπέστρεψα πλέον νὰ ἰδῶ τὸν Χρηστίδην.

6.

Ὑπουργεῖον Ἑσωτερικῶν.

Οὕτω παρῆλθον μῆνες μέχρις οὗ ἐσπέραν τινὰ μοὶ ἐμήνυσεν ὁ Χρηστίδης νὰ μεταβῶ εἰς ὃ διηύθυνεν ὑπουργεῖον τῶν ἐσωτερικῶν, διότι εἶχε νὰ μοὶ ὁμιλήσῃ. Ἐσπευσα δ' ἀμέσως νὰ ὑπακούσω, καὶ ἅμα φθάς ἐκεῖ εἰσῆχθην εὐθὺς εἰς τὸ γραφεῖόν του. Χαιρετίσας δ' αὐτόν «Κύριε Ὑπουργέ, τῷ εἶπον, ἦλθον κατὰ τὴν διαταγὴν σας». Ἐκεῖνος δέ, χωρὶς νὰ ἐγείρῃ τοὺς ὀφθαλμούς του ἀπὸ τοῦ χάρτου τῶν Ἀθηνῶν, ἐφ' οὗ ἐμελέετο τὸ σχέδιον τῆς πόλεως, βλέπων με διὰ τῆς σκολιᾶς διευθύνσεως τοῦ ἐνὸς ἐξ αὐτῶν, διότι ἦν παραβλῶψ, «Αἶ, μοὶ εἶπε, Κύριε Ῥαγκαβῇ, παρωργισμένος εἶσαι κατ' ἐμοῦ; — «Παρωργισμένος, Κύριε Χρηστίδη, ἀπεκρίθην, παντάπασι· ἀλλὰ τεθλιμμένος οἶ' ὑμᾶς, διότι κατεστρέψατε καὶ ὑμᾶς αὐτόν, καί, φοβοῦμαι, τὴν Ἑλλάδα». — «Μὴ μερίμνα, μοὶ εἶπε, μὴ ἔχε τοιούτους φόβους». — «Δυστυχῶς τοὺς ἔχω, Κύριε Ὑπουργέ, ἀπὴν-

τησα. Ἐδύνασθε δι' εὐτόλμου ἐπιμονῆς, ν' ἀναγκάσητε τὸν Βασιλέα νὰ πράξῃ ὅ,τι θὰ τὸν ἔσωζε, καὶ πιθανῶς θὰ ἐπείθετο ἂν σὰς ἔβλεπε τοιαύτην πεποίθησιν ἔχοντα, ὥστε νὰ προτιμήσητε νὰ μείνητε μακρὰν τῶν πραγμάτων, ἵνα μὴ ἐκθέσητε τὴν ἠθικὴν σας εὐθύνην. Τώρα, ἀφ' οὗ οὐδ' ὑμεῖς ἀντέστητε, τὸν ἐνισχύσατε ἐν τῇ ἐπιμονῇ του, καὶ προβλέπω ὅτι τὰ πράγματα θὰ κορυφωθῶσιν εἰς ἀνατροπὴν τινά, ἣτις καὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ ὑμᾶς δύνανται νὰ φέρῃ εἰς τὸ χεῖλος τῆς καταστροφῆς». — «Εἶσαι, ἀπεκρίθη, ἐκτὸς τῶν πραγμάτων καὶ δὲν τὰ γνωρίζεις· αἱ ὑποψίαι σου εἰσὶν ἐντελῶς μάταιαι, καὶ ἐλάβομεν ὅλα τὰ μέτρα. Ἀλλὰ δι' ἄλλο σ' ἐκάλεσα, νὰ σ' ἐρωτήσω ἂν θέλῃς νὰ μὲ βοηθήσῃς εἰς τὰς ἐργασίας μου». Εἰς ταῦτα τῷ ἀπήντησα ὅτι, καθ' ὃ ὑπάλληλος, καὶ οὐδεμίαν ἔχων ὡς ἐκεῖνος εὐθύνην, ἤμην τόσον προθυμώτερος νὰ ὑπηρετήσω ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν ἐσωτερικῶν ὑπὸ τὰς διαταγὰς του, καθ' ὅσον ἐν τῷ Τυπογραφείῳ οὐδὲν χρήσιμον ἔπραττον. Τὸν παρεκάλεσα δὲ νὰ μοὶ εἰπῇ εἰς τίνα ὑπηρεσίαν μὲ προσδιορίζει. «Δὲν ἔχω, μοὶ ἀπεκρίθη, ἀνθρώπους εἰς τὸ ὑπουργεῖον. Εἶναι ὅλοι ἀμειβόμενοι καὶ ἀνίκανοι». Ἀλλ' ἐγὼ τῷ ἀνέμνησα τινὰς τῶν ἀνωτέρων ὑπαλλήλων, τινὰς τῶν Συμβούλων, εἰς οὓς ἡ κρίσις αὕτη, κατ' ἐμέ, δὲν ἐφηρμόζετο, διότι καὶ μακρὰν πεῖραν καὶ γνώσεις ἤξευρον ὅτι εἶχον. — «ὦχ, ἀδελφέ! ἀνέκραξε. Δὲν μ' ἀφίνεις μὲ τὰς γνώσεις καὶ μὲ τὴν πεῖράν των! Εἶναι ὅλοι ξυλοσχίσται, σοὶ λέγω (διότι ὁ κ. Χρηστίδης εἶχε πολλάκις τὸν λόγον ὑπὲρ τὸ θέον δραστήριον). Δὲν ἔχω αὐτεῖς ἕνα ἱκανὸν νὰ μοὶ συντάξῃ ἕνα νόμον. Σὲ θέλω νὰ σὲ προσλάβω ὅπως μοὶ συντάττῃς τοὺς νόμους». — «Πρῶτον, τῷ ἀπεκρίθη, Κύριε Ὑπουργέ, ἐπιτρέψατέ μοι νὰ φρονῶ ὅτι ἀδικεῖτε πολλοὺς ἐκ τῶν ὑφ' ὑμᾶς δημοσίων λειτουργῶν μὴ ἐκτιμῶν αὐτοὺς κατ' ἀξίαν. Δεύτερον ὅ,τι ζητεῖτε παρ' ἐμοῦ θὰ ἐφαίνετο ἴσως βαρὺ καὶ εἰς τὸν Λυκούργον ἢ τὸν Σόλωνα. Ὁ νόμος πρέπει νὰ γίνηται ἐκ τῶν ὑστέρων, ἐκ τῆς ἀκριβοῦς γνώσεως πασῶν τῶν περιστάσεων, αἵτινες ἔχουσι δι' αὐτοῦ νὰ κανονισθῶσιν. Ἀναθέσατέ μοι ἕνα κλάδον, καὶ θέλω σὰς ὑπεβάλλει, ἀφ' οὗ τὸν

μελετήσω, τὰ ἀναγκαῖα πρὸς κανονισμόν αὐτοῦ νομοσχέδια. Ἄλλως, ἵνα συντάττω τοὺς νόμους τοὺς ἀφορῶντας πάντας τοὺς κλάδους, ἀναγκαῖον νὰ τίθενται ἀλληλοδιαδόχως ἐκάστου κλάδου τὰ εἰς τὸν νόμον ἀναφερόμενα ἀρχεῖα εἰς πλήρη διάθεσίν μου». — «Τοῦτο καὶ θὰ διατάξω νὰ γίνη, εἶπε, διότι ἐξ αὐτῶν τῶν ἐνστάσεών σου βλέπω πόσον ἐννοεῖς τί ἀπαιτεῖται εἰς τῶν νόμων τὸν καταρτισμόν». «Ἄφ' οὐ ἐπιμένετε, τῷ ἀπήντησα, θέλω δοκιμάσει· ἀλλ' εὐαρεστηθῆτε νὰ μοὶ εἰπῆτε τίνων νόμων ἔχετε μᾶλλον κατεπείγουσαν ἀνάγκην, καὶ ἀπὸ τίνων ἐπιθυμεῖτε ν' ἀρχίσω».

Τότε μοὶ ὑπηγόρευσε καὶ ἔγραψα κατάλογόν τινα δέκα ὡς δώδεκα νομοσχεδίων, καὶ ὡς τὰ ἀμέσου ἀνάγκης μοὶ ὑπέδειξε πρῶτον τὸ περὶ ὀργανισμοῦ ἐθνοφυλακῆς, καὶ δεύτερον τὸ περὶ ἀποξηράνσεως τῶν ἐλῶν. Τῷ ὑπεσχέθην λοιπὸν ν' ἀρχίσω εὐθὺς εἰς αὐτὰ ἀσχολούμενος, ἀπήντησα ὅμως μίαν συνθήκην, τὸ ν' ἀπαλλαγῶ τοῦ Β. Τυπογραφείου, ὅπου μάτην θὰ κατέτριβον χρόνον ὃν εἶχον ἤδη ὠφελιμώτερον ν' ἀσχολήσω.

Τοῦτο προθύμως ἐδέχθη ὁ κ. Χρηστίδης, καὶ διὰ διατάγματος μετὰ δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας ἐκδοθέντος, δὲν ἐνθυμοῦμαι εἰς τίνα ἀνατιθεμένης τῆς διοικήσεως τοῦ Β. Τυπογραφείου, διωρίσθην Σύμβουλος παρὰ τῷ ὑπουργεῖῳ τῶν Ἑσωτερικῶν, συνεργάτας ἔχων καὶ ὑπαλλήλους τὸν μετὰ ταῦτα ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἀποθανόντα Ἡλίαν Καλαμογδάρτην, καὶ τὸν Λιανοσταφίδαν, τὸν νυμφευθέντα τὴν θυγατέρα τοῦ Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων, ἧς τὴν προῖκα τὸν ἔβλεπον ἐφ' ἱκανὸν ἐπιδιώκοντα ἀπὸ τοῦ παραθύρου τοῦ γραφείου ἡμῶν, ἀνοιγομένου ἐπὶ τὸν κῆπον τοῦ πατρός της.

Ἡ θέσις μου ἐν τῷ ὑπουργεῖῳ, ὡς γενικοῦ νομοθέτου, εἶχέ τι τὸ ἀνώμαλον καὶ τὸ οὐχὶ λίαν εὐάρεστον, διότι ἔπρεπε νὰ ἐπεμβάινω εἰς τὰς ἐργασίας πάντων τῶν συναδέλφων μου. Ὅφειλω δ' εἰς αὐτῶν τὴν ἐπιείκειαν ὅτι ἀνταπεκρίθησαν πάντες εἰς τὸν πόθον καὶ τὴν προσπάθειάν μου τοῦ νὰ μὴ τοὺς δυσαρεστήσω, καὶ προθύμως, κατὰ τὴν δοθεῖσαν αὐτοῖς διαταγὴν, μοὶ παρεχώρουν πᾶν μέρος τῶν ἀρχείων αὐτῶν οὗ ἐδεόμην διὰ τὴν ἐργασίαν μου. Πρῶ-

τος δὲ πάντων ὁ σύμβουλος κ. Σπυρίδων Ἀντωνιάδης μοὶ παρέσχε πᾶσαν τὴν ὕλην τὴν ἀφορῶσαν τὰς ἀπ' ἀρχῆς τῆς καθιδρύσεως τῆς Βασιλείας ἐνεργείας πρὸς σύστασιν πολιτοφυλακῶν ἢ ἐθνοφυλακῆς, ὅλον ὅρος ἐγγράφων, ὧν ἡ ἀνάγνωσις μόνη ἀπῆτει καιρὸν ἀτελεύτητον. Πλὴν δὲ τούτων ἐπρομηθεύθην ὁργανισμοὺς ξένων ἐθνοφυλακῶν, καὶ ιδίως τῆς Πρωσικῆς διὰ τοῦ πρέσβεως τῆς Πρωσίας, καὶ οὕτως ἐπεδόθη μετὰ πάσης ἐπιμελείας εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ περὶ ἐθνοφυλακῆς νόμου, ὃν πρὸ παντὸς ἄλλου ἐπέθυμει ὁ κ. Χρηστίδης, καὶ περὶ οὗ συνεχῶς μὲ ἡρώτα μετ' ἀνυπομονησίας ἂν προχωρῇ καὶ ἂν πλησιάζῃ νὰ καταρτισθῇ.

Τέλος μίαν ἡμέραν τῷ ἀνήγγειλα ὅτι ὁ νόμος συνετάχθη, καὶ ἦν ἕτοιμος ἵνα τῷ ὑποβληθῇ· μοὶ ἐζήτησε δὲ νὰ τῷ τὸν φέρω μετ' ὀλίγον εἰς τὸ ἰδιαίτερόν του δωμάτιον, ὃν ἐντὸς τοῦ ὑπουργείου, ὅπου ἐδυνάμεθα ἀνενοχλήτως νὰ τὸν συζητήσωμεν. Ἀμέσως δ' ἀπὸ τοῦ πρώτου ἄρθρου ἤρχισε ζωηρὰν συζήτησιν, ἀμφισβητῶν γενικὰς ἀρχάς, ἃς ἡ πεῖρα εἶχε πρὸ πολλοῦ ὀρίσει εἰς τὰ ἄριστα ὀργανισμένα κράτη, καὶ ζητῶν μοι λόγον περὶ διατάξεων, ἃς δῆθεν παρέλειψα, ἀλλὰ περὶ ὧν τῷ ἔλεγον ὅτι κατωτέρω ἐν οἰκείᾳ θέσει εἶχον ἀφιερῶσαι αὐταῖς ἰδιαίτερα ἄρθρα ἢ καὶ ὅλα κεφάλαια.

Οὕτως ἡ ἐπεξεργασία ἐχώρει βραδύτατα, καὶ ἤρχιζα ἀπελπίζομενος ὅτι ποτὲ θὰ περατωθῇ, διότι τὸ μόλις ἀποφασιζόμενον ἀνετρέπετο σχεδὸν ἀμέσως πάλιν ὑπὸ νέων καὶ οὐχ ἥττον ἀβασίμων τοῦ κ. Χρηστίδου ἐνστάσεων. Ἀλλὰ μετὰ τὰ δύο ἢ τρία πρῶτα ἄρθρα τὸ κακὸν βαθμηδὸν ἐκόπασε, καὶ εὐχαρίστως ἀντελαμβάνομένην ὅτι, πεισθεὶς βεβαίως περὶ τῆς μεθόδου καὶ τῆς προσοχῆς μεθ' ἧς συνέταξα τὸ νομοσχέδιον, ὁ ὑπουργὸς πολὺ ἀραιότερας μοὶ ἀπηύθυνε παρατηρήσεις, καὶ μέχρι τέλους καὶ ἔπαυσεν ὅλως αὐτάς, ὥστε ἡ ἀνάγνωσις ἐχώρει γενναίως.

Ἀλλ' οὐχ ἥττον ἡ μεγάλη αὕτη εὐκολία τοῦ κ. Ὑπουργοῦ, τόσοῦ ἀντίθετος πρὸς τὴν ἀρχικὴν του διάθεσιν, μοὶ ἐφάνη ὅπως οὐκ ἐπαράδοξος, καὶ ἐπὶ σπουδαίας τινὸς διατάξεως διακόψας τὴν ἀνάγνωσιν, ἐστράφη νὰ ἰδῶ τίνα αὕτη ἀπετέλεσεν ἐπ' αὐτοῦ ἐντύ-

πωσιν. Καὶ τί εἶδον;.... ὅτι κοιμᾶτο ὁ κ. Χρηστίδης! Τότε ἐσιώπησα· ἀλλὰ τὴν αὐτὴν στιγμὴν «Λέγε, Λέγε», μοὶ εἶπεν. — «Ἀλλὰ κοιμᾶσθε, Κύριε Ὑπουργέ», τῷ ἀπήντησα. — «Λέγε καὶ ἀκούω», ἐπανέλαβε. Ν' ἀκούῃ καὶ νὰ μὴ λέγῃ ἦτον ὁ ἄριστος τῶν συνδυασμῶν. Ἐπομένως ἐξηκολούθησα. Ἀλλ' ἀφ' οὗ προέβην εἰς τὴν περαιτέρω ἀνάγνωσιν τινῶν ἄρθρων, χωρὶς οὐδεμίαν νὰ μοὶ γίνῃ ἐπ' αὐτῶν παρατήρησις, τὴν σιωπὴν τοῦ ἀκροατοῦ μου διέκοψεν αἰφνης εἰς ἦχος, πρὸς ὃν στραφεῖς εἶδον ὅτι ὁ κ. Χρηστίδης ἔρρεγχε. Τότε ἐντελῶς ἐσίγησα. Ὅτε δὲ μετ' ὀλίγον ἀφύπνισθη πάλιν ἀφ' ἐαυτοῦ, τῷ εἶπον ὅτι νομίζω περιττὸν νὰ ἐξακολουθήσω ὑπὸ τοιούτους οἰωνούς. — «Καλόν, μοὶ ἀπεκρίθη. Ἄφες μοι τὸ νομοσχέδιον νὰ τὸ ἀναγνώσω μόνος μου, καὶ σὲ εἰδοποιῶ πότε νὰ τὸ συζητήσωμεν.

Ἐκτοτε, ὅσάκις ἂν τὸν ἠρώτησα, μοὶ ἔλεγε πάντοτε ὅτι θὰ μὲ εἰδοποιήσῃ, μέχρις οὗ μίαν ἡμέραν μοὶ εἶπεν ὅτι δὲν ἤξεύρει τί ἐγίνετο τὸ νομοσχέδιον, ὅτι τὸ ζητεῖ πανταχοῦ καὶ δὲν τὸ εὐρίσκει. Οὗτος δ' ἦν ὁ νόμος, ὃν τοσοῦτον κατεπειγόντως κατ' ἀρχὰς ἐζήτην, καὶ ὃν μοὶ κατέδειξεν ὡς τὸν ἀναγκαιότατον πάντων δι' ὧν τὴν σύνταξιν προσέλαβεν ἰδιαίτερον σύμβουλον εἰς τὸ ὑπουργεῖον! Περὶ αὐτοῦ οὐδεὶς πλέον λόγος ἐγένετο μέχρι τῆς καταλύσεως τοῦ ὑπουργείου εἰς ὃ ἀνῆκεν ὁ κ. Χρηστίδης. Μετὰ δὲ τὴν γ' Σεπτεμβρίου (1843) εὐρὼν τὸ ἔργον μου ὁ διάδοχός του Ῥήγας Παλαμίδης ὅπου ἐκεῖνος τὸ εἶχεν ἀπολέσει, καὶ ἀγνοῶν πῶς καὶ ὑπὸ τίνος συνετάχθη, ἔσπευσε νὰ τὸ ἐκδώσῃ ὡς νόμον τοῦ κράτους.

Ἐγὼ δέ, μετὰ τὸν περὶ ἐθνοφυλακῆς, ἤρχισα ἐξεργαζόμενος τὸν περὶ ἀποξήράνσεως τῶν ἐλῶν νόμον, ὃν ὁ κ. Ὑπουργὸς μοὶ εἶχε σημειώσῃ ὡς τὰ δευτερεῖα ἐπέχοντα κατὰ τὴν σπουδαιότητα. Οὗτος, ὅτε ὑπεβλήθη εἰς τὸν κ. Ὑπουργόν, καίτοι μὴ λίαν μακρὸς, ἐγένετο ἀντικείμενον ἀνεξάντλητων διασκευῶν καὶ μετασκευῶν. Παρενεβάλλοντο εἰς τὰ ἄρθρα διατάξεις ἃς ἐγὼ εἶχον ἐν ἄλλοις ἄρθροις εὐρυθμότερον περιλάβει, τὸ τέλος ἐγένετο ἀρχὴ καὶ ἡ ἀρχὴ τέλος, καὶ ἀφ' οὗ τὰ πάντα ἀνετρέποντο καὶ συνεχέοντο,

εὐρίσκετο ὅτι ἡ πρώτη διασκευὴ ἦν ἡ εὐμεθοδεστέρα, καὶ ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας πολλὰ διεγράφοντο καὶ μετεγράφοντο· πρὸ πάντων δὲ ἀμνηχανῶν ἔβλεπον παρεγγραφομένας διατάξεις ξένας πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νόμου, μέχρις οὗ ἐνόησα ὅτι ὁ κ. Χρηστίδης ἠθέλεν ἄλλον νόμον παρ' ὃν μοὶ ἐζήτησεν, οὐχὶ δηλαδὴ περὶ ἀποξηράνσεως ἐλῶν, ἀλλὰ περὶ κανονισμοῦ τῶν ποταμίων ὀχθῶν! Τοῦτο ἀνακαλύψας, παρεκάλεσα τὸν κ. Ὑπουργόν, ὅστις τὸ συνωμολόγησε, νὰ μοὶ ἐπιτρέψῃ νὰ συντάξω νέον νόμον, ὅστις καὶ ἐκυρώθη.

Ἦν δ' ἀληθῶς διὰ τοὺς ἀνωτέρους ὑπαλλήλους τοῦ ὑπουργείου ἀνυπόφορος ὁ τρόπος καθ' ὃν ἤξιον νὰ ἐργάζεται ὁ κ. Χρηστίδης· διότι τῷ ἐπῆλθεν ἡ ἰδέα νὰ συγκαλῇ εἰς συμβούλιον πάντας τοὺς συμβούλους τοῦ ὑπουργείου, καὶ ἐν αὐτῷ νὰ συζητῇ τοὺς γενικωτέρους κανονισμούς, καὶ αὐτὰ τὰ νομοσχέδια ἃ ἐγὼ συνέταττον. Συνῆγε δὲ τὸ συμβούλιον τοῦτο περὶ τὴν ἐνδεκάτην τῆς νυκτός, πολλάκις περὶ τὸ μεσονύκτιον, καὶ τὸ πλεῖστον τῶν συνεδριάσεων παρήρχετο εἰς ματαιολογίας εὐνοήτους, διότι ἕκαστος τῶν ἀνωτέρων ὑπαλλήλων, ἰδίαν εἰδικότητα ἔχων, ἦν ξένος εἰς πάντα τὰ ἐκτὸς αὐτῆς συζητούμενα. Εἶχε δ' εἰς τὴν βιβλιοθήκην του δὲν ἤξεύρω τίνα συλλογὴν τῆς Γαλλικῆς νομοθεσίας μεθ' ὅλων πραγματειῶν ἐν εἵδῃ σχολίων, καὶ ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν, ἐπὶ ἀντικειμένων παρεμπιπτόντων, ἠθέλε πολλάκις σελίδας ν' ἀναγινώσκωμεν ἐκ τῆς συλλογῆς· ὅτε δ' ἐγὼ (διότι οἱ ἄλλοι ὀλιγώτερον ἐτόλμων) τῷ παρετήρουν ὅτι ταῦτα εἰσὶν ὅλως ξένα εἰς τὸ προκείμενον, καὶ ὅτι ματαίως σπαταλῶμεν τὸν χρόνον, ἀπῆντα ὅτι ὅλα εἰσὶν ἀναγκαῖα, καὶ δὲν βλάπτει ὅ,τι μανθάνομεν, ὡς ἂν εἶχομεν συνέλθει ἐπὶ σκοπῷ διδασκαλίας. Ἀληθῶς δ' ἡὐχαριστεῖτο εἰς τὰς ἀναγνώσεις ταύτας, διότι ἦν φιλομαθής, οὐδέποτε δὲ τακτικῶς σπουδᾶσας, καὶ ἤκουε ταῦτα τότε κατὰ πρῶτον· ἀλλ' αἱ ὑποθέσεις τοῦ ὑπουργείου δὲν προώδευον, καὶ οὐδέποτε τὰ συμβούλια ταῦτα ἔφερόν τι ἀποτέλεσμα.

Κατὰ ταύτην τὴν ἐποχὴν ἢ μᾶλλον πρότερον ἔτι, ὀλίγον μετὰ τὴν νύμφευσίν μου, ὁ γαμβρός μου Ἐρρίκος, ὅστις εἶχε περισσοτέ-

ραν τὴν δύναμιν τῆς πρωτοβουλίας ἢ τῆς ἐσκεμμένης ἐπιμονῆς, μοὶ ἐπρότεινε ν' ἀναλάβω ὡς ἀξίαν πολλοῦ λόγου καὶ γενικοῦ ἐνδιαφέροντος τὴν εἰς Γαλλικὴν γλῶσσαν ἐκδοσιν τῶν ἐν Ἑλλάδι ἀνευρισκομένων ἐπιγραφῶν καὶ ἄλλων ἀρχαιοτήτων. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐγὼ ἐτρόμαξα πρὸς τὸ μέγεθος τῆς ἐπιχειρήσεως, εἰπὼν αὐτῷ ὅτι πολὺ αὐτῆς ἡλαττοῦντο αἱ δυνάμεις μου· οὐχ ἦττον τὸ ἔργον μοὶ ἐφάνη ἐπιζήλον, καὶ δελεασθεὶς ἐπειράθην αὐτοῦ. Καθ' ὅσον δὲ προῦχώρουν, ἠϋξανε καὶ ἡ προθυμία μου, καὶ τέλος ἐπεδόθην εἰς αὐτὸ ἐκθύμως, ἀφιέρωσα αὐτῷ πάσας τὰς ἀνέτους μου ὥρας. Πολλάκις τρεῖς καὶ τετράκις τῆς ἡμέρας ἀνηρχόμην εἰς τὴν Ἀκρόπολιν πρὸς ἀντιγραφὴν ἢ ἐξέλεγχιν ἐπιγραφῶν, καὶ τέλος ἐγκρινάσης τῆς κυβερνήσεως, ἐπὶ προτάσει τοῦ διευθυντοῦ τῶν Οἰκονομικῶν κ. Τισαμενοῦ, τὴν ἀνέξοδον τύπωσιν αὐτοῦ ἐν τῷ Β. Τυπογραφείῳ, ὡς ἄλλοτε τὸ αὐτὸ εἶχεν ἐγκριθῇ διὰ τοῦ κ. Ῥὸς τὴν λατινιστὴ δημοσιευθεῖσαν συλλογὴν, ἤρχισα τὴν ἐκδοσιν τοῦ πρώτου τόμου τῶν *Antiquités Helléniques* ἐν ἔτει 1842.

Ἐδημοσιεύετο δὲ κατὰ τεύχη ἐκ τεσσάρων φύλλων ἕκαστον εἰς μόνα 400 ἀντίτυπα, καὶ τὰ πλεῖστα αὐτῶν ἐστέλλοντο εἰς τὴν Εὐρώπην, κυρίως εἰς τὸν ἐν Γαλλίᾳ βιβλιοπώλην Α. Durand. Ἐκατὸν ἀντίτυπα δὴ τῶν τευχῶν τούτων παρέλαβε παρ' ἐμοῦ ὁ Ἑμμ. Ἀργυρόπουλος, ἀπερχόμενος εἰς Παρισίους, ἵνα τὰ δώσῃ εἰς τὸν βιβλιοπώλην, ἀλλὰ τὰ ἐλησμόνησεν ἢ τὰ παρέρριψε, καὶ οὐδέποτε ἔφθασαν εἰς τὸν πρὸς ὃν ὅρον των, ὥστε οὕτως ἐκ τῶν 400 σωμάτων τὰ 100 κατεστράφησαν, καὶ ἡ διανομὴ περιορίσθη κυρίως εἰς τὴν Γερμανίαν, χωρὶς ὅμως σχεδὸν ποτέ, ἔνεκα τῶν τότε δυσκόλων σχέσεων μετὰ τῆς Εὐρώπης, ἴσως καὶ ἔνεκα ἀμελείας ἢ ἀπειρίας μου, νὰ λάβω ὑλικόν τι ὄφελος ἐκ τῆς δημοσιεύσεως ταύτης, ἧς ἠξέυρω ὅτι ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις, ὅτε σχεδὸν ἦτον ἐξηντλημένη, σώματα ἐπωλήθησαν πρὸς 150 φρ. ἕκαστον, καὶ ἐζητοῦντο δι' ἀνωτέρας τιμῆς ἀλλὰ δὲν εὕρισκοντο. Καὶ ὁ μὲν πρῶτος τόμος περιελάμβανε μόνον πρὸ τοῦ Εὐκλείδου ἐπιγραφάς. Τὸν δὲ δεῦτερον διπλασίως ὀγκωδέστερον ἐκείνου τὰς ἕως τότε

ἀνεκδότους ἐπιγραφάς περιέχοντα, τὰς ἀπὸ τῶν χρόνων ἐκείνων μέχρι τῶν Ῥωμαϊκῶν, ἐξειργάσθην καὶ ἐξέδωκα 11 ἔτη μετὰ ταῦτα· εἰς τοῦ τρίτου δ' ἔκδοσιν δὲν πρόεβην, ὡς προὔτιθέμην, προσκρούσας εἰς ἀντενεργείας καὶ εἰς δυσμενεῖς διαθέσεις αὐτοῦ τοῦ διευθυντοῦ τῶν ἀρχαιοτήτων, ἐπιλαθομένου ὅ,τι ἐν τῷ προοιμίῳ τοῦ πρώτου τόμου εἶχον γράψει ἀποπλύνων αὐτὸν τῶν ἠθικῶν μομφῶν ἃς ὁ Βοίχιος ἐν τῷ C. I. G εἶχεν ἐπ' αὐτὸν ἐπιρρίψει. Ἐπειδὴ δὲ οὐ μόνον ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι, εἰς ἣν ἄλλοτε καὶ ἐγὼ εἶχον συνεργασθῇ, πρώτιστον θέμα πρόεθετο (ἔτος 1855–1856) νὰ ἐλέγχῃ ὅσας ἐνόμιζεν ἡ διετείνετο ὅτι εὑρίσκειν ἐν τῷ ἔργῳ μου ἀνακριθείας ἢ ἀτελείας, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ἐπειδὴ, ὡς οἱ φύλακες τῆς Ἀκροπόλεως μοὶ ὡμολόγησαν, εἶχον λάβει διαταγὴν νὰ μοὶ ἀποκρύπτωσι τὰς ἀνευρισκομένας ἐπιγραφάς, ἃς πρὸς τοῦτο ἀνέτρεπεν ἐντὸς τῶν χωμάτων, ἢ συνέρριπτεν εἰς λίθων σωρούς, ἀπέσχον ἀπὸ τοῦ τοιούτου δι' ἐμὲ λίαν δυσαρέστου ἀγῶνος, καὶ ἔπαυσα τὸ ἔργον μετὰ τοῦ δευτέρου τόμου. Ἡ ἀποχή μου αὕτη μικρὰν βεβαίως ἐνεποίησεν ἐντύπωσιν ἐν Εὐρώπῃ καὶ οὐχὶ μεγαλειτέραν ἐν Ἑλλάδι.

Τὴν 10 Ὀκτωβρίου 1842 ἐγεννήθη ὁ πρῶτος υἱός μου, εἰς ὃν ἠθέλωμεν νὰ δοθῇ Ἑλληνικὸν ὄνομα· ἡ σύζυγός μου ὅμως ἐπεθύμει αὐτὸ προσέτι σύντομον καὶ εὐηχον, δι' ὃ καὶ ἐξελέξατο τὸ τοῦ Κλέωνος, εἰς τὰς ἱστορικὰς ἐνστάσεις μου ἀντειποῦσα ὅτι πρέπει ὁ νέος Κλέων νὰ προσπαθήσῃ ν' ἀπαλλάξῃ τὸ ὠραῖον τοῦτο ὄνομα τῆς μομφῆς, ἣν προσέτριψεν αὐτῷ ὁ ἀρχαῖος. Ἀνάδοχος δὲ τοῦ παιδίου προσελήφθη ὁ ἐξάδελφός μου Ν. Μαῦρος, ἐπισκεπτόμενος τότε τὰς Ἀθήνας μετὰ τῆς συζύγου του Σεβαστῆς (τὸ γένος Σούτσου) καὶ τῶν τριῶν μικρῶν θυγατέρων του, Μαρίας, Ἀλεξάνδρας καὶ Παυλίνας.

Ὁ κ. Μαῦρος ἦν ἀνὴρ εὐφυέστατος, λόγιος καὶ φιλογενής· ἐκ περιστάσεων δὲ μείνας ἐν τῇ ξένῃ καὶ ὑπηρετῶν τὴν Δακίαν, ὅπου οὐ μικρὸν πλοῦτον συνεκομίσατο. Ἐν Βουκουρεστίῳ ἐκέκτητο πλουσίαν νομισματικὴν συλλογὴν, ἣν ἐκληροδότησεν ἔπειτα εἰς τὸ

Δακικὸν Μουσεῖον, διότι μέγα μέρος αὐτῆς εἶχε συγκομίσει ἐκ Δακικῶν ἀνασκαφῶν· μετ' αὐτῆς δ' εἶχε καὶ πολυάριθμα καὶ πολυδάπανα βιβλία περὶ νομισματικῆς, ἃ ἐδωρήσατο εἰς τὴν δημοσίαν τῆς Ἑλλάδος Βιβλιοθήκην.

Ἐπὶ τῆς ἐν Ἀθήναις διατριβῆς του, ἐν τῷ ἔαρι τοῦ ἔτους 1843, θέλων νὰ περιέλθῃ μέρη τινὰ τῆς Ἑλλάδος, μοὶ προέτεινε καὶ προθύμως ἐδέχθην νὰ τὸν συνοδεύσω. Ἐφιπποὶ, φυσικῶς τῷ λόγῳ, διετρέξαμεν τὴν Βοιωτίαν μέχρι Φωκίδος, καὶ ἐπεσκεφθήμεν τοὺς Δελφοὺς· ὅτε δὲ διηρχόμεθα τὰς πολλαχοῦ δυσβάτους ἀνοδίας, ἀστείως μεμψιμοιρῶν ὁ ἐξάδελφός μου ὑπετονθόριζε σαρκαστικῶς: « Δρόμος δημόσιος καὶ βασιλικός ». Ἡ πρωτίστη του προσπάθεια ἀπέβλεπε τὴν ἀπόκτησιν νομισμάτων, καὶ πάντα χωρικὸν ἢ ἄλλον ὃν ἀπηντῶμεν καθ' ὁδόν, τὸν προσεφώνει διὰ τῶν λέξεων: « Ἀδελφέ, ἔχεις γιουλάφια; » (μαθὼν, δὲν ἤξεύρω πῶς, ὅπερ ἐγὼ ἠγνόουν, ὅτι οὕτως εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη ὠνόμαζεν ὁ λαὸς τὰ ἀρχαῖα νομίσματα). Ὁ δὲ ἀδελφός, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἐκ ῥυπαροῦ βαλαντίου ἢ ἐκ τῆς γωνίας τοῦ μανδουλίου του ἐξῆγγε τινα γιουλάφια, καὶ ὁ ἐξάδελφός μου, καλὰ ἢ κακὰ, τὰ ἠγόραζε πάντα ἀντί τινων κερματίων, ἐν ᾧ, ἴσως ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ πωλοῦντος ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀγοράζοντος, μεταξὺ αὐτῶν περιείχοντο ἐνίοτε καὶ σπάνια καὶ πολύτιμα. Ἡμέραν τινὰ ἀφίχθημεν εἰς τὸ Δίστομον περὶ τὴν μεσημβρίαν, καὶ ἐκεῖ, εἰς τὸ καπηλεῖον εἰς ὃ κατελύσαμεν, ἀπέτεινεν ὁ κ. Μαῦρος τὴν συνήθη φράσιν εἰς πολλοὺς τῶν περιῖσταμένων ἐκ τῶν ἐγχωρίων· γραία δέ τις μεταξὺ αὐτῶν εἶπεν ὅτι ἔχει γιουλάφια καὶ ἀπελθοῦσα, ἐπέστρεψε μετ' ὀλίγον φέρουσα εἰς τὴν ἐμπροσθέλλαν τῆς ὁλόκληρον θησαυρὸν ἀργυρῶν νομισμάτων, ὃν ἐξεκένωσεν ἐνώπιον ἡμῶν ἐκπληττομένων. Μᾶς εἶπε δὲ ὅτι πρό τινων ἡμερῶν σκάπτουσα εἰς τὴν ἄμπελόν τῆς ἐκτύπησε διὰ τῆς σκαπάνης καὶ ἔθραυσε πήλινον ἀγγεῖον, ἐξ οὗ ἐξέρρευσαν πάντα τὰ νομίσματα ταῦτα. Ἦσαν δὲ ἀρίστης διατηρήσεως, καλῶν ἐποχῶν, καὶ τινα ὡς νομίζω σπάνια. Πλήρης ἐνθουσιασμοῦ ἔδωκεν ὁ ἐξάδελφός μου τῇ γραίᾳ ὅ,τι αὐτὴ ἐζήτησε, καὶ

ἔλαβε πᾶσαν τὴν συλλογὴν, μὴ συγκατατιθέμενος οὐδὲ ἐν μόνον νόμισμα εἰς ἐνθύμησιν νὰ μοὶ παραχωρήσῃ, ἅν καὶ ἦσαν πολλὰ ὅμοια, οἷον πολλοὶ Ἀριαράθαι.

Ἀλλὰ τὰ νομίσματα μόνα δὲν εἴλκυον πᾶσαν τὴν προσοχὴν του. Ὅτε ἐν Χαιρωνείᾳ ἐπεσκέφθημεν τὸν περίφημον λέοντα τοῦ Φιλίππου, συνέλαβε τὴν ιδέαν νὰ τὸν ἀνορθώσῃ δι' ἰδίας δαπάνης, καὶ κατὰ τὴν ἀναχώρησίν του ἐξ Ἑλλάδος μοὶ παρήγγειλε νὰ τῷ πέμψω τοῦ ἔργου σχέδιον καὶ προϋπολογισμόν. Εἰς τίνα τῶν ἀρχιτεκτόνων ἀνέθηκα τὴν ἐργασίαν δὲν ἐνθυμοῦμαι, ἀλλ' ὁ προϋπολογισμὸς αὐτοῦ ἀνῆρχετο εἰς 30,000 δρ. ποσότητα ἀνωτέραν τῆς ἣν ἤθελε νὰ δαπανήσῃ, καὶ διὰ τοῦτο ἢ διὰ τίνα λόγον ἀγνοῶ, περὶ τῆς ἐπιχειρήσεως δὲν ἐγένετο πλέον λόγος μέχρι τοῦ θανάτου του.

Ἐπὶ τοῦ ἔτους τούτου ἦλθον εἰς Ἀθήνας δύο ξένοι, ὁ Γάλλος μηχανικὸς Βιλλερουά, ὅστις πρὸς γενικὸν θαυμασμόν ἐξήσκει τὴν τότε ἐφευρεθεῖσαν **δαγεροτυπίαν**, καὶ πρὸς μεγάλην ἡμῶν χαρὰν ἐδαγεροτύπησε τὸν πατέρα μου, διαστρέψας ὅμως τὸ πρόσωπόν του δι' οἰκτροῦ μορφασμοῦ. Ὁ δ' ἄλλος ἦν ὁ Βέλγος Ῥοβέρτης ἄνευ ἐπαγγέλματος, καὶ ἐπρότειναν σύστασιν Ἑταιρίας πρὸς κατασκευὴν ζαχάρεως ἐκ σεύτλων. Πολλοὶ ἐδυσπίστουν πρὸς αὐτούς, ὡς τυχοδιώκτας αὐτοὺς ἐκλαμβάνοντες, μόνον σκοπὸν ἔχοντας νὰ ἐκμεταλλευθῶσι τὴν εὐπιστίαν τῶν ἀφελεστέρων. Ἀλλὰ μεταξὺ τῶν ἐνθουσιωδῶν αὐτῶν συνηγόρων ἦν ὁ σύγγαμβρός μου πρέσβυς τῆς Σουηδίας κ. Ἐϊδενσταμ, ὅστις καὶ ἔπεισε τὴν κυβέρνησιν νὰ δεχθῇ τὰς προτάσεις των καὶ νὰ παραχωρήσῃ αὐτοῖς γαίαν εἰς Καινούριον τῆς Φθιώτιδος, ἡμᾶς δὲ παρώρμησεν ἀνεξετάστως νὰ λάβωμεν μετοχὰς καὶ νὰ προκαταβάλωμεν τινὰς χιλιάδας δραχμῶν, ἐξ ὧν μᾶς ὑπέσχετο πολλαπλάσια κέρδη. Καὶ αἱ μὲν δραχμαὶ ἐδόθησαν, τὰ δὲ κέρδη δὲν ἦλθον· παρητήθη δ' ἐκ τῶν συνεταίρων ἐγκαίρως ὁ Βιλλερουά, ὁ δὲ Ῥοβέρτης ὑπέσχετο τεράστια, ἰδίως ἀφ' οὗ ἀνεκάλυψεν, ὡς ἐκήρυττεν, ὅτι οὐ μόνον ἐκ τῶν σεύτλων, ὧν δαπανηρὰ ἐστὶν ἡ καλλιέργεια, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ῥιζῶν

τοῦ ἀκαλλιέργητα πεδία καὶ τραχείας ῥάχεις ὁρέων πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος αὐτοφυῶς καλύπτοντος ἀσφοδέλου θὰ παρῆγεν ἐξαίρετον ζάχαριν. Καὶ ὅτι μὲν ἡ ἀνακάλυψις αὕτη θὰ ᾔητον πηγὴ ἀμέτρου πλούτου καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τοὺς μετόχους τῆς Ἑταιρίας, οὐδεὶς εἶχεν ἀμφιβολίαν· τινὲς ὅμως τῶν δυσπιστοτέρων ἐδίσταζον ἂν πρέπει νὰ θεωρήσωσιν αὐτὴν τὴν ἀνακάλυψιν ὡς ἀλήθειαν ἢ ὡς ἀγυρτείαν, καί, πρὸς καθησύχασιν τῆς συνειδήσεώς των, ἀπεφάσισαν νὰ πέμψωσιν ἐπιτροπὴν, ἥτις νὰ ἐρευνήσῃ τὰ τοῦ καταστήματος ἐπιτοπίως, καὶ ἐξελέξαντο πρὸς τοῦτο τὸν γέροντα κτηματίαν Κομπατὴν, τὸν φίλον του Σαμουρκάσην καὶ ἐμέ. Ἐδείχθη δὲ πλήρης χαρᾶς ὁ Ροβέρτης διὰ τοῦτο, καὶ ἀνέλαθεν αὐτὸς νὰ μᾶς φέρῃ εἰς τὸ κατάστημα, καὶ ἐμὲ ἰδίως παρέλαθεν εἰς τὸ ἀμάξιόν του, ὃ ἐδιφρηλάτει ὁ ἴδιος, ἐλαύνων αὐτὸ μετὰ καταπληκτικῆς καὶ ἐπικινδύνου ταχύτητος ἐπὶ τῶν ἀνοδιῶν καὶ φαράγγων τοῦ Κιθαιρῶνος· ὅπου δ' ἐβλεπεν ἀσφοδέλου λειμῶνας δὲν ἐδύνατο νὰ συνέχῃ τὴν ἔκφρασιν τῆς ἀγαλλιάσεώς του, διότι ὅλους ἐμελλεν ἐντὸς ὀλίγου νὰ τοὺς μεταβάλλῃ εἰς ζάχαριν, καὶ ἀπὸ ζαχάρεως εἰς χρυσόν.

Εἰς τὸ Καινούριον (τὸ ἀρχαῖον Θρόνιον) εἶδομεν ἐν τῷ πεδίῳ καὶ παρὰ τὴν θάλασσαν τὰ μεγάλα καταστήματα ἃ ἡ Ἑταιρία εἶχεν ἀνεγείρει, ἴσως ὑπὲρ τὸ δέον μεγάλα δι' ἐπιχείρησιν ἧς εἰσέτι, πρὶν τοῦλάχιστον ἀνακαλυφθῇ ἡ χρῆσις τοῦ ἀσφοδέλου, ἀμφίβολος ᾔην ἡ ἐπιτυχία, καὶ ἐκεῖ κατελύσαμεν εἰς εὐπρεπὲς δωμάτιον οἱ δύο, (διότι ὁ κ. Κομπατὴς ἐφθασε τὴν ἐπαύριον), μετὰ νέου καθολικοῦ ἱερέως ἐκ Σύρου, ἀρίστου συντρόφου καὶ ἡκιστα φανατικοῦ, εἰς βαθμὸν ὥστε, ὅτε ἠθέλησα ν' ἀκονίσω τὸ ξυράφιόν μου, μοὶ προσέφερε πρὸς τὴν χρῆσιν ταύτην τὴν ἱερὰν σύνοψιν του.

Ἡ τράπεζα τοῦ κ. Ροβέρτη, εἰς ἣν παρεκάθηντο καὶ οἱ ἀνώτεροι τῆς Ἑταιρίας Βέλγοι ὑπάλληλοι μετὰ τῶν οἰκογενειῶν των, ἠφθόνει πάντων τῶν ἐπιχωρίων προϊόντων τῆς γῆς καὶ θαλάσσης, καὶ πολλῶν ξένων, ἐν οἷς διέπρεπε καὶ ὁ καμπανίτης, τοὺς συνδαιτυμόνας ἐκτάκτως εὐφραίνων, εἰς ἐμὲ δ' ἀδιάφορος, διότι οἶνον

δὲν ἔπινον. Τὴν δ' ἐπαύριον περιέφερον ὁ κ. Ροβέρτης τὴν ἐπιτροπὴν ἐπὶ τοῦ δίφρου του διὰ τῶν φυτειῶν τῶν σεύτλων, αἵτινες μοὶ ἐφάνησαν ὀλίγαι καὶ μᾶλλον παρημελημέναι. Ἀντέταξεν εἰς τὴν παρατήρησίν μου ταύτην ὅτι ἦσαν μόνον πρὸς δοκιμὴν, καὶ μᾶς ἐπέδειξε τῷ ὄντι τινὰ σεῦτλα ἐξαισίου μεγέθους.

Ἀλλὰ ταῦτα ἤδη ὀλιγώτερον ἐνδιέφερον. Τί τὰ σεῦτλα, ὅτε ἦτον ὁ ἀσφοδέλος. Αὐτοῦ ἔπρεπε νὰ ἰδῶμεν τ' ἀποτελέσματα. Μᾶς ἔφερε λοιπὸν ὁ κ. Ροβέρτης εἰς ἀποθήκην, ἐν ἣ μᾶς ἐδειξε μετὰ σεβασμοῦ ἀγγεῖα ἐν σειρᾷ κατατεθειμένα, καὶ μᾶς ἐξήγησεν ὅτι περιέχουσι τὸν πολύτιμον ὀπὸν τῆς ρίζης τοῦ ἀσφοδέλου, καταλλήλως παρεσκευασμένον, καὶ ἤδη ἐκεῖ περιμένοντα τὸ τελευταῖον σύμπτωμα τῆς ἐκσακχαρώσεως, τὴν κρυστάλλωσιν. Θὰ ἐπροτιμῶμεν βεβαίως ἂν καὶ ἡ λοιπὴ παρασκευὴ ἐγίνετο πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν· ἀλλὰ, τούτου μὴ ὄντος, περιεμένομεν καὶ ἀνυπομόνως τὴν προσδοκωμένην κρυστάλλωσιν. Τῷ ὄντι δέ, τὴν τρίτην ἡμέραν μετὰ τὴν τῆς ἀφίξεως ἡμῶν, ἀλαλαγμὸς θριάμβου μᾶς ἀφύπνισεν, καὶ ὁ κ. Ροβέρτης εἰσώρμησεν εἰς τὸ δωμάτιον, κράζων « ἡ κρυστάλλωσις, ἡ κρυστάλλωσις! » καὶ μᾶς ἔφερε πρὸς τὴν ἀποθήκην ὅπου ἐτελέσθη τὸ θαῦμα. Ἐκεῖ δέ, μετὰ πολλῶν προφύλαξεων ἠνέωξεν ἐν τῶν ἀγγείων, ἐβύθισε μάχαιραν εἰς τὸν μέλανα καὶ πυκνὸν ὀπὸν, καὶ ἀποσύρας αὐτὴν μᾶς ἐδειξεν εἰς τὴν ἄκραν κρυστάλλιον μικρόν, ἀλλὰ τόσον μικρόν, ὥστε ἐγὼ δὲν τὸ ἐβλεπον· μᾶς ἔλεγε δ' ὅτι ἡ μικρότης ἦν ἀδιάφορος, διότι τὸ μικρὸν βαθμηδὸν γίνεται μέγα, πρὸς τοῦτο δ' ἀπαιτεῖται μόνον ἡθικὸς καιρὸς, ὡς ἐξεφράζετο, οὕτω καλῶν ὅ,τι ἄλλοι λέγουσι καιρὸν ὑλικόν. Ἡμεῖς ὅμως, μὴ ἔχοντες οὔτε ἡθικόν οὔτε ὑλικόν καιρὸν περισσότερον ἐκεῖ νὰ δαπανήσωμεν, ἐπεστρέψαμεν εἰς Ἀθήνας, καὶ εἰς τὴν συνελθοῦσαν Ἑταιρίαν εἶπομεν ὅτι πολλὰ μὲν καὶ καλὰ εἶδομεν οἷον οἰκοδομήματα, μεγάλα τινὰ σεῦτλα, οὐχὶ ὅμως καὶ κρυστάλλωσιν τοῦ ἀσφοδέλου ἀναμφισβήτητον, καὶ ταύτην κατετάξαμεν μεταξὺ τῶν λοιπῶν χρηστῶν ἐλπίδων τῆς Ἑταιρίας. Αἱ ἐλπίδες ὅμως αὗται, φεῦ! δὲν ἐπραγματοποιήθησαν, ὁ κ.

Ροβέρτης ἐζήτησε παρὰ τῆς Κυβερνήσεως ἀντὶ σεύτλων νὰ σπείρη σῖτον εἰς τὴν εὐφορον γῆν τοῦ Θρονίου, καὶ μὴ λαβὼν τὴν ἄδειαν ταύτην, ἀπῆλθε τῆς Ἑλλάδος ἐν ἀγνοίᾳ τῶν ἐταίρων του, προτιμῶν νὰ θυσιάσῃ μᾶλλον τὴν ἠθικὴν του ὑπόληψιν παρὰ τὸν ἠθικόν του καιρόν, καὶ ἀδιαφορῶν δι' ἡμᾶς ἂν ἀπωλέσαμεν τὰ ὕλικά ἡμῶν κεφάλαια.

Τῇ τελευταίᾳ ἡμέρᾳ τοῦ ἔτους 1843 ἀπέκτησα καὶ δεύτερον υἱόν εἰς ὃν ἐδόθη τὸ ὄνομα *Ἀριστίων*.

Ἐπειδὴ ἐκ τῶν ἐπιτυχεστέρων παρὰ τῇ κοινῇ γνώμῃ θεμάτων τῆς ἀντιπολιτεύσεως ἦν τότε ἡ κατακραυγὴ κατὰ τῶν Βαυαρῶν, ὁ Χρηστίδης ἀτόπως ἐνδίδων εἰς αὐτήν, ἀπέπεμψε τὸν ἐν τῷ ὑπουργείῳ ἱκανώτατον Βαυαρὸν σύμβουλον ἐπὶ τοῦ κλάδου τῶν δημοσίων ἔργων κ. Γεβχάρδον, καὶ ἀνέθηκε τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ εἰς ἐμέ, ἐντελῶς στερούμενον τῶν προσόντων ἐκείνου, οὐχ ἥττον ὅμως πάντων τῶν λοιπῶν ἐν τῷ ὑπουργείῳ πάλιν καταλληλότερον διὰ τὴν θέσιν ταύτην, διότι εἶχον καὶ γνώσεις μαθηματικὰς καὶ χωρογραφικὰς. Ὑπάλληλον δ' εἶχον τὸν ἐν Γερμανίᾳ σπουδάσαντα χρηστὸν Ἰωάννην Δελιγιάννην, ὅστις μετὰ ταῦτα μετέβη εἰς τὸ διοικητικὸν στάδιον.

Ἀληθὲς δ' ὅμως ἦν ὅτι καὶ πολλοὶ τῶν Βαυαρῶν ἦσαν τῆς ἐσχάτης ἀμαθείας καὶ μόνον κατὰ χάριν διοριζόμενοι. Προκειμένου περὶ ἀποξηράνσεώς τινος ἐν Ἡλίδι, εἶχον καλέσει εἰς Ἀθήνας τὸν ἐκεῖ ταύτην ἐπιτετραμμένον Βαυαρὸν νομομηχανικόν. Συζητῶν δὲ μετ' αὐτοῦ τὰ περὶ τοῦ σχεδίου, ἔτυχεν νὰ τῷ εἰπῶ ὅτι οὕτω κατὰ κορυφὴν γωνίᾳ ἦσαν ἴσαι πρὸς ἀλλήλας. Ἀλλὰ τοῦτο τὸν ἐξέπληξε καὶ τῷ ἐφαίνετο μὴ ἀποδεδειγμένον. Καὶ ὅμως ἦτο διορισμένος καὶ μισθοδοτούμενος νομομηχανικός!